

DIUTIRONOMI Sa Vinabakala

Sa buka “Diutironomi” si na buka guguadi sari na hopeke zinama pu zama vurani e Mosese koari na tinoni Izireli pa popoa Moabi, vasina sapu noso si arini koasa inene gelena hola pa korapana sa qega, gua meke nuquria rini pa popoa Kenani.

Ta paqaha made pukuna sa buka hie: (1) Hinia 1-4 Tozi puleni Mosese gua sapu ta eva^{na} koari na vuaheni toroso tata hokoto sa made ^{na}navulu vuaheni. Na inokoro tinepa koari na tinoni pude ta balabala gugua meke ta kopue si arini koe Tamasa pa qega pa dia vinatabe meke dia pinama^{na} koasa Tamasa. (2) Hinia 5-28 Tozi pulei Mosese sari ka manege puta tinarae, meke va kalalasa i tugo sa. Tepai Mosese sari na tie pude vala nia sa dia vinahesi, na dia pinama^{na} koe Tamasa mo telena. Meke viliti na tiro pulei tugo Mosese sari na hopeke tinarae sapu kopu nia sa tinoa tadi na tie Izireli koasa popoa sapu tava tatarana. (3) Hinia 29-30 Vata gilana pule la nia Mosese koari na tinoni sa guguana sa vina tatara te Tamasa, meke tozini Sa si arini pude va vaqura pulei sari na dia tinoa pa ginugua asa. (4) Hinia 31-34 Ta garunu se Zosua pude na koimata meke na tie tutura^{na} koari na tie te Tamasa. Sipu beto kerani rini sari na kinera, koa qetuqetu pa tataru meke na kinopu te Tamasa, meke tozi vura nia sa sa minana pa butubutu Izireli. Mate se Mosese pa Moabi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani.

Sa ^{na}nati binalabala tanisa buka hie: Harupi na manani Tamasa sari Nana tie ta vizatadi saripu tataru sisigiti ni Sa. Pude sari na Nana tie tu si kaqu balabala ia si hie: Tataru nia na va tabea sa Tamasa, pude boka kaqu vagia

sa tinoa meke kaqu tamanae si arini. Sa n̄ati tinarae koasa buka hie si koa pa Hinia 6:4-6 sapu koa ia na zinama sapu tozia Zisu, sapu arilaena hola koari doduru tinarae si pude “Tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu, meke maqomaqomu meke pa doduru mua n̄inira n̄ira.”

Hire sari na N̄ati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa tinarae kekenu te Mosese. Hinia 1:1 kamo hinia 4:49

Sa tinarae vina rua te Mosese. Hinia 5:1 kamo hinia 26:19

a. Sari ka manege puta tinarae te Tamasa. Hinia 5:1 kamo hinia 10:22

b. Sari kaiqa tinarae, meke na vina balau. Hinia 11:1 kamo hinia 26:19

Sari na vina tumatumaē pude tura n̄i sari na tie pa popoa Kenani. Hinia 27:1 kamo hinia 28:68

Tava n̄inira n̄ira pule sa vinariva egoi. Hinia 29:1 kamo hinia 30:20

Sari na zinama vina betobeto te Mosese. Hinia 31:1 kamo hinia 33:29

Sa minate te Mosese. Hinia 34:1-12

Sa Zinama Kekenu te Mosese

¹ Hire sari na zinama saripu zamani e Mosese koari doduru tinoni Izireli pa korapa qega, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani. Tata pa popoa Supa koasa pezara pa Zodani, pa varikorapadi rina vasileana sapu pa Parani si pa keke kalina, meke pa Topela, Lebani, Hazeroti, meke Dizahabi pa keke kalina si koa rini. ² Ka manege eke rane si kote boka enea rini, podalae topue gua pa toqere Saenai meke kamo la pa Kadesi Banea, tata koasa siran̄a sapu la gua pa toqere Seira. ³ Pa rane kekenu koasa sidara vina manege eke koasa vina made n̄avulu puta vuaheni, pa mudina sipu taluarae rini pa popoa Izipi, si tozi ni e Mosese koari doduru tinoni Izireli sari doduru ginugua

saripu garununi e Zihova koasa. ⁴ Tozini sa koari na tinoni Izireli sari na zinama hire pa mudina sipu va kilasia e Zihova se Sihoni, sa banara tadi na tinoni Amoraiti, sapu koa koari na vasileana lavata pa Hesiboni meke pa Ederei, meke mudina tugo sipu va kilasia Sa se Oqo sa banara pa Basani sapu koa koasa vasileana lavata pa Asitaroti.*

⁵ Meke sipu koa pa Ovuku Zodani pa kali gasa rimata pa kali pinaqahana sa popoa Moabi sari na tinoni Izireli, si podalae totozini na va bakalani e Mosese sari na tinarae te Tamasa koarini. Meke zama guahe si asa: ⁶ “Totoso koa sa butubutu Izireli pa toqere Saenai, si zama nia e Zihova koa gita sapu guahe: Ele pada mo sa mia kinoa pa toqere Saenai. ⁷ Mi va namanama; mamu topue ene la pa popoa tanisa butubutu Amoraiti koari na vasidi toqetoqeredi, meke koari na popoa pu koa vari likohaedi vasina: sapu sa popoa pa pezarana sa Ovuku Zodani, meke sa popoa Neqevi*,” meke sa popoa toqetoqere, sa popoa pa hubidi rina toqetoqere pa kali lodu rimata, meke la gua pa popoa tadi na tie Kenanaiti koasa raratana koasa Kolo Meditareniani, meke pa kalina la koari na toqere pa Lebanoni kamo la tu koasa ovuku lavata sapu ta pozae Iuparetisi.

⁸ Arini sari na, vasidi saripu ele va tatarani Arau Zihova pude ponini koari na tiatamamia, sapu ari Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi, meke koari na tudia ri na tudia. La mamu koai si arini,” gua si Asa.

*Vizati Mosese sari na Koimata
(Ekisidasi 18:13-27)*

⁹ Zama se Mosese Koari na tinoni, “Sipu korapa koa si gita koasa toqere Saenai, si ele tozini gamu rau, sapu

* 1:4 Nab 21:21-35 * 1:7 Sa popoa pa vari korapana sa soloso qega pa Saenai meke sa popoa toqetoqere si ta pozae Neqevi.

guahe: ‘Sa tinavete pude tura^{na} gamu na kopuni gamu, si tasuna hola pude tavetia telequ. ¹⁰ Ele va soku hola guni gamu rina pinopino pa galegearane e Zihova si gamu. ¹¹ Mani manani gamu e Zihova, keke tina toso kaqu va soku hola gamu, gua puta tugo sapu ele va tatarani gamu sa Tamasa tadi na tiatamamia pukerane! ¹² Ba arau telequ, lopu kaqu boka va to^{no}to gamu koari doduru mia tinasuna na vinari nominomie. ¹³ Mi vizati kaiqa tie koari hopeke mia butubutu, sapu koai na ginilae na tinumatumae hinokara, meke tumae nia sa kinokoa tana tie, meke kaqu va koimatai rau koa gamu,’ gua. ¹⁴ Ele va egoa gamu sapu asa si leana pude tavetia, gua. ¹⁵ Ke ele vagi rau sari na koimata gua arini, saripu ele vizati gamu koari na mia butubutu, meke va koimatai rau koa gamu. Kaiqa si koimata koari keke tina tie, kaiqa si koari keke gogoto, meke kaiqa koari ka lima ^{na}avulu, meke kaiqa pule si koari ka manege puta.

¹⁶ Va tumatumaei rau koasa toso asa, ‘Va avosi sari na ninominomi mae guadi koari na tie. Varipitui va to^{no}toni gamu sari na tie koari na dia ninominomi, be na ginugua koari na tura^{na}amia soti babe somanae sari na tie karovodi koadi koa gamu. ¹⁷ Mi lopu toka kale koari na mia vinizavizata pa vinaripitui. Vilavilasa va to^{no}to be guana tie arilaedi babe na tie loketo^{na} guguadi. Lopu matagutu nia sa tie, ura mi vizati gua sapu to^{no}to pa dino^{no}odo^{no} te Tamasa. Be tasuna hola koa gamu si kaiqa ginugua, si mamu paleke maeni koa rau, meke arau kote vizati,’ gua. ¹⁸ Ele ponini gamu tu rau sari na vina tumatumae, koari doduru tiⁿⁱto^{na} sapu kaqu taveti gamu.

*Sari na Tie Piko si Ta Garunu
(Ninaedi rina Tinoni 13:3-33)*

¹⁹ Lulia gita sapu gua zama nia e Zihova sa nada Tamasa. Taluarae si gita koasa toqere Saenai, meke ene to^{no}to

la si gita koasa qega lavata, meke variva matagutuna pude ene la koasa popoa toqetoqere tadi na tie Amoraiti. Totoso kamo a gita si pa Kadesi Banea, ²⁰⁻²¹ si zama si rau, ‘Kamahire si kamoi gamu sari na toqere pa popoa tadi na tie Amoraiti sapu korapa poni e Zihova sa nada Tamasa koa gita, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane. Isara! Mi dogori si arini. La mamu koa i, gua tugo sapu zama nia sa Tamasa. Mi lopu matagutu na malohoro,’ gua si rau.

²² Ba mae koa rau si gamu meke zama, ‘Mada garunu kenu lani kaiqa tie pude piko paki nia sa popoa, pude pule mae rini si kaqu tozini gita sa sira^{na} sapu kaqu lulia gita, meke veguguadi sari na vasileana lavata vasina.’

²³ Balabala ia rau si leana sapu gua asa. Ke vizati rau sari ka manege rua tie, keke koari hopeke butubutu. ²⁴ Ene sagea rini sa popoa toqetoqere, kamo la gua tu pa lolomo Esikolo, meke la dogoria rini. ²⁵ Vagi rini si kaiqa vua huda vasina, meke paleke gore maeni rini, meke tozia rini sapu sa popoa, sapu poni nia e Zihova sa nada Tamasa koa gita si masuru hola, gua.

²⁶ Ba koromia la si gamu. Lopu lulia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa, meke lopu boka nuquru la ia gamu sa popoa. * ²⁷ Koa hola si gamu koari na mia ipi, meke qumiqumi si gamu: ‘Lopu hivani gami e Zihova, sapu tura^{na} vurani gami Sa pa popoa Izipi pude poni lani gami koari na tie Amoraiti hire, pude va mate gita, gua. ²⁸ Na vegua ke kaqu la vasina si gita? Sari na tie pu garuni gita si va matagutu gita. Zama si arini, “Sari na tie vasina si ⁿⁱnira hola meke ululu hola ni gita, meke koa si arini koari na vasileana lavata, sapu ululu kamo a sa galeglearane sari na gobadi ri na dia bara. Soku malivi si dogori tugo rini vasina!” gua.’

* 1:26 Diut 9:23; Hib 3:16

²⁹ Ba zama si rau, ‘Mi lopu matagutuni sari na tie arini.
³⁰ E Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu: meke kote varipera tokani gamu Sa, kekeno~~no~~o puta gua tugo sapu ele dogori gamu sipu taveti Sa pa popoa Izipi, ³¹ meke pa popoa qega. Ele dogoria gamu sapu tura~~na~~a gamu Sa koari doduru sira~~na~~a, meke va kamo valeana gamu Sa koasa popoa hie, gua tugo sapu va hakea sa tamana sa tuna koreo pa avarana meke palekia sa si asa.’ * ³² Zama gua tugo asa si rau, ba gamu si lopu kalavarae koe Zihova.*
³³ Totoso ene si gamu si hoke ene va kenue si Asa doduru totoso, pude hata ia sa vasina sapu kaqu koa ia gamu. Pude va dogoroni gamu sa sira~~na~~a gua si va enea Sa pa kenumia pana boni sa nika, meke sa lei si pana rane.

*Va Kilasia Zihova sa Popoa Izireli
 (Ninaedi rina Tinoni 14:20-45)*

³⁴ Ele avosi e Zihova sari na mia qinumiquimi meke bugoroni gamu Sa, meke va tatara va nabu nia Sa, *
³⁵ ‘Namu lopu keke koa gamu koasa sinage kaleana hie, si kaqu la kamo sa popoa masuruna, sapu ele va tatara nia Rau pude ponía koari na tiatamamia. ³⁶ E Kelebi mo, sa tuna koreo e Zepune, si kaqu kamo si asa. Na lopu luara pani Au sa si Rau, meke kaqu ponía Rau koasa meke sari na tudia rina tuna sa popoa sapu ele ene la ia sa,’ gua.
³⁷ Koa gua koa gamu kasa si bugoro nau tugo e Zihova si rau meke zama, ‘Agoi Mosese tugo si lopu kaqu kamo sa popoa. ³⁸ Ba sa mua tie vina rua, se Zosua sa tuna koreo e Nani, si kaqu tura~~na~~a sa butubutu Izireli, meke kaqu la koa ia sa popoa. Ke mamu va ni~~n~~ira ia si asa,’ gua si Asa.
³⁹ Beto hoi, si zama se Zihova koa gita doduru, ‘Sari na mia koburu, saripu vaqura sisigiti meke lopu ele gilania

* 1:31 TTA 13:18 * 1:32 Hib 3:19 * 1:34 Hib 3:18

sa lineana meke sa kinaleana, arini pu zama ni gamu sapu kaqu ta raovo vagi koari na kana, gua; si arini tu si kaqu varipera ososoni sari na mia kana, meke kaqu kamoia rini sa popoa. Kaqu ponía Rau koa rini, meke kaqu koa ia rini si asa. ⁴⁰ Ba sapu gamu si kaqu kekere pule hokara meke pule lamo pa korapa soloso qega, lulia sa siraⁿa sapu la gua pa raratana Koqu Aqaba,' gua si Asa.

⁴¹ Olaⁿa si gamu, 'Mosese, gami si sea meke lopu lulia se Zihova. Ba kamahire si kaqu la varipera si gami, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koa gami.' Beto asa si va namanama si gamu doduru pude varipera. Balabala ia gamu sapu lopu kaqu tasuna koa gamu pude va kilasia sa popoa toqetoqere, gua.

⁴² Ba zama se Zihova koa rau, 'Mu va balauí, pude lopu varipera, sina lopu kaqu tokani Rau si arini, meke kote va kilasi ri na dia kana si arini?' ⁴³ Tozini gamu mo rau gua sapu zama nia e Zihova, ba lopu va avoso si gamu. Ba va karia gamu sa zinama te Zihova, meke koromia lulia si Asa. Pa mia vinalesi pule si la varipera si gamu koasa popoa toqetoqere. ⁴⁴ Vura mae gedi guana rovana zipale sari na tie Amoraiti saripu koa koasa popoa toqetoqere, meke va kilasa gamu vasina pa Homa meke hadu va seu lani gamu kamo koari na popoa toqetoqere pa Edomu. ⁴⁵ Pule mae si gamu meke kabo alili hata tinokae si gamu koe Zihova, ba lopu va avoso gamu Sa babe va taliⁿa atu gamu Sa. ⁴⁶ Gua asa ke koa va seunae hola si gita pa Kadesi.

2

Inene Vilorae tadi na Tie Izireli pa Popoa Qega

¹ Beto tu asa, si tiqe la gua si gita pa korapa qega, sapu koasa siraⁿa la gua pa Koqu Akaba, gua puta tugo sapu

zama nia e Zihova, meke seunae hola si ene likohae nia gita sa hukihukirina sa popoa toqere pa Edomu^{d,*}

² Meke zama mae koa rau se Zihova, ³ ‘Ele pada mo sa toতোso sapu ene vilorae i gamu koari na toqetoqere hire. Mamu ene kekere la gua pa kalina sa popoa Moabi. ⁴ Mu tozini sari na tinarae hire koari na tinoni Izireli: Ele tata ene karovo la i gamu sari na toqere pa popoa Edomu pa kali popoa tadi na turaṅamia, sapu sari na tutina e Isoa. Kote matagutuni gamu rini,^{*} ⁵ ba mi balau. Mi lopu podalae nia sa vinaripera koa rini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau sari na dia pepeso. Keke kukuruna hite mo, ba lokari tugo. Koe Isoa mo meke sari na tuna, si ele ponia Rau sa popoa Edomu. ⁶ Ginani na kolo mo si kote boka holui gamu koa rini,’ gua si Asa.

⁷ Mi balabala pulea sapu ele tamanae si gamu koe Zihova, koari doduru tinavete saripu taveti gamu. Ele kopu valeanani gamu Sa koari doduru mia inene vilorae koasa qega lavata. Ka made ṅavulu puta vuaheni si koa turaṅa gamu Sa, meke lopu hite keketoṅa sapu qaganian gamu.

⁸ Lopu ene la ia gita sa sirana pa lolomo mae gua pa Ezioqeba, Elati, meke la pa Kolo Matena, ba likoho la pa kali gasa rimata koasa popoa Edomu meke hola latu koasa sirana pa kali gasa rimata koasa popoa Moabi.

⁹ Meke zama koa rau se Zihova, ‘Mi lopu ṅonovali sari na tie pa Moabi babe podalae nia sa vinaripera koarini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau si keke vasi pepeso koasa dia popoa. Ele poni nia Rau koe Loti meke sari na tutina, sa vasileana Ara pude tagoa rini,’” gua se Mosese. ^{*}

Sari na Butubutu Pukerane pa Moabi meke Edomu

* 2:1 Nab 21:4 * 2:4 Zen 36:8 * 2:9 Zen 19:37

¹⁰ (Pukerane sari na tuti malivi lavata sapu ta pozae Imimi, si koa pa Are. Ululu hola ni rini sari na tie Anaki. Arini si keke tututi malivi tugo. ¹¹ Hoke ta pozae Repaimi si arini keke^{no}no gua tugo sari na Anaki, ba hoke pozani tie Imimi, ri na tie Moabi si arini. ¹² Tatasana si koa pa Edomu sari na tie Horaiti, ba la ri na tutina Isoa, hadui meke va mate pani, meke vasina koa si arini, gua puta tugo sapu tavetia ri na tie Izireli, sipu hadui meke va mate pani rini sari na dia kana koasa popoa sapu ele ponía e Zihova koa rini.)

¹³ Meke zama pule se Mosese, “Ele karovia gita sa ovuku Zeredi, gua sapu tozini gita e Zihova pude tavetia. ¹⁴ Sa totošo hie, si ka toloⁿavulu vesu vuaheni pa mudina sipu taluarae gita pa Kadesi Banea. Sari doduru tie varipera koasa sinage asa si ele mate beto gua sapu ele zama nia e Zihova sapu kote ta evaⁿa.* ¹⁵ Lopu qetuni e Zihova si arini, osolae tava mate beto sari doduru.

¹⁶ Pa mudina sipu mate beto sari doduru tie varipera arini, ¹⁷ si zama, koa gita se Zihova, ¹⁸ ‘Ninoroi tu, si kaqu ene hola la gua pa kali popoa Moabi, tata pa vasileana Are si gamu. ¹⁹ Kote tata kamoá gamu sa popoa tadi na tie Amoni, ari na tutina e Loti. Mi lopu ⁿoⁿovali si arini babe podalae nia sa vinaripera koa rini, sina lopu kaqu ponini gamu Rau si keke vasi pepeso, sapu ele poni nia Rau koa rini!’ gua,” gua se Mosese.*

²⁰ (Ta gilana tugo sapu pa kali popoa asa si koa ia rina tie Repaimi pukerane. Ba ta pozae Zamuzumimi koari na tie Amoni si arini. ²¹ Ululu gua tugo ri na tie Anaki; sokudi meke na tie ⁿiⁿiradi si arini. Ba va mate betoi e Zihova, totošo va mate pani rina tie Amoni si arini meke vagia rini sa dia popoa pude koa vasina. ²² Keke^{no}no gua tugo asa si tavete ponini e Zihova koari na tutina Isoa pa

* 2:14 Nab 14:28-35 * 2:19 Zen 19:38

Edomu, sipu va mate pani rini sari na tie Horaiti koadi pa popoa Edomu meke vagi hobeia rini sa dia popoa meke koa vasina. Vasina koa si arini kamoā kamahire. ²³ Sari na popoa pa raratana Meditareniani, si koai ri na tie pa nusa Kiriti. Hadui na va mate pani rini sari na tie Avimi, saripu koa kekenudi vasina. Vagi hobei ri na tie Kiriti sari dia popoa, kamoā kali la koasa vasileana lavata pa Qaza.)

²⁴ Meke zama pule se Mosese, “Sipu ele hola gua pa Moabi si gita, si zama guahe koa gita se Zihova, ‘Kamahire si mamu topue la meke karovia sa Ovuku Anoni. Vekoa Rau pa mia niniranira se Sihoni, sa tie Amoraiti, na banara tadi na tinoni pa vasileana Hesiboni. Mamu rapatia sa popoa, mamu vagia pude koa ia. ²⁵ Podalae pa rane ninoroi si kaqu va matagutu atuni Rau koa gamu sari na tie pa doduru vasina. Doduru tie si kaqu matagutu ziziziri nia pana avoso nia rini sa pozana sa mia butubutu,’ gua si Asa.

*Va Kilasia rina Tinoni Izireli se Sihoni sa Banara
(Ninaedi rina Tinoni 21:21-30)*

²⁶ Sipu korapa koa pa qega ta pozae Kedemoti si gita, si garunu la tie paleke inavoso si rau koe Sihoni, sa banara pa Hesiboni pude tepa ia sa vina malumu koa sa, meke tozia rau sa zinama binule hie: ²⁷ ‘Va malumu gami pude ene karovo gua pa mua popoa. Lopu kaqu ene paza la mae, ba kaqu ene va tonotia gami sa sirana. ²⁸ Kote holui gami sari na gemami ginani na kolo. Sapu hiva nia gami si pude ene hola gua mo pa mua popoa, ²⁹ osolae karovia gami sa Ovuku Zodani meke kamoā sa popoa sapu ponini gami e Zihova sa mami Tamasa. Sari na tutina e Isoa pu koadi pa Edomu, meke sari na tinoni pa Moabi, saripu koadi pa Are, si ele va malumu gami rini pude ene hola gua pa dia kali popoa,’ gua.

³⁰ Ba se Sihoni sa banara si lopu va egoa si asa pude ene gua si gami pa nana popoa. E Zihova tu evania sapu gua asa koasa, pude boka va kilasia gamu si asa, pude boka vagia gamu sa nana kali popoa sapu korapa koa ia gamu pa rane ninoroi.

³¹ Zama koa rau se Zihova, 'Dotu, ele podalae vatu nia Rau se Sihoni meke sa nana popoa koa gamu; aria, mi podalae vagia sa popoa, mi koa ia,' gua. ³² Mae varipera koa gita se Sihoni meke sari doduru nana tie varipera, tata koasa vasileana Zahazi, ³³ba veko mae nia Zihova pa nada niniranira si asa, meke va matea gita si asa, sari na tuna koreo, meke doduru nana tie varipera. ³⁴ Koasa toতোসা tugo asa si va huara betoi meke vagi gita sari doduru vasileana nomadi tanisa, meke va mate betoi gita sari doduru tie: palabatu, barikaleqe, meke sari na koburu. Loke tie si veko hola i gita. ³⁵ Vagi gita sari na rovana bulumakao na sipi meke doduru dia kurukuru pule, meke zau vagi gita sari tiniona koari na vasileana. ³⁶ Va malumu gita e Zihova sa nada Tamasa pude tuqe vagi sari doduru vasileana, podalae pa Aroere sapu koa pa hukihukirina sa lolomo Anoni, meke sa vasileana lavata sapu koa pa korapana sa lolomo asa, osolae kamo la gua pa popoa Qileadi. Lopu hite keke koa rina vasileana arini si ninira sapu lopu boka vagia gita. ³⁷ Ba lopu hite tata la ia gita sa kali popoa tadi na tinoni Amoni, sapu gua koari vasileana tadirini pa Ovuku Zaboki, babe sari na dia vasileana koari na toqere gua tugo sapu garununi gita e Zihova pude lopu la i.

3

*Va Kilasia Izireli se Oqo sa Banara
(Ninaedi rina Tinoni 21:31-35)*

¹ Beto asa si ele rizu la si gita pa siran̄a la pa popoa Basani, meke vura mae gua vasina se Oqo sa ban̄ara, meke gua tugo sari doduru nana tie varipera pude mae raza gita pa vasileana Ederei. ² Ba zama se Zihova koa rau, ‘Lopu matagutu nia gamu si asa, sina ele luara vatua Rau koa gamu sa ban̄ara, meke sari nana tie, meke sa nana popoa. Mi taveti koasa gua sapu tavetia gamu koe Sihoni sa ban̄ara tadi na tie Amoraiti sapu koa pa vasileana Hesiboni,’ gua. ³ Gua asa ke, ele veko poni gita e Zihova se Oqo sa ban̄ara meke sari nana tie varipera pa niniran̄ira tadigita. Ele va mate betoi gita sari doduru. ⁴ Pa totosu tugo asa si vagi betoi gita sari doduru vasileana pa binan̄ara te Oqo. Lopu keke popoa tadirini si lopu ta vagi. Vagi betoi gita si ka onomo n̄avulu puta vasileana, sa doduruna sa pinaqaha popoa Aqobi vasina sapu koa ban̄ara se Oqo pa popoa Basani. ⁵ Sari doduru vasileana nomadi arini si ta tavete bara patu sari na gobadi, sari na bara si ululudi hola pa vari likohaedi; meke koadia sari na sasada nomadi saripu koai na rorotoana roza pude tuku beto, meke koadia tugo soku vasileana si loketon̄a gobadi. ⁶ Huara betoi gita sari doduru arini, meke va matei gita sari na tie, na barikaleqe, meke na koburu, gua putaputa tugo sapu tavete guni gita koari na vasileana tanisa ban̄ara Sihoni pa Hesiboni. ⁷ Vagi betoi gita sari doduru sipi na bulumakao, rovana kurukuru, meke vagi betoi tugo gita sari doduru tin̄iton̄a tadirini.

⁸ Pa totosu tugo asa si vagia gita sa popoa koari karua ban̄ara Amoraiti pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani, podalae pa Ovuku Anoni meke la kamo pa toqere Hemoni,” gua se Mosese. ⁹ (Sa toqere Hemoni si ta pozae Sirione koari na tie pa Saedoni, meke Seni si na pozapoza koari na tie Amoraiti.) ¹⁰ Meke zama se Mosese, “Vagi betoi gita sari doduru popoa tanisa ban̄ara Oqo pa Basani: sapu

sari na popoa koasa pezara panaulu, sari na popoa Qileadi meke Basani, meke kamo la koari na vasileana Saleka meke Ederei.” ¹¹ (Sa baṅara Oqo si na tie mumudi hokara sapu na kineha malivi pa butubutu Repaimi. Sa kesi tanisa si ta tavetae patu* Made mita gelena meke karua mita labena si asa.* Korapa koa hola sa kesi meke boka ta dogoro koari na tie Amoni pa vasileana Raba.)

*Sari na Butubutu pu Koa pa Kali Gasa Rimata pa Ovuku
Zodani*

(Ninaedi rina Tinoni 32:1-42)

¹² Zama pule se Mosese, “Totoso vagi va karovi gita sari na pepeso tadirini, si va hia lani rau koari ka ṅeta butubutu tadigita. Sa kukuru pepeso nomana si ta vala koasa butubutu Rubeni meke Qadi podalae koasa volosona sa vasileana Aroere tata pa ovuku Anoni, meke kamo la pa kukuruna sa popoa toqetoqere pa Qileadi, meke sari doduru vasileana pa korapana sa popoa asa. ¹³ Sa kukuruna sa butubutu te Manase pa kali gasa rimata Zodani si tava hia la sa popoa pa Qileadi pule, meke sa popoa Basani sapu ta pozae popoa Aqobi, vasina sapu ele koa baṅara se Oqo,” gua.

(Basani si ta gilana sapu na pepeso tadi na butubutu malivi pu ta pozae Repaimi. ¹⁴ Zaira sapu keke tie pa butubutu te Manase si vagia sa popoa Aqobi sapu ta pozae Basani kamo la koasa volosona sa popoa tadi na tie pa popoa Qesura, meke Ma'aka. Poza luli nia pozana soti Zaira sa popoa Basani, meke kamo pa rane ṅinoroi si ta pozae vasileana te Zaira si arini.) ¹⁵ “Sa kukuruna sa pepeso pa popoa Qileadi si va hia la nia rau koe Makiri pa butubutu te Manase. ¹⁶ Koari na butubutu Rubeni meke

* 3:11 Patu babe aeana. * 3:11 Sa gelena si manege ṅeta piti gelena, meke onomo piti labena.

Qadi, si tava hia la sa popoa podalae pa korapa popoa Qileadi meke kamo koasa voloso pa Ovuku Anoni. Sa Ovuku Zaboki si na voloso pa kali gasa rimata koari na tie Amoni. ¹⁷ Pa kali lodu rimata, sa voloso si na Ovuku Zodani, podalae pa kopi Qaleli meke gore la koasa Kolo Matena, meke kamo pa hubina sa Toqere Pisiqa. ¹⁸ Koasa totosona tugo asa si valani tugo rau sari na tinarae hire: E Zihova sa mia Tamasa si ele poni gamu sa pepeso pa kali gasa rimata pa Ovuku Zodani pude koa ia gamu. Ba kamahire, mi va namanama pude garunu lani sari na mia tie varipera, pude karovo la pa Ovuku Zodani pa kenudi rina tasimia pa butubutu Izireli, pude tokani pude vagi sari na pepeso.* ¹⁹ Ba sari na mia barikaleqe, na koburu, meke sari na sipi na bulumakao saripu ele gilani rau sapu soku hola si arini, si kaqu koa hola si arini koari na popoa arini sapu ele va hia atuni rau koa gamu. ²⁰ Mamu tokani sari na tasimia, sari tie Izireli, osolae vagi tu rini sari na pepeso sapu poni ni e Zihova koarini pa kali lodu rimata pa Ovuku Zodani. Mamu tokani osolae poni ni e Zihova sa binule koari na dia kana koasa vasina asa, gua sapu ele evaṅia Sa koa gamu. Beto asa si kote tiqe pule la pa mia popoa soti sapu ele va hia vatuni rau koa gamu. ²¹ Beto asa si tozi nia rau se Zosua: ‘Ele dogoro betoi goi gua sapu tavetia e Zihova, sa mua Tamasa koari karua baṅara, Sihoni meke Oqo, meke kote ta evaṅa gua tugo asa koari doduru tie saripu koa pa kali karovona sa Ovuku Zodani vasina korapa la ia gamu. ²² Mamu lopu matagutu ni si arini; e Zihova, sa mua Tamasa si kote varipera poni igo.’

Lopu Tava Malumu se Mosese pude Kamo sa Popoa Kenani

²³ Pa totosona asa si tepa sisigiti si rau koe Zihova,*
²⁴ ‘Ke Baṅara, Tamasa, gilania rau sapu tiqe podalae va do-

* 3:18 Zos 1:12-15 * 3:23 Nab 27:12-14; Diut 32:48-52

goro nau Goi sa doduruna sa Mua linavata na niniranira. Loke tamasa pule pa manauru babe pa pepeso sapu boka evani sari na tinavete variva magasadi saripu evani Goi! ²⁵ Banara, va malumau, maqu karovia sa Ovuku Zodani, maqu dogoria sa popoa masuruna pa kali karovona sa Ovuku Zodani, meke sa popoa toqetoqere na tolavaena, meke sari na toqere pa Lebanoni.’ ²⁶ Ba koa gua koa gamu, si bugoro nau e Zihova si rau, meke korona va avosau. Ke zama si Asa, ‘Ele pada mo! Lopu zama pule nia sa tinepa hie! ²⁷ La pa batuna sa toqere Pisiqa, mamu dono la pa kali gasa rimata, pa kali mataomu na gedemu, meke pa kali lodu rimata. Mamu dono valeana la. Mamu dogoria goi, sina lopu kaqu boka karovia goi sa Zodani. ²⁸ Mamu garunia se Zosua; mamu sovutu va ninira ia, sina asa kote turani sari na tinoni hire pude karovo la meke vagia sa popoa sapu dogoria goi.’ ²⁹ Ke koa mo si gita pa lolomo pa pezara tata pa Betipeoro.

4

Tozi ni Mosese sari na Tinoni Izireli pude Madi Va Tabu

¹ Ego, gamu na butubutu Izireli mi va avoso mae koari na tinarae na vina tumatumae saripu kaqu va tumatumaeni gamu rau. Mi va tabei meke kaqu toa si gamu, mi koai sari na vasidi saripu ponini gamu sa Tamasa koari na tiatamamia. ² Mi lopu hodani kaiqa zinama pule sari na tinarae saripu vatuni gamu rau, meke lopu veko pani pule gamu si kaiqa zinama. Mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.* ³ Ura ele dogori mia pa matamia soti telemia sari doduru gua pu ele taveti e Zihova pa toqere Peoro. Ele va mate betoi Sa pa korapa mia gamu sari doduru tinoni saripu vahesia

* 4:2 Rev 22:18,19

se Beolo vasina,* ⁴ ba gamu doduru pu rane va nabua se Zihova sa mia Tamasa si korapa koamia pa rane ninoroi.

⁵ Ele va tumatumaeni gamu rau sari doduru tinarae saripu tozi nau e Zihova sa qua Tamasa pude tavetia. Meke kaqu luli gamu si arini koasa popoa sapu kaqu nuquru la ia gamu meke koa ia. ⁶ Mi va tabe na kopu valeana ni gamu si arini, meke kaqu dogoria ri na tinoni pa ninae butubutu sa mia ginilae hinokara sapu tagoa gamu, meke kaqu zama, 'Hinokara hola sapu sa butubutu hie si tagoa sa tinumatumae meke sa ginilae.'

⁷ Loke butubutu pule si holani gita si gita, sina lopu hoke tata koa rini sari na dia tamasa. Ba se Zihova sa nada Tamasa si hoke mae tata koa gita, totosu varavara la koa Sa si gita. Hoke olana gita Sa sipu tepa la ia gita sa Nana tinokae. ⁸ Namu loke butubutu nomadi, tagoi sari na tinarae gua saripu va tumatumaeni gamu rau pa rane ninoroi. ⁹ Ba mi kopu valeana! Mi lopu mulinini saripu dogori gamu pa matamia soti, sipu toa si gamu. Mi totozi vari teteini koari na tumia meke ri na tudia ri na tumia si arini. ¹⁰ Mi balabala pulea sa rane sipu turu si gamu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa pa toqere Horebi, sipu zama guahe si Asa koa rau: 'Mu varigara maeni sari na tinoni pa kenuqu Rau, pude madi avosi sari na Qua zinama, meke kaqu pamaana Nau rini koasa popoa sapu korapa koa ia rini, meke kaqu va tumatumaeni rini si arini koari na tudia.'

¹¹ Mi tozini sari na tumia gua sapu ele la turu pa hubina sa toqere Saenai sapu nobi tamunia na tunaha lei muho moatana si gamu meke hurunu sage pa galegalarane sa nika.* ¹² Mi tozini gua meke zama se Zihova koa gamu koasa nika, gua meke boka avosia gamu zamana, ba lopu dogoro sotia gamu kinehana si Asa. ¹³ Meke tozini gamu

* 4:3 Nab 25:1-9 * 4:11 Ekd 19:16-18; Hib 12:18-19

Sa sapu gua kaqu tavetia gamu meke kopu nia sa Nana vinariva egoi sapu tavetia Sa koa gamu. Kaqu va tabei gamu sari ka manege puta tinarae saripu kuberi Sa koari karua patu labelabe sara.* ¹⁴ Meke tozi nau e Zihova pude kaqu va tumatumaeni gamu rau sari doduru tinarae, meke kaqu va tabei gamu si arini koasa popoa sapu kaqu vagia gamu meke koa ia.*

Tava Balau sa Vinahesi Tamasa Kokoha

¹⁵ Totosona sipu zama koa gamu se Zihova pa toqere Saenai, si lopu boka dogoria gamu si keke kineha, ke mi kopu valeana si gamu. ¹⁶ Pude lopu kaqu hoqa pa sinea meke tavete lulia kinehana si keke tie, babe keke barikaleqe,* ¹⁷ kurukuru n̄ame babe kurukuru tapuru,* ¹⁸ na basioto, meke na igana. ¹⁹ Mi lopu podepodekae pude vahesi na nabuluni saripu dogori gamu pa galegalearane, guana rimata pana rane na sidara meke sari na pinopino pana boni. Ura arini sari doduru tin̄iton̄a saripu ele taveti sa Tamasa pude tadi doduru butubutu pa kauruna sa man̄auru. ²⁰ Ba sapu gamu si na tinoni ta harupu mia koe Zihova, meke ta turāna vura pa popoa Izipi koasa nika lerana. Turāna vurani gita e Tamasa si gita pude na Nana tie soti, gua tugo pa rane ninoroi.* ²¹ Bugoro nau e Zihova si rau, sina koa gua koa gamu, meke zama tokotokoro nia Sa sapu lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani pude nuquria sa popoa masuruna sapu ponini gamu e Zihova pude tamugamu.* ²² Kaqu mate mo pa popoa hie si rau, meke lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani, ba gamu si kaqu karovo la pa kalina la meke kaqu vagia gamu sa popoa masuruna pude tamugamu. ²³ Ba kaqu kopu

* 4:13 Ekd 31:18, 34:28; Diut 9:10 * 4:14 Ekd 21:1 * 4:16 Ekd 20:4; Liv

26:1; Diut 5:8, 27:15 * 4:17 Rom 1:23 * 4:20 Ekd 19:5; Diut 7:6, 14:2,

26:18; Ta 2:14; 1 Pit 2:9 * 4:21 Nab 20:12

valeana si gamu, pude lopu muliⁿⁱ nia sa vinariva egoi te Zihova sa mia Tamasa sapu tavetia Sa koa gamu. Mi va tabea sa Nana tinarae, mamu lopu tavetia telemia si keke beku, ²⁴ Ura se Zihova sa mia Tamasa si na nika huru^{na}. Hoke kononi gamu Sa be vahesi votiki tamasa si gamu.*

²⁵ Ego, be guana koa seunae si gamu koasa popoa sana meke podoi gamu, sari na tumia, meke gua tugo sari na tumia si podoi tugo sari na tudia koasa sinage vina rua, si mamu kopu nia pude lopu hoqa pa sinea, pude lopu tavetia telemia si keke beku koa keke kinehadi ri doduru likakalae. Gua asa si lopu to^{no}to pa dino^{no} te Zihova meke kote ta bugorae tugo koa Sa si gamu. ²⁶ Kaqu tepa la si rau koasa ma^{na}auru na pepeso pude va kari gamu koasa rane sana, meke lopu sana kaqu mate si gamu koasa popoa sapu karovo la ia gamu pa Ovuku Zodani meke koa ia. Lopu kaqu koa va seunae si gamu vasina meke ta huarae sa popoa. ²⁷ Kaqu ta hurakatae la koari doduru butubutu si gamu meke ari ka visavisa mo si kaqu toa hola.* ²⁸ Koari na vasidi arini si kaqu vahesi gamu sari na tamasa pu ta tavete pa limadi rina tie. Sari na tamasa huda na patu, saripu lopu boka dodogorae na avavosae, meke lopu boka ganigani, na va huma^{na} teledia. ²⁹ Meke vasina si kaqu tiqe hata ia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke pana hata va gigiria gamu pa doduruna sa mia tinoa, si kaqu tiqe dogoria gamu si Asa.* ³⁰ Pana tutuvu tinasuna si gamu meke ta eva^{na} koa gamu sari doduru pu gua arini, si kaqu tiqe kekere la koe Zihova meke lulia gamu si Asa. ³¹ Ura sa tataru te Zihova si variva taleosae; lopu kaqu gala pani gamu Sa babe va mate beto gamu Sa, meke lopu kaqu hite muliⁿⁱ nia Sa sa Nana vinariva egoi sapu telena tavetia koari na tiatamada.

* 4:24 Hib 12:29 * 4:27 Diut 28:36 * 4:29 Zer 29:13

³² Namu loketona hokara sapu kekenono guahe si ta evana pukerane. Nanasa ni kamahire sari na rane pu ele holadi, podalae seunae gua koasa rane sapu tavetia Tamasa sa tie pa popoa pepeso, meke kamo koari na mia totošo. Mamu dono la ia sa popoa pepeso lavata. Vegua, kaiqa ginugua nomadi hola, kekenono gua arini si ta evana, babe kaiqa toa gua arini si hite ta avoso?

³³ Hite ele avosia ri kaiqa tie sa mamalainina e Tamasa sapu zama vura mae pa korapa nika, kekenono gua gamu meke toa? ³⁴ Vegua, keke tamasa si ele podekia pude vagi vura nia si keke nana butubutu tie koa keke butubutu tie, pa pinodepokeae, pa tinavete variva magasadi na vina gilagila variva magasadi, na vinaripera, koasa lima heheda sapu nadoro la, babe koari na tinavete variva magasadi kekenono sari doduru ginugua saripu tavete vatuni e Zihova sa mia Tamasa gua sapu dogoro sotia gamu pa popoa Izipi? ³⁵ Vata dogoro koa gamu sari na ginugua hire pude mi gilania sapu se Zihova mo sa Tamasa meke loketona pule.* ³⁶ Va avosoni gamu Sa sa zamana pa manauru, pude boka va tumatuma gamu, meke pa popoa pepeso hie si va dogoroni gamu Sa sa Nana nika hopena, meke zama atu si Asa vasina koa gamu. ³⁷ Ura tataruni Sa sari na tiatamada, ke vizata gamu Sa, meke koasa Nana niniranira lavata si turana vurani gamu Sa telena pa popoa Izipi. ³⁸ Sipu korapa ene nono la gamu, si hadu taloani Sa sari na butubutu tie saripu soku holani gamu meke ninira holani gamu, pude boka turana nuquruni gamu meke vatu nia sa dia popoa, sa popoa sapu tagoia gamu kamahire. ³⁹ Ke mamu balabala pulea, mamu lopu mulini zonazona nia kamahire, sapu e Zihova mo sina Tamasa pa Manauru meke pa pepeso. Loketona pule.

⁴⁰ Mi va tabei sari doduru Nana tinarae saripu vatui rau

* 4:35 Mk 12:32

koa gamu pa rane hie, meke kaqu koa valeana si gamu meke sari na tudia ri na tumia. Meke kaqu koa hola sa mia kinoa koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa ninae rane ka rane,” gua se Mosese.

Sari na Vasileana Nomadi pude tadi na Tie Govetedi

⁴¹ Beto asa si vizata vata kalei Mosese sari ka neta vasileana nomadi pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani,* ⁴² pude boka govete la meke ta harupu sa tie sapu va mate hola ia si keke tie sapu lopu kukiti nia sa pa bulona. Kote boka govete la si asa koa keke ri ka neta vasileana nomadi hire meke lopu kaqu tava mate. ⁴³ Hire sari na vasileana nomadi arini: Bezere si koa koasa pezara ululuna, tanisa butubutu tinoni te Rubeni; Ramoti si pa popoa Qileadi, tanisa butubutu tinoni te Qadi; meke Qolani si pa Basani, tanisa butubutu tinoni te Manase.

Sa Vinabakala koasa Tinarae

⁴⁴ Meke poni pulei Mosese sari na tinarae na vina tumatumae te Tamasa koari na tinoni Izireli. ⁴⁵⁻⁴⁶ Meke pa mudina sipu taluarae mae pa popoa Izipi si arini, meke mae koa koasa pezara pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, sapu pa kalina sa vasileana nomana pa Betipeoro si ponini Sa koarini sari na tinarae hire. Sa kali popoa hie si te Sihoni sa banara tadi na tinoni Amoraiti, sapu koa koasa vasileana lavata pa Hesiboni, sapu huaria Mosese meke sari nana tinoni pa Izireli totošo vura mae gua rini pa popoa Izipi. ⁴⁷ Meke koa betoa rini sa nana popoa, meke sa pepeso te Oqo sa banara pa Basani; arini si karua banara tadi na tinoni Amoraiti saripu koa pa kali gasa rimata pa Zodani. ⁴⁸ Sa pepeso hie si retese* kamo la gua koasa vasileana pa Aroere, sapu koa pa taqelena sa ovuku

* 4:41 Zos 20:8-9 * 4:48 Sa zinama “retese” sa ginuana si koa pa soku votivotiki popoa si arini.

Anoni, meke kamo la gua koasa toqere Sirione sapu sa toqere ta pozae Hemoni. ⁴⁹ Meke gua tugo pa doduruna sa pezara pa lolomo pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani meke kamo la gua pa vasina koa sa kolo matena meke kamo la gua pa hubina sa Toqere Pisiqa.

5

Sari ka Manege Puta Tinarae (*Ekisidasi 20:1-17*)

¹ Tioko varigarani Mosese sari doduru tinoni Izireli meke zamai, “Gamu na tinoni Izireli, mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi. Mi va nonogai, mamu gilana va hinokari pude luli gamu si arini. ² Koasa toqere pa Saenai si ele tavetia e Zihova, sa nada Tamasa, si keke vinariva egoi koa gita. ³ Lopu koari na tiatamada, ba koa gita doduru pu korapa toa pa rane ninoroi. ⁴ Koasa toqere sana si zama vura mae pa korapa nika pa kenumia gamu se Zihova. ⁵ Pa varikorapa mia gamu meke e Zihova si turu si rau pa totosoa asa, pude tozini gamu sapu nasa si zama nia Sa, ura na matagutu nia gamu sa nika meke lopu boka sage la pa toqere si gamu.

⁶ Meke Zama guahe se Zihova, ‘Arau tugo se Zihova sa mia Tamasa sapu turana vurani gamu pa popoa Izipi, vasina sapu koa tava pinausu si gamu.

⁷ Loke Tamasa si kaqu vahesia gamu ba Arau mo.

⁸ Lopu kaqu taveti gamu kinehadi sari na tinitona pa manauru meke pa pepeso babe pa korapa kolo. * ⁹ Lopu kaqu todono nia na vahesia gamu si keke beku. Ura Arau se Zihova sa mia Tamasa sina Tamasa kono si Rau, meke lopu va malumu gamu Rau pude vahesi sari kaiqa tamasa pule. Kaqu va kilasi Rau si arini pu kana Au, meke sari

* 5:8 Liv 26:1; Diut 4:15-18, 27:5

na dia pinodopodo kamoā ka neta meke made sinage.* *

¹⁰ Ba kaqu tataru ni Rau sari na tina sinage na sage saripu tataru nau na va tabei sari na Qua tinarae.

¹¹ Meke mu poza kokoha nia pa tinokotokoro sa pozaqu, ura kaqu va kilasia Arau Zihova, sa mua Tamasa, sa tie sapu poza hoboro nia ginugua seana sa pozaqu.*

¹² Mamu kopu nia na va madia sa rane Sabati, gua puta tugo sapu ele tozini gamu e Zihova sa mia Tamasa.*

¹³ Koari ka onomo rane si kaqu taveti gamu, sari na mia tinavete,* ¹⁴ ba sa rane vina zuapa si keke rane magogoso sapu ele tava madi koa Rau Zihova. Koasa rane sana, si loke tie si kaqu tavetavete. Gamu, sari na tumia, sari na mia pinausu, meke sari na mia kurukuru name, gua tugo sari na tie karovodi pu koa pa mia popoa. Kaqu magogoso sari doduru mia pinausu gua tugo sapu tavetia gamu. ¹⁵ Mi balabala pulea sapu ele koa tava pinausu si gamu pa popoa Izipi, meke koasa limaqu Rau sapu ninira hola, si ele harupu vurani gamu si gamu. Gua asa ke, zama gamu Rau pude kopu nia gamu sa rane Sabati.

¹⁶ Mu pama nia sa tamamu meke tinamu, gua asa sapu tozini gamu e Zihova, sa mia Tamasa; meke kaqu koa valeana na va gelenae ia gamu sa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.* ¹⁷ Meke mu variva mate.*

¹⁸ Meke mu barabarata.* ¹⁹ Meke mu hiko.*

* 5:9 “Neta meke made sinage” sa ginuana si pude va kilasi padana sa ninomana sa sinea lopu sapu va naei tamasa sari na sinage meke va kilasa betoi Sa si arini. * 5:9 Ekd 34:6-7; Nab 14:18; Diut 7:9-10 * 5:11 Liv

19:12 * 5:12 Ekd 16:23-30, 31:12-14 * 5:13 Ekd 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Liv 23:3 * 5:16 Diut 27:16; Mt 15:4, 19:19; Mk 7:10, 10:19; Lk 18:20; Epi 6:2,3

* 5:17 Zen 9:6; Liv 24:17; Mt 5:21, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9; Zem 2:11 * 5:18 Liv 20:10; Mt 5:27, 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9; Zem

2:11; Ekd 20:14 * 5:19 Liv 19:11; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Rom 13:9

²⁰ Meke mu zutu kokoha ia si keke tie.*

²¹ Meke mu okoro nia goi sa vetu tanisa keke tie, sa nana barikaleqe, sari nana pinausu koreo na vineki, sari nana kurukuru, meke sari nana doŋ'ki, babe kaiqa toŋa pule saripu tagoi sa tie.*

²² Arini sari na tinarae saripu ponini gamu e Zihova koa gamu doduru, totošo varigara si gamu koasa toqere, totošo zama atu nia Sa sa Nana zinama ŋinirana, sapu avoso vura mae gunia gamu mamalaiŋina pa korapa nika meke pa korapadi ri na lei moatadi. Arini sari na tinarae saripu ele ponini gamu Sa vasina meke loketoŋa pule. Beto asa si kuberi Sa koari karua patu labelabe meke va maei Sa koa rau si arini.*

Matagutu sari na Tinoni

(Ekisidasi 20:18-21)

²³ Sipu toa pa doduruna sa batu toqere sa nika, si avosia gamu sa mamalaiŋi vura mae guana pa korapa huporo dudukurumu, meke mae koa rau sari doduru mia palabatu na koimata koari na mia butubutu, ²⁴ meke zama, 'Se Zihova, sa Baŋara, sa nada Tamasa, si va dogoroni gita Sa sa Nana ŋinedala variva magasana, meke avosia gita sa mamalaiŋina sapu zama vura mae gua pa korapa nika! Gilania gami pa rane ŋinoroi totošo sapu zama sa Tamasa koasa, ba lopu kaqu mate si asa. ²⁵ Ba matagutu si gami sapu be zama pule si Asa si kote mate si gami, ura kote sulu va mate gami sa nika hie. Pana avoso pulea gami zamana se Zihova sa nada Tamasa, ba namu kote mate hinokara si gami. ²⁶ Loke tie toana si boka toa, pana avosia sa mamalaiŋina sa Tamasa toana sapu zama vura mae gua pa korapa nika. ²⁷ Mu pule la si goi Mosese, mamu la avosi sari doduru ginugua saripu kaqu zamani e Zihova sa nada

* 5:20 Ekd 23:1; Mt 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20 * 5:21 Rom 7:7, 13:9 * 5:22 Hib 12:18-19

Tamasa koa goi. Beto asa, si mamu pule mae tozini gami, gua sapu zamani Sa koa goi. Kote avosia na va tabei mo gami si arini.'

²⁸ Sipu avosia Zihova sapu gua asa, si zama si Asa koa rau, 'Ele avosi Rau sari na zinama tadi na tie hire, meke hinokara dia si arini. ²⁹ Leana hola be guana asa tugo sa hahanana tadirini doduru totoso. Gua asa pude pama^{na} Nau rini doduru totoso meke va tabei rini sari doduru Qua tinarae. Meke kaqu koa valeana si arini meke sari na tudia koari na dia sinage ninae rane ka rane. ³⁰ La mamu tozini pude di kekere pule la koari na dia ipi. ³¹ Ba sapu agoi Mosese si kaqu koa koa Rau tani, maqu poninigo sari doduru Qua tinarae na vina tumatuma^e, mamu la va tumatumaeni koari na tinoni pude kaqu va tabei rini, koasa popoa sapu korapa va nama poni nia Rau koa rini,' gua se Zihova.

³² Gua asa ke, gamu na tinoni Izireli! Mamu tavete va hinokari sari doduru ginugua pu va tumatumaeni gamu e Zihova sa mia Tamasa koa gamu. Mamu lopu va karia si keketona koari Nana tinarae. ³³ Mamu va tabe betoi sari doduru, pude kaqu koa valeana si gamu, meke kaqu gelenaena sa mia kinoa koasa popoa sapu tava nama nia gamu pude la koa ia.

6

Tataru nia se Zihova sa Mua Tamasa

¹ Hire sari doduru tinarae saripu garununi e Zihova sa mia Tamasa koa rau pude va tumatumaeni koa gamu. Ke mamu va tabei si arini koasa popoa sapu kaqu nuquria meke koa ia gamu. ² Ke pa doduruna sa mia tinoa gamu, meke sari na tumia meke sari na tudia rina tumia si mamu va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mamu va tabei sari doduru tinarae sapu ponini gamu rau ninoroi, pude kaqu koa va gelena^e sari na mia tinoa koasa popoa sapu kaqu

koa ia gamu. ³ Gamu na tinoni Izireli, mamu avosi na va tabei si arini! Meke kaqu koa valeana si gamu, meke kaqu ta eva^{nae} na butubutu ⁿⁱnira mia meke koa koasa pepeso masuruna, gua puta tugo sapu va tatara nia e Zihova sa nada Tamasa koari na tiatamada.

⁴ Namu lopu kaqu muliⁿⁱ nia Izireli si hie sapu se Zihova mo telena sa nada Tamasa.* ⁵ Kaqu tataru nia goi se Zihova sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu meke pa doduru mua ⁿⁱniraⁿⁱira.* ⁶ Mu lopu muliⁿⁱ sari doduru tinarae arini sapu ponini gamu rau pa rane hie.* ⁷ Mamu va tumatumaeni koari na tumia, mamu vivinei pilipuleni koarini, totošo koa gamu pa mia vetu, totošo eko meke tekulu pa mia teqe, babe ene pa sira^{na}. ⁸ Mamu kubere goreni, mamu pusi kapaeni pa limamia na raemia guana vina gilagila pude lopu ta muli^{nae} doduru totošo si arini. ⁹ Mamu kuberi pa sasadadi ri na mia vetu meke koari na mia bara si arini.

Na Vina Balau koari na Tie pu Lopu Va Tabē

¹⁰ Gua puta tugo sapu ele va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa koari na tiatamamia, sapu ari Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, si kaqu poni gunini gamu Sa sa popoa sapu koa ia soku vasivasileana nomadi saripu lopu ta kuri koa gamu.* ¹¹ Sari na vetu si kote siⁿⁱ soku likakalae leadi saripu gamu lopu vekoi, gua ri na berukehe saripu lopu geli gamu, meke sari na inuma vaeni na olive saripu lopu letei gamu. Totoso tura^{na} nuquru lani gamu e Zihova koasa popoa meke vagi gamu sari doduru gua pu hiva henai gamu, ¹² si kaqu kopu valeana nia gamu pude lopu kaqu muliⁿⁱ nia gamu se Zihova, sapu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina sapu koa pinausu si gamu. ¹³ Mi va

* 6:4 Mk 12:29 * 6:5 Mt 22:37; Mk 12:30; Lk 10:27 * 6:6 Diut 11:18-20

* 6:10 Zen 12:7, 26:3, 28:13

lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi vahesia ekea mo, mi zama tokotokoro koasa pozana Sa.* 14 Mi lopu vahesi gamu si kaiqa tamasa pule, saripu vahesi ri na tie pu koa vari likohae koa gamu. 15 Be vahesi gamu sari na votiki tamasa, si kote tava murimuri taloa beto si gamu pa minate koasa popoa pepeso, sina Tamasa kono si Asa.

16 Mi lopu podedekia gamu se Zihova sa mia Tamasa, kekeno_o gua sapu tavetia gamu pa keke vasina pozana Ma'asa.* 17 Mi kopu valeana pude va tabei gamu sari doduru tinarae saripu ponini gamu Sa. 18 Mi tavetia sapu gua to_onoto meke leana pa zinama te Tamasa meke kote koa valearane beto si gamu. 19 Meke kote boka nuquru la meke va kilasi gamu sari na mia kana, gua sapu ele va tatarani Sa koa gamu.

20 Meke koari na rane mae hiroi si kote nanasa gamu ri na tumia, 'Na vegua ke garunu gita e Zihova sa nada Tamasa pude va tabei sari doduru tinarae hire?' gua. 21 Meke kote tozi ni gamu si arini, 'Gita si tava pinausu koasa ba_onara pa popoa Izipi, meke pa ninira_onira lavata te Zihova si ta harupu si gita. 22 Dogoria gita pa matada soti si Asa koari na tinavete variva magasadi na tinavete variva matagutudi saripu tavete lani Sa koari na tinoni Izipi meke koasa dia ba_onara meke sari doduru nana koimata nomadi koasa nana bina_onara.* 23 Meke vata rupaha gita Sa pa popoa Izipi meke tura_ona maeni gita Sa tani meke ponini gita Sa sa popoa hie. Sapu ele va tatarani Sa koari na tiatamada sapu kote vala nia, gua.* 24 Beto asa si tozini gita e Zihova sa nada Tamasa pude va tabei sari doduru tinarae hire, meke va lavatia si Asa. Be tavetia gita sapu gua asa, si kaqu kopu nia Sa sa nada butubutu meke kaqu

* 6:13 Mt 4:10; Lk 4:8

* 6:16 Mt 4:7; Lk 4:12; Ekd 17:1-7

* 6:22 Nab

11:3; Ekd 17:7; Nab 11:34

* 6:23 Nab 13:17; Diut 1:21; Nab 13:31; Diut 1:26;

Hib 3:16

koa valeana tugo si gita pa rane ninoroi. ²⁵ Be ta ronue si gita koari doduru nada vinatabe koari doduru tinarae saripu tozini gita e Tamasa, si kote qetuni gita Sa si gita meke koa gua na tie tonoto si gita.’

7

*Sari na Tie Ta Vizatadi te Tamasa
(Ekisidasi 34:11-16)*

¹ Kaqu turana lani gamu e Zihova sa mia Tamasa koasa popoa sapu kaqu koa ia gamu, meke soku rina butubutu tie si kaqu hadu taloani Sa vasina. Totoso nuquru la gamu, si kote hadu vurani Sa sari ka zuapa butubutu nomadi meke ninira holani gamu. Sari na butubutu, Hitaiti, Qeqasaiti, Amoraiti, Kenani, Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti.* ² Pana va aqori e Zihova sa mia Tamasa pa mia niniranira meke va kilasi gamu sari na tie hire, si kaqu va mate upata betoi gamu si arini. Mu lopu koa bule na taleoso ni gamu si arini. ³ Mu lopu habai gamu si arini, mu lopu va malumu zonaia si keke tumia pude haba ia si keke koarini. ⁴ Sina mumudi si kote turana va seui rini koe Zihova sari na tumia, meke kote vahesi rini sari na votiki tamasa. Ego, be ta evana sapu gua asa si kote ta bugorae koe Zihova si gamu, meke kote tava mate tugo koasa totoso asa si gamu. ⁵ Gua asa, ke kaqu huari gamu sari na dia hope, meke kaqu huara va ineti gamu sari na dia dedegere patu hopedi, meke seke huara gore nia gamu sa bekuna sa dia tamasa Asera^d, mamu sulu betoi pa nika sari na dia beku.* ⁶ Kaqu tavetia gamu sapu gua asa sina te Zihova sa mia Tamasa si gamu. Na Nana tinoni ta vizatamia si gamu koari doduru tinoni pa popoa pepeso, pude na Nana nati tie soti.*

* 7:1 TTA 13:19
Ta 2:14; 1 Pit 2:9

* 7:5 Diut 12:3

* 7:6 Ekd 19:5; Diut 4:20, 14:2, 26:18;

⁷ Lopu koa gua sapu soku holani gamu sari kaiqa butubutu tie, ke tataruni gamu meke vizata gamu e Zihova si gamu. Ura sa mia butubutu si hiteke hola pa popoa pepeso. ⁸ Ba tataruni gamu e Zihova si gamu, meke hiva kopu nia Sa sa vina tatara sapu tavetia Sa koari na tiatamamia. Gua asa, ke pa Nana niniranira lavata si harupu gamu Sa koasa popoa tava pinausu gamu pa niniranira tanisa banara pa popoa Izipi. ⁹ Gilania mia sapu e Zihova mo sina mia Tamasa sapu lopu hoke va ririuna. Meke lopu kaqu gala pania Sa sa Nana vinariva egoi, meke lopu makudo vata dogoro nia Sa sa Nana tataru koasa keke tina sinage na sage, koa rini pu tataru nia na va tabei sari Nana zinama.* ¹⁰ Ba lopu kaqu pamana va kilasi Sa sarini pu kana ia si Asa. ¹¹ Ego, gua asa, ke mamu va tabei sapu gua ele va tumatumaeni gamu; mamu luli sari doduru tinarae saripu ele ponini gamu rau ninoroi.

*Sari na Tinamanae tadi pu Va Tabe
(Diutironomi 28:1-14)*

¹² Be va avosi, va tabei, na va gorevura i gamu sari na tinarae hire, si lopu kaqu makudo kopu nia e Zihova sa mia Tamasa sa Nana vinariva egoi koa gamu, meke lopu kaqu makudo tugo va dogoroni gamu Sa sa Nana tataru, gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamamia pukerane.* ¹³ Kaqu tataruni gamu na manani gamu e Zihova, meke kaqu noma sage sa mia butubutu, meke sari na tumia si kaqu soku hola. Kaqu manani Sa sari na mia linetelete huiti na vaeni meke na huda oela, meke kaqu poni va sokuni gamu bulumakao na sipi Sa si gamu. Kaqu ponini gamu Sa sari doduru tinamanae hire koasa pepeso sapu va tatara nia Sa koari na tiatamamia pude tamugamu, gua.

* 7:9 Ekd 20:5-6, 34:6-7; Nab 14:18; Diut 5:9-10 * 7:12 Diut 11:13-17

¹⁴ Namu loke tie pule pa kasia popoa sapu kaqu tamanae pa tinagotago kekeno^o gua gamu. Loke tie gamu babe sari na mia bulumakao si kaqu lopu ari tudia. ¹⁵ Kaqu va sare gamu e Zihova koari doduru minoho, meke lopu kaqu hite va razani gamu minoho kaleadi Sa si gamu, kekeno^o gua sapu ele gilania gamu pa popoa Izipi, ba kaqu va razani Sa koari na mia kana si arini. ¹⁶ Kaqu va mate betoi gamu sari doduru butubutu tie saripu vatui Tamasa pa mia ninira^{nira}. Namu lopu kaqu tataruni na taleosoni gamu si arini, sina kote va tasuna gamu rini.

¹⁷ Mi lopu zama guahe pa mia binalabala sapu arini si soku holani gamu, meke lopu kaqu boka hadu va taloai gamu si arini, gua. ¹⁸ Ba mi lopu matagutuni si arini; mi balabala va lohia sapu gua tavetia e Zihova sa mia Tamasa koa sa banara Izipi meke sari doduru nana tie. ¹⁹ Mi balabala i sari na oza kaleadi sisigiti, saripu ele dogori gamu pa matamia soti, sari na tinavete variva magasadi, na vina gilagila, meke sa ninira^{nira} lavata sapu vata rupaha gamu e Zihova sa mia Tamasa. Ke koasa sirana^{na} gua tugo asa sapu va mate betoi Sa sari na tie Izipi, si kaqu va mate betoi tugo Sa sari doduru tie hire saripu matagutuni gamu kamahire. ²⁰ Kaqu va razani oza Sa si arini, meke kaqu va matei Sa si arini pu govete la tome koari na vasina tometomeana. ²¹ Ke mi lopu matagutuni sari na tie hire; se Zihova sa mia Tamasa si koa koa gamu. Asa sa Tamasa lavata sapu kaqu pama^{na} nia gamu. ²² Kote hitehite meke kaqu va rizu taloai Sa sari na butubutu hire sipu totonona noma sage si gamu. Lopu kaqu boka huari gamu sari na dia popoa pa keke totono mo, ba be evania^{ia} gamu sapu gua asa, si kote soku hola kurukuru pinomo si koa meke va tasuna gamu si gamu. ²³ Kote va nunali e Zihova sari na mia kana, meke luara vatuni Sa si arini pa mia ninira^{nira}, osolae tava kilasa beto si arini. ²⁴ Kaqu vekoi e Zihova pa

mia nnirana sari na dia bannara. Meke kaqu va matei gamu meke kaqu mulinini gamu si arini, meke namu loke tie si kaqu va noso gamu si gamu; kaqu va mate betoi gamu si arini. ²⁵ Kaqu sulu pani gamu sari na dia beku, mi lopu okoroni sari na siliva babe qolo sapu taveteni beku rini. Mi lopu hiko vagi, be hiko vagi gamu si kote mate pa sipata si gamu, sina lopu qetu nia e Zihova sa vinahesi beku. ²⁶ Mi lopu paleke lani koari na mia vetu sari na beku hire, be tavete gua asa si gamu, si lopu kaqu votikaena sa tinalevei koa rini meke sapu koa gamu. Mi etuli na va kari gedi sari na beku hire, ura koa pa tinalevei te Zihova si arini.

8

Sa Popoa Masuruna pude Koaia

¹ Mi va tabei na kopu valeana ni gamu sari na tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi, pude mi toa valeana meke podopodo va soku si gamu, meke kaqu koa ia gamu sa popoa sapu ele va tatara nia e Zihova koari na tiatamamia pukerane. ² Mi balabala ia sa tinurana te Zihova sa mia Tamasa koasa inene gelena hie koari ka made navulu puta vuaheni hire pa korapa popoa qega, meke va tutuvuni gamu tinasuna Sa pude podeke gamu, meke pude mi gilania sapu nasa si hiva tavetia gamu be guana va tabei gamu sari Nana tinarae. ³ Ele va ovia gamu Sa; beto asa si ponini gamu mana Sa pude mi hena ia gamu sa ginani sapu lopu hite hena ia gamu meke sari na tiatamamia pukerane. Evania Sa sapu gua asa pude va gilani gamu sapu sa tie si lopu tale toa pa bereti mo, ba koari doduru zinama pu zama ni Tamasa.* ⁴ Koari ka made navulu puta vuaheni arini si lopu hite lulutu na popozu sari na mia poko, meke lopu hite ozono tugo sari

* 8:3 Mt 4:4; Lk 4:4

na nenemia. ⁵ Mi gilania sapu se Zihova sa mia Tamasa si hoke va toⁿoto gamu na va kilasa gamu, kekeⁿoⁿo gua tugo sapu va toⁿoti sa tamadia sari nana koburu. ⁶ Gua asa, ke mi va tabea si Asa. Mi taveti gua sapu zamani e Zihova koa gamu; mi toa koari Nana tinarae. ⁷ Se Zihova sa mia Tamasa si turaⁿa lani gamu koasa popoa masuruna, sa popoa sapu koa ia soku leana na bukaha na kolo pa kauru pepeso sapu totolo vura koari na lolomo na toqere. ⁸ Meke na popoa sapu toqoli na huiti na bale, meke na vaeni, piqi, pomeqaraneti, olive, meke gua tugo na zipale. ⁹ Namu lopu kaqu ovia na qaga nia gamu si keketoⁿa vasina. Sari na patu si koai na aeana, meke kote boka gelia gamu sa kopa koari na toqere. ¹⁰ Pana henahena meke deⁿa si gamu, si mi vahesia se Zihova sa mia Tamasa koasa pepeso masuruna sapu ponini gamu Sa.

Vina Balau pana Muliⁿi nia Gamu se Zihova

¹¹ Mi kopu nia gamu pude lopu muliⁿi nia se Zihova sa mia Tamasa; kaqu va tabei gamu sari Nana tinarae sapu ponini gamu rau pa rane hie.* ¹² Pana ari gemi gamu, meke kuri mia vetu leadi pude koa, ¹³ meke pana soku lala dia sari na mia bulumakao na sipi meke sari na mia poata na qolo, meke sari doduru mia likakalae ba soku laladia tugo, ¹⁴ si mi lopu vahesi puleni gamu na muliⁿi nia se Zihova sa mia Tamasa sapu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina pu koa pinausu si gamu. ¹⁵ Meke ele turaⁿa gamu Sa koasa qega lavata meke tasunana, sapu koa ia na noki variva mate meke sari na nenege. Meke koasa popoa popana sapu loke kolona si va titisi vura poni gamu Sa sa kolo koasa patu lavata. ¹⁶ Meke pa korapa qega si poni gamu Sa sa mana pude hena ia, sa ginani sapu lopu hite ele henai ri na tiatamamia pukerane. Meke va atui Sa

* 8:11 Hoz 13:5-6

sari na tinasuna pude podeke gamu, pude pa vinabetona si kaqu va tamanaeni gamu likakalae leadi Sa si gamu. ¹⁷ Pude namu lopu kaqu balabala ia gamu sapu mia vina gavorodi telemia pa mia niniranira soti si arini. ¹⁸ Mi balabala ia sapu e Zihova sa mia Tamasa si ponini gamu sa niniranira pude boka tagotago. E^vania Sa sapu gua asa, sina lopu hobea Sa sa vinariva egoi sapu tavetia Sa koari na tiatamamia pukerane osolae kamo pa rane ninoroi. ¹⁹ Lopu kaqu mulini nia gamu se Zihova sa mia Tamasa babe luli na vahesi gamu sari kaiqa tamasa, meke nabulu ni si arini. Ba va balau gamu rau pa rane ninoroi, sapu kaqu mate beto si gamu be tavetia gamu sapu gua asa. ²⁰ Meke be lopu va tabea gamu se Zihova si kaqu tava mate beto si gamu, kekenono gua ri na butubutu sapu kaqu va matei tugo Sa sipu rapata la si gamu.

9

*Lopu koasa Tinon*oto tadi na Tinoni Izireli (*Ekisidasi 32:1-35*)

¹ Ego, mi va avoso mae si gamu na tinoni Izireli! Pa rane ninoroi si kote karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu vagia gamu sa popoa tadi na butubutu nomadi, meke ninira holani gamu sari na dia vasileana nomadi hola, meke sari na gobadi si ululu kamo la gua pa galeglearane. ² Sari na tiena sa popoa si ululudi meke niniradi hola, gua rina malivi sapu ele avosoni gamu ta zamae sapu namu loke tie si boka va kilasi, gua. ³ Ba kamahire si kote dogoria telemia sapu e Zihova sa mia Tamasa, si kaqu ene va kenue koa gamu guana nika halalana. Kaqu va kilasi gamu si arini, totoso rapata la si gamu, meke kaqu ta hadu vura taloa si arini, meke lopu kaqu sana ta huarae, gua sapu ele va tatara nia Sa.

⁴ Meke pana ele hadu va taloa pani e Zihova sa mia Tamasa si arini, si lopu kaqu zama golomo guahe pa korapa bulomia si gamu, ‘Turaṅa maeni gami e Zihova tani pude vagia sa popoa hie pa mami tinoṅoto soti,’ gua. Lokari hokara, kaqu hadu vura vatuni e Zihova sari na tinoni hire, sina tava kilasa si arini koari na dia tinavete kaleadi sisigiti. ⁵ Lopu koa gua sapu na leamia meke tavete va toṅoto si gamu meke vatu nia e Zihova sa dia popoa. Ba kaqu hadu vurani e Zihova si arini, sina kaleana hola sa dia tinavete, meke gua tugo sapu hiva kopu nia Sa sa Nana vina tatara sapu tavetia Sa koari na tiatamamia, se Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. ⁶ Mi gilania sapu lopu vatu nia e Zihova sa popoa masuruna hie, sina koa gua sapu na tie toṅoto si gamu. Lokari hokara, na tie lopu hiva ta totozie na koromia va avoso si gamu.

⁷ Kaqu balabala ia gamu sapu gua meke bugoroni gamu e Zihova sa mia Tamasa pa korapa popoa qega. Koasa rane sipu taluarae si gamu pa popoa Izipi, osolae kamo si gamu pa rane hie, si hoke lopu lulia mo gamu si Asa. ⁸ Meke gua tugo pa toqere Saenai si va bugoria gamu se Zihova meke hiva va mate gamu Sa. ⁹ Sipu ene sage la si rau pa batu toqere pude vagi sari na patu labelabe, vasina sapu ta kubere sari na vinariva egoi te Zihova meke tamugamu. Meke ka made ṅavulu puta rane na boṅi si koai rau vasina, meke lopu hite hena ia babe napoa rau si keketona vasina.* ¹⁰ Beto asa si maeni e Zihova koa rau sari karua patu labelabe pu ele kubereni pa limana soti Sa saripu ele zamani Sa koa gamu pa nika, koasa rane sapu varigara si gamu koasa toqere. ¹¹ Meke sipu hola sari ka made ṅavulu puta rane meke ka made ṅavulu puta boṅi si maeni e Zihova koa rau sari karua patu labelabe vasina sapu kubere goreni Sa sari ka manege puta tinarae.

* 9:9 Ekd 24:18

¹² Beto asa si zama mae koa rau se Zihova, ‘Mu tuturei gore taloa koasa toqere hie. Ura sari na mua tinoni saripu ele turaⁿa vurani goi pa popoa Izipi, si ele koa pa tinasuna meke lopu toⁿoto sari na dia tinavete. Ele va karia rini sapu gua zama nia Rau koa rini pude lulia, meke na beku tu si ele tavetia rini.’

¹³ Meke gua pule he si zama nia e Zihova koa rau, ‘Gilania Rau sapu na tie tasunadi sari na tie hire. ¹⁴ Ke veko Au tu, Maqu va mate betoi gedi pude lopu kaqu ta gilana hokara si arini. Meke agoi mo si kaqu na tamana sa butubutu lavata meke ⁿiⁿira holani sarini,’ gua.

¹⁵ Ke ene gore pule koasa toqere si rau sipu korapa huruⁿu sa nika pa toqere. Meke paleki qua sari karua patu labelabe sapu koai na kinubekubere vinariva egoi.

¹⁶ Meke sipu doⁿo atu si rau si ele va karia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa sapu ele zama nia Sa koa gamu, meke ele tavete va sea si gamu koe Zihova koasa tinavetena sa beku qolo sapu keha luli nia gamu koasa bulumakao kokoreo. ¹⁷ Ke gua asa si gona ilasani rau pa kenunia gamu sari na patu labelabe. ¹⁸ Beto asa si eko oporapaha pule si rau pa kenuna e Zihova koari ka made ⁿavulu puta rane meke boⁿi, meke lopu hite hena ia rau si keke vasi ginani na napo kolo na gua. Tavete gua asa si rau, sina ele va sea si gamu pa kenuna e Zihova meke va bugoria gamu si Asa. ¹⁹ Ura matagutu nia rau sa tinaⁿaziri te Zihova sapu kaqu kamo la gua koa Sa koasa ginugua mia gamu meke ona hiva va mate beto gamu Sa. Ba ele avosau e Zihova pa totosoa asa.* ²⁰ Meke ele bugoro nia tugo e Zihova se Eroni meke hiva va matea tugo Sa si asa. Ke varavara nia tugo rau se Eroni pa totosoa asa. ²¹ Meke vagia rau sa tiⁿitoⁿa kaleana sapu ele tavetia gamu, sapu sa bulumakao qolo, meke sulua rau pa nika. Huara va

* 9:19 Hib 12:21

umumu pania rau, guana kavuru, meke taburu la nia rau pa leana sapu totolo gore pa toqere.

²² Totoso koa gamu pa Tabera, meke Ma'asa, meke pa Kibirote Hatava si va bugoria tugo gamu se Zihova sa mia Tamasa.* ²³ Meke sipu garunu taloani gamu Sa pa Kadesi Banea meke zama, 'La mamu vagia sa popoa sapu ele ponini gamu Rau,' gua. Ba va gugue nia gamu sa zinama te Zihova sa mia Tamasa, meke lopu hite ronua na va tabea gamu si Asa.* ²⁴ Ele hoke va gugue nia tu gamu se Zihova pa pinodalaena sipu gilana gamu rau.

²⁵ Ke hoqa todoño si rau pa kenuna e Zihova koari ka made ñavulu puta rane na boñi, sina kote va mate gamu Sa gua sapu zama nia Sa. ²⁶ Meke zama guahe si rau koe Zihova pa qua vinaravara, 'Kei Zihova Tamasa, Mu lopu va matei sari na Mua tie soti, saripu ele harupi Goi pa Mua ñinirañira lavata meke turaña vurani Goi pa popoa Izipi koasa limamu sapu heheda. ²⁷ Mu balabala i sari Mua nabulu Ebarahami, Aisake, meke se Zekopi. Mu lopu doño la i sari na vina gugue tadi na tinoni hire, meke sari na dia kinaleana na sinea. ²⁸ Kote zama guahe sari na tinoni pa popoa Izipi, "Na lopu boka va kamo la i Goi koasa popoa sapu ele va tatara nia Goi koa rini, meke na kanai tugo Goi si arini, ke turaña vura lani Goi pa popoa qega pude va mate betoi gedi," gua. ²⁹ Ba arini sari na Mua tinoni soti, saripu ele turaña vurani Goi pa Mua ñinirañira lavata, sapu sa limamu sapu qaqama la nia Goi koa rini.'

10

Sari na Patu Labelabe Kekenono gua sapu Ta Tavete Kekenu
(*Ekisidasi 34:1-10*)

* 9:22 Nab 11:3,34; Ekd 17:7
1:21,26; Hib 3:16

* 9:23 Nab 13:25 kamo hinia 14:38; Diut

¹ Meke zama mae koa rau se Zihova, ‘Mu taveti karua patu labelabe kekeno^oo gua puta sapu ta tavete kekenu, mamu tavetia tugo keke bokese huda pude mu vekoi si arini pa korapana, mamu ene sage mae pa toqere. ² Meke kaqu kuberi Rau gua sapu ele kuberi Rau tatasana koari na patu labelabe saripu ele va huara ineti goi, beto asa si kote voi i goi pa korapa bokese huda si arini.’

³ Gua asa, ke tavete nia huda akesia rau si keke bokese, meke peqoi rau si karua patu kekeno^oo sapu kekenu meke paleke atuni rau pa toqere. ⁴ Meke kuberi e Zihova koari na patu labelabe sari na zinama gua pu ta kubere kekenu, sapu sari ka manege puta tinarae saripu taraeni gamu Sa, sipu zama atu si Asa pa korapa nika koasa rane sapu varigara ia gamu pa toqere. Arini sari na patu labelabe saripu va mae i e Zihova koa rau. ⁵ Meke kekere pule si rau meke taluarae gore pule koasa toqere. Meke vekoi rau si arini pa korapana sa Bokese Vinariva Egoi^d sapu tavetia rau, gua tugo sapu garunu nau e Zihova, meke koa si arini vasina podalae koasa toso asa,” gua se Mosese.

⁶ Meke taluarae koari na berukehe tadi na tinoni pa Zakana sari na tie Izireli meke topue la pa Mosere. Meke vasina si mate meke ta pomunae se Eroni. Meke se Eleaza sapu sa tuna koreo si sogo hobea si asa koasa tinavete hiamā.* ⁷ Meke taluarae si arini vasina meke la gua pa Gudugoda meke hola la pa Zotibata, keke popoa pu koa ia na kolo. ⁸ Meke koasa toqere vasina si ta vizata vata kale sari na tie koasa butubutu Livae pude nati hiniva nia sa Bokese Vinariva Egoi pude nabulu nia guari na hiamā meke manani sari na tinoni pa korapa pozana Sa, osolae kamoā pa rane ninoroi.* ⁹ Gua asa, ke lopu tago pepeso sari na butubutu Livae. Lopu kekeno^oo ri kaiqa butubutu

* 10:6 Nab 20:28, 33:38 * 10:8 Nab 3:5-8

pule sapu tago pepeso, ba e Zihova, mo sa dia tinago gua sapu tozini e Zihova sa mia Tamasa.

¹⁰ Meke zama pule se Mosese, “Meke koa mo pa toqere si rau koari ka made *navulu* puta rane na *boni*, gua tugo pa totosu kekenu. Meke va avosau na va ego pule au Zihova si rau pude lopu kaqu va kaleana gamu.* ¹¹ Meke zama koa rau se Zihova, ‘Mu tura*na* lani goi sari na tie koasa sira*na* pude ene nuquru la gua koasa popoa sapu ele va tataru nia Rau koari na tiatamamia,’ gua si Asa.

Sapu gua Hiva nia sa Tamasa

¹² Ke gamu na tinoni Izireli, mi avoso mae kamahire, mamu taveti gua sapu hivani gamu e Zihova sa mia Tamasa pude taveti. Mi vahesia na va tabei sari doduru gua pu zamani e Zihova koa gamu. Mi tataru nia na nabulu nia si Asa pa doduru binalabala pa korapa bulomia. ¹³ Mi va tabei sari doduru Nana tinarae, sapu ponini gamu rau pa rane *ninoroi* pude koa valeana si gamu. ¹⁴ Ura te Zihova sa mia Tamasa sari na ma*n*auru; meke sa pepeso si tanisa tugo meke sari doduru likakalae vasina. ¹⁵ Ba sa tataru te Zihova koari na tiatamamia si *ninira* hola, ke vizata gamu Sa ba lopu sari kaiqa votiki tie pule. Gamu si Nana tie soti. ¹⁶ Gua asa, ke mi va tabea se Zihova kamahire, mamu lopu va gugue nia. ¹⁷ Ura Zihova sa mia Tamasa si na *nati* Tamasa tadi doduru tamasa, na Ba*n*ara tadi na ba*n*ara. Na Tamasa lavata meke hehedana, meke variva matagutuna, meke garona pude tava tabe tugo si Asa. Meke lopu hoke toka kale.* ¹⁸ Meke toka va leanani Sa saripu eapadi na nabonabokodi meke tataruni na poni poko Sa sari na tie karovodi. ¹⁹ Ke gamu ba kaqu tataruni tugo sari na tie karovodi, ura gamu ba ele na pinausu mo keke totosu pa popoa Izipi. ²⁰ Kaqu pama*na* nia na vahesi kalea mo

* 10:10 Ekd 34:28

* 10:17 1 Tim 6:15; Rev 17:14, 19:16; TTA 10:34; Rom

2:11; Qal 2:6; Epi 6:9

gamu se Zihova sa mia Tamasa. Kaqu soto va nabu pa mia rina η era η e, meke tokotokoro pa korapa pozana Sa si gamu. ²¹ Asa sa mia Tamasa, kaqu vahesia gamu si Asa. Ura ele dogori gamu pa matamia soti sari na tin η itona variva magasadi saripu tavete vatuni Sa koa gamu. ²² Ari ka zuapa η avulu puta mo sari na tiatamamia sipu la pa popoa Izipi si arini. Ba kamahire si va soku gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu gua ri na pinopino pa ma η auru.*

11

Sa Vina Lavatana e Zihova

¹ Mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mi va tabei sari doduru Nana tinarae na vina tumatumae. ² Pa rane η inoroi si mi balabala pulei saripu gilani na va nonogai gamu gua sapu dogoro soti gamu koa Sa. Lopu sari na tumia si gilani sari na vina nonoga hire, ba gamu tu. Dogoria gamu sapu na Tamasa Lavata se Zihova. Dogoria gamu sa Nana η inira η ira, sa Nana vina tukana nomana hola, ³ meke sari Nana tinavete variva magasadi. Dogori tugo gamu sari na tinavete pu ele taveti Sa koasa ba η ara pa popoa Izipi meke doduruna sa nana popoa lavata. *

⁴ Dogoria gamu sapu gua eva η i Sa koari na tie varipera pa popoa Izipi, sipu hadu luli gamu rini. Sari na dia hose na totopili varipera, si lodu mate beto pa korapa Kolo Zi η ara.

* ⁵ Ele gilania gamu sa tinokae sapu tavetia e Zihova koa gamu pa korapa soloso qega, sipu lopu ele kamo tani, ⁶ meke gua tugo sapu ele taveti Sa koari karua tuna koreo e Eliabi, ari Datani meke e Abirami pa butubutu te Rubeni. Pa kenudia ri doduru tie si viqala rua sa pepeso meke onolo toai si arini, meke sari na dia tamatina, dia ipi, meke

* 10:22 Zen 15:5, 22:17, 46:27
Ekd 14:28

* 11:3 Ekd 7:8 kamo hinia 12:13 * 11:4

sari doduru dia nabulu, na pinausu kurukuru.* ⁷ Uve, sari doduru ginugua nomadi arini saripu taveti e Zihova si ele dogoro betoi gamu.

Ta Hivae pude Va Tabei rina Tinoni sari na Tinarae

⁸ Mi va tabei sari doduru tinarae saripu va tumatu-maeni gamu rau pa rane ninoroi, pude boka karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke la koa ia sa popoa sapu kaqu nuquru la ia gamu. ⁹ Meke kaqu koa va seunae hola si gamu koasa popoa masuruna, sapu sokua na ginani na zipale sapu gua ele va tataru nia e Zihova pude ponua koari na tiatamamia meke sari na dia sinage na sage. ¹⁰ Sa popoa sapu kaqu la koa ia gamu si lopu kekeno~~no~~o gua sa popoa Izipi vasina koa gamu pukerane. Pana hiva lelete gamu vasina, si valavala kolo na tavetavete va ninira hola si gamu koari na mia inuma, ¹¹ ba sa popoa sapu kaqu la nuquria gamu si na popoa toqetoqere na pezara sapu hoqa ia na ruku mae guana pa ma~~n~~auru. ¹² Do~~n~~o gore na kopu totoko nia e Zihova sa mia Tamasa sa popoa asa pa doduruna sa vuaheni.

¹³ Gua asa, ke mi va tabei sari doduru tinarae saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi, mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, meke nabulu va hinokara nia pa doduru bulomia.* ¹⁴ Be tavete gua asa si gamu si kote garunia Sa sa ruku pa mia popoa, pana hiva nia gamu, koari dia toতোসো garodi, pude kaqu ari gemi huiti, vaeni, meke na oela olive si gamu, ¹⁵ meke na duduli tadi mia bulumakao. Doduru toতোসো si kaqu ari gemi ginani si gamu. ¹⁶ Lopu va malumi sari na mia tinoa soti pude ta tura~~n~~a va seu koe Zihova koari na ninabuludi ri kaiqa tamasa kokohadi. ¹⁷ Pana eva~~n~~ia gamu sapu gua asa, si kote bugoroni gamu e Zihova, meke lopu kaqu va rukua Sa sa popoa, meke lopu

* 11:6 Nab 16:31-32 * 11:13 Liv 26:3-5; Diut 7:12-16, 28:1-14

kote vua sari linetelete. Beto asa, si lopu kaqu sana mate si gamu vasina koasa pepeso masuruna sapu ponini gamu e Zihova.

¹⁸ Mi balabala pulei sari na qua zinama pa korapa bulomia meke maqomaqo mia, kubere goreni, mamu pusini pa limamia guana pizopizo, meke pa raemia pude va balabalani gamu doduru totosu. ¹⁹ Mi variva tumatumae ni koari na tumia. Mi vari vivinei ni totosu koa pa mia vetu, babe ene pa sira^{na}, totosu magogoso, ba be tavetavete. ²⁰ Mi kubere goreni koari na sasadadi rina barabara pa mia vetu. * ²¹ Pana gua asa, si kaqu koa va gelenae hola si gamu meke sari na tumia koasa popoa, sapu va tatara nia e Zihova sa mia Tamasa, pude ponina koari na tiatamamia. Kaqu koa va seunae si gamu keke^{no}no guana ma^{na}auru si koa panaulu koasa pepeso.

²² Mi kopuni sari doduru tinarae na vina tumatumae saripu ele poni gamu rau: Mi tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mi va tabei sari doduru Nana zinama, mi kalavarae va nabu koa Sa. ²³ Be tavete gua asa si gami si kaqu hadu va seui Sa pa Nana ⁿiniraⁿira sari doduru butubutu pa kenumia, meke kaqu la koa ia gamu sa popoa tadi doduru butubutu lavata saripu ⁿinira holani gamu si gamu. ²⁴ Doduru pepeso saripu kote neti kamo i gamu si kaqu tamugamu beto. Sa kokoina sa mia kali popoa, si kaqu podalae koasa qega kali la pa Izipi meke kamo la gua koari na toqetoqere Lebanoni, meke retese la gua podalae koasa Ovuku Iuparetisi pa kali gasa rimata meke kamo la gua koasa kolo Meditareniani pa kali lodu rimata.* ²⁵ Koari doduru popoa pu la nuquri gamu, e Zihova sa mia Tamasa, si kaqu va matagutu beto atuni sari na tie koa gamu gua sapu ele va tatara nia Sa, sapu loke tie si kaqu boka hukata gamu si gamu.

* 11:20 Diut 6:6-9 * 11:24 Zos 1:3-5

²⁶ Mi avoso mae, pa rane *ṅinoroi* si poni gamu rau sa totoso pude vizatia sa minana babe tinalevei. ²⁷ Kaqu poni gamu rau *ṅinoroi* sa minana, be va tabei gamu sari na zinama te Zihova sa mia Tamasa. ²⁸ Be lopu va tabei gamu sari na tinarae hire, meke kekere latu pa votiki vinahesidi ri kaiqa tamasa, saripu lopu hite vahesi gamu pukerane, si kaqu ta levei si gamu. ²⁹ Pana va kamo gamu e Zihova koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu, si kaqu la tozi va ululae ni gamu sari na tinamanae koasa toqere Qerizimi, meke sa tinalevei koasa toqere Ebali. * ³⁰ Gilania gamu sapu sari karua toqere hire, si koa pa kali karovona sa Ovuku Zodani pa kali lodu rimata, vasina koa rina tinoni Kenani. Lopu seu si arini koasa huda hopena pa More sa vasina hopena, meke koa si arini koasa pezarana sapu lopu seu pa Qiliqali. ³¹ Lopu seunae meke kaqu la karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu la koa ia gamu sa popoa, sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. Pana vagia gamu meke koa vasina si gamu, ³² si mi va balau, mi va tabei sari doduru tinarae na vina tumatumae saripu ponini gamu rau pa rane *ṅinoroi*.

12

Kekeke Mo sa Vasina Hopena Tana Vinahesina Zihova

¹ Hire sari na tinarae saripu kaqu va tabei gamu pa doduruna sa mia tinoa sipu koa si gamu koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamia. Kaqu luli gamu si arini! ² Mi huara va ineti sari vasidi pu vahesi ri na tinoni sari na dia tamasa beku, koari na toqere na botubotu ululudi meke pa kauru hudahuda nomadi. ³ Mamu zuzulu gorengi sari na dia hope, na muzara va umumi sari na dia dedegere patu hopedi. Mamu sulu pani

* 11:29 Diut 27:11-14; Zos 8:33-35

sari na dia beku Asera, na maho goreni sari na dia beku pude lopu kaqu hite vahesi pulei rini koari na dia vasidi arini.*

⁴ Mu lopu vahesia se Zihova sa mia Tamasa pa hahanana gua sapu vahesia rina tie hire sari na dia tamasa. ⁵ Ba gamu si kaqu la hata ia si keke vasina sapu kaqu vizatia e Zihova sa mia Tamasa pa varikorapadia ri doduru butubutu tinoni, vasina sapu kaqu mae sari na tie pa kenuna Sa meke vahesia si Asa. ⁶ Vasina si kaqu taveti gamu sari na mia vina vukivukihi va uququ, meke sari na mia keke pa manege, na vinariponi, na vinariponi pu va tatarani gamu koe Zihova, meke sari na mia vinariponi moka, meke sari na tudia kenudi ri na mia rovana bulumakao meke na sipi. ⁷ Vasina pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa si kaqu varigara si gamu somanae koari na mia tatamana meke henahena qetuqetu koa gua koasa minana te Tamasa sapu vata evania Sa koa gamu.

⁸ Pana mae sa totosu, si lopu kaqu taveti sapu gua taveti gita tani pa rane ninoroi. Ba gita si korapa tavetia gua sapu garona pa nada binalabala soti, ⁹ sina lopu ele kamoia gamu sa vasina sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke vasina si kaqu koa pa binule si gamu. ¹⁰ Ego, pana karovia gamu sa Ovuku Zodani, si kaqu ponini gamu e Zihova sa popoa sapu kaqu va sare gamu Sa koari doduru mia kana, meke kaqu koa pa binule si gamu. ¹¹ Meke kaqu vizatia e Zihova si keke vasina, pude kaqu tavaresi vasina si Asa, meke kaqu paleke maeni gamu koasa vasina sari doduru tinitona saripu garununi rau koa gamu. Sari na mia vina vukivukihi va uququ, meke kaiqa mia vina vukivukihi pule, sari na mia keke pa manege meke na mia vinariponi, meke sari kaiqa mia nati vinariponi pule sapu va tatara veko ni gamu koe Zihova. ¹² Mi koa qetuqetu

* 12:3 Diut 7:5

somanae koari na mia koburu meke sari na mia nabulu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa. Meke gua tugo koari na tie Livae saripu koa koari na mia vasivasileana. Mi balabala ia sapu sari na tie Livae si kaqu loke dia pepeso soti teledia. ¹³ Kaqu va balau si gamu, pude lopu kaqu tavetia sa mia vina vukivukihi va uququ koa ke vasina sapu vizatia gamu. ¹⁴ Vasina mo sapu vizatia e Zihova sa mia Tamasa, koa ke butubutu koasa pinaqaha popoa asa si kaqu taveti gamu sari na mia vina vukivukihi va uququ meke sari kaiqa toña pule saripu garununi gamu rau pude taveti. ¹⁵ Ba gamu si ta rupaha mo pude va matei meke henai sari na kurukuru pavei vasina koa gamu. Kaqu sokudi gua sapu ponini gamu Zihova si kaqu henai gamu. Koa gamu doduru pu via meke lopu viamia, si kaqu henai gamu si arini. Gua tugo sapu ele hoke hena ia gamu sa masa kurukuru dia meke anitelo^{*}, si boka hena i gamu sari masadi ri mia kurukuru koari na mia vasileana soti. ¹⁶ Ba lopu kaqu napoi gamu eharadi; kaqu zoropo pani guni mo na kolo gamu pa pepeso si arini.* ¹⁷ Meke saripu te Zihova hire si lopu kaqu henai gamu koari na mia vasivasileana soti: sari na vina manegedi rina mia huiti, na vaeni, babe sari na oela olive, meke sari na tudia kenudi ri na mia bulumakao, na sipi, na mia vinariponi saripu zama tokotokoroni gamu koe Zihova, meke sari na mia vinariponi moka, meke kaiqa pule mia vinariponi. ¹⁸ Ba gamu meke sari na tumia meke sari na mia nabulu meke sari na tie Livae saripu koadi koari na mia vasivasileana si boka henai sari na vinariponi hire, ba tale pa kenuna mo e Zihova sa mia Tamasa; pa keke vasina vahesihesiana sapu vizatia Sa. Meke kaqu koa qetuqetu holani gamu sari doduru likakalae saripu taveti gamu. ¹⁹ Ba mi lopu gala

* 12:15 Sa dia meke sa anitelo^{*} si keke kurukuru made nene. * 12:16
 Zen 9:4; Liv 7:26,27, 17:10-14, 19:26; Diut 15:23

pani gamu sari na tie Livae saripu koa koa gamu ninae rane sipu toa si gamu pa mia popoa.

²⁰ Pana va nomaia e Zihova sa mia Tamasa sa mia kali popoa sapu gua ele va tatara nia Sa koa gamu, si kote boka lalae gamu mo sa hinenadi rina masadi rina kurukuru.

²¹ Be seu koa gamu sa vasina vahesihesiana sapu vizatia e Zihova sa mia Tamasa, meke be hiva vahesia gamu si Asa, si kote boka va matei gamu sari na bulumakao babe na sipi sapu ele zamani gamu rau. ²² Be viadi babe lopu viadi sari na tie, ba boka hena mo si arini, gua puta sapu hena ia gamu sa masana sa dia meke sa anitelopi. ²³ Ba va balau si gamu pude lopu hena ia sa ehara, sina na tinoa si asa; meke lopu ta hivae pude kaqu hena ia gamu sa tinoa meke masana.* ²⁴ Lopu kaqu hena ia gamu sa ehara, ba zoropo pania guana kolo pa pepeso. ²⁵ Ego, be va tabea gamu sa tinarae hie si kaqu qetuni gamu e Zihova si gamu, meke kaqu koa valeana si gamu doduru, meke sari na tudia ri na tumia koari na sinage luli mudi mae koa gamu. ²⁶ Ba mi paleke lani sari na ti^uitona madidi meke sari kaiqa pule, saripu ele zama tokotoroni pude valani, mi la koasa vasina hopena tanisa Ipi Hopena sapu kaqu vizatia e Zihova.

²⁷ Mi va vukivukihi ni vasina sari na mia vina vukivukihi va uququ koasa hope te Zihova. Meke va vukivukihini tugo sari na mia vina vukivukihi, saripu kaqu ta zoropo la sa eharana pa hukihukirina sa hope, meke boka hena ia gamu sa masana sa kurukuru. ²⁸ Mi kopu na va tabe valeani sari doduru tinarae hire saripu vatui rau koa gamu; pude mi koa valeana si gamu, meke sari na tumia saripu kaqu luli mudi mae koa gamu, sina asa sa tinavete leana meke to^uoto pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa.

Sa Binalabala pude Lopu Vahesi Tamasa Huporodi

* 12:23 Liv 17:10-14

²⁹ Pana va kilasi e Zihova sa mia Tamasa sari na butubutu meke hadu va seui gamu sari na tinoni si kaqu tiqe la koa ia gamu sa vasina asa. ³⁰ Meke pa mudina sapu ele ta huarae si arini pa kenunia gamu, si mi kopu sisigiti nia pude lopu nanasani guguadi sari na dia tamasa, 'Vegugua beka sari na vinahesi tadi na butubutu tinoni hire koari na dia tamasa? gua. Gami ba hiva luli gua tugo asa,' gua.

³¹ Mi lopu vahesia se Zihova sa mia Tamasa pa hanana gua sapu vahesi rina tie huporo sari na dia tamasa, sina pa doduru dia vinahesidi rina dia tamasa huporodi si votikaedi pa vinahesi, sapu kilui e Zihova. Va vukivukihini tugo rini sari na tudia pa nika pa hope.

³² Mi taveti sari doduru tinarae saripu garununi gamu rau pude taveti; ba mi lopu hodai babe okipani si kaiqa toŋa koa rini.*

13

¹ Be keke poropita babe tie sapu boka ruparupaha pinutagita si turu vura koa gamu, meke ponini gamu sari na ginugua vinari va magasadi na vina gilagila, ² meke be tava gorevura sari na tinavete variva magasadi meke sari na vina gilagila saripu zama vurani sa meke zama si asa, 'Aria, mada luli pulei kaiqa tamasa, sari na tamasa saripu lopu gilani gamu; mada vahesi si arini,' gua. ³ Mi lopu va avosi sari na zinama tanisa poropita babe tanisa tie putaputagita asa. Na hiva podeke gamu mo e Zihova sa mia Tamasa si gamu, pude boka gilana valeania sapu be tataru nia gamu si Asa pa doduru bulomia meke pa doduru maqomaqo mia. ⁴ Kaqu lulia mo se Zihova sa mia Tamasa, meke kaqu va lavatia gamu si Asa. Kaqu kopuni na va tabei gami sari Nana tinarae. Kaqu nabulu nia na soto va nabu koa Sa si gamu pa mia rinaŋeraŋe. ⁵ Ba garona pude kaqu

* 12:32 Diut 4:2; Rev 22:18,19

tava mate palae sa poropita babe sa tie putaputagita, ura zama nia sa si pude kekere taloa si gamu koe Zihova sa mia Tamasa, sapu tura^{na} vurani gamu pa popoa Izipi, meke harupu va seu gamu koasa popoa sapu va pinausu gamu si gamu. Podekia sa pude va taloa gamu koasa sira^{na} sapu taraeni gamu e Zihova sa mia Tamasa pude lulia, mi va mate pani sari na tie kaleadi gua arini koa gamu.

⁶⁻⁸ Be kaiqa tura^{na}amia, guana tasimu soti, babe tumu koreo na tumu vineki, babe sa mua barikaleqe sapu tataru hola nia goi babe sa mua baere soti, si zama golomo guahe koa goi, 'Aria mada la vahesi sari kaiqa tamasa,' gua, ba mu lopu va gunagunana nia na avosia nana zinama. Mu lopu talota^{na} nia babe tataru nia, tokatoka nia, na lavelave nia. Sari na tamasa huporodi si lopu gilani gamu babe ari na tiatamamia. Tavahehi si arini koari na tinoni pu koa tata pa vari likohae mia gamu, babe koa va seu koa gamu. ⁹ Mi va matea gana sa tie pu hiva tura^{na} va sea gamu; mi gona kenu nia patu. Beto hoi si tiqe ari kaiqa pule. ¹⁰ Gona va mate nia patu gana, sina hiva podekia sa pude tura^{na} va seu gamu koe Zihova sa mia Tamasa, pu harupu gamu pa popoa Izipi, vasina pu tava pinausu si gamu. ¹¹ Meke kaqu avosia ri na tinoni Izireli sapu gua ta eva^{na}, si kote matagutu si arini, meke lopu kaqu tavete pulei rini sari na hahanana kaleadi gua arini.

¹² Pana koa si gamu koari na vasileana nomadi, sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke be avoso ni gamu, ¹³ sari kaiqa tie kaleadi pa mia butubutu, saripu kokohai sari na tinoni koari na dia vasileana nomadi, pude vahesi sari na tamasa saripu lopu hite ele vahesi gamu pukerane. ¹⁴ Be guana avosi gamu sari na inavoso hoborodi gua arini, si mi viliti valeani, sapu be hinokara sapu sa kinaleana hie si ta eva^{na} va hinokara. ¹⁵ Be hinokara tugo, si mi va mate betoi sari doduru tie pu

koa koasa vasileana nomana sana, gua tugo sari na dia bulumakao. Mi huaria meke va mate betoi sari na tie pa vasileana nomana sana. ¹⁶ Mi paleke betoi sari doduru likakalae pu tagoi ri doduru tie pu koa vasina, mamu veko varigarani pa sira^{na} pa korapana sa vasileana nomana. Mamu tiqe sulu sa vasileana nomana, meke sari doduru likakalae pu koa vasina, pude na mia vinahesi la koe Zihova sa mia Tamasa. Meke sa tinahuara si kaqu koa hola ninae rane meke loke tie kaqu kuri pulea sa popoa sana. ¹⁷ Namu lopu keke tin^{ito}^{na} pude ta sulu babe tava mate beto koasa tinahuara si kaqu kopu nia gamu pude mia soti, gua asa si lopu kaqu bugoro sisigitini gamu e Zihova, ba kaqu harupu gamu Sa koasa Nana tataru va tukana. Kaqu tataruni gamu Sa pa Nana tataru varivataleosae, meke lopu kaqu boka ta nae sinokudi rina mia tinoni, gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamada pukerane. ¹⁸ Kaqu taveti gamu sari doduru Nana hiniva meke va tabei gamu sari doduru Nana zinama na vina tumatumae saripu ponini gamu rau pa rane ⁿinoroi.

14

Koari na Tie Ta Vizatadi te Tamasa

¹ Gamu si na tinoni ta vizata mia koe Zihova sa mia Tamasa. Ke pana kaboi gamu saripu matedi, si mi lopu va bakorai tinimia babe neri va herodaloi batumia, kekeⁿono gua sapu tavetia ri kaiqa tie huporo.* ² Gamu si na tinoni te Zihova sa mia Tamasa; ele vizata gamu Sa, pude Nana tinoni soti si gamu sapu votikaemia koari doduru tinoni sapu koa pa popoa pepeso.*

Sari na Kurukuru Viadi meke Bonidi (Livitikasi 11:1-47)

* 14:1 Liv 19:28, 21:5 * 14:2 Ekd 19:5-6; Diut 4:20, 7:6, 26:18; Ta 2:14; 1 Pit 2:9

³ Mi lopu hena ia gamu si keketona bonina sapu lopu hiva nia Sa pude hena ia gamu. ⁴ Hire sari na kurukuru si boka henai gamu: bulumakao, sipi, qoti, ⁵ dia, sipi pinomona, qoti pinomona babe anitelopi. ⁶ Sari na kurukuru arini si hamu va memehi sari na gedi ginani pa totošo vina rua, ba lopu paqaha rua kakarutu nenedi. ⁷ Sari na kurukuru pu lopu paqaha rua kakarutu nenedi meke lopu hamu va memehe totošo vina rua si lopu kaqu ta hena. Hire sari na kurukuru saripu lopu kaqu henai gamu: kameli, rabiti meke kurezu*. Lopu via sari na kurukuru hire. ⁸ Lopu hena boko. Na lopu via si arini. Paqaha rua sari kakarutu nenedi rini, ba lopu hamu va memehei rini sari na ginani pa totošo vina rua. Sari na kurukuru gugua hire si lopu kaqu henai gamu, na tiqwi mo tinidi ba lopu kaqu tavetia gamu.

⁹ Doduru igana pa kolo pu koai nebenebedi meke koai na kapu igana si boka henai gamu, ¹⁰ ba saripu kokoadi pa korapa kolo meke loke nebenebedi babe memehe kapudi si lopu kaqu henai gamu. Lopu via si arini.

¹¹ Sari na kurukuru tapuru pu viadi si boka henai gamu. ¹²⁻¹⁸ Hire sari na kurukuru tapuru saripu lopu leadi sisigiti meke namu lopu kaqu henai gamu: Sari na atata, duduru, nae, manuvu, nao, senene, soa, meke na veke.*

¹⁹ Doduru nokinoki hitehitekedi saripu ari tatapurudi si bonidi, meke lopu kaqu ta hena si arini. ²⁰ Saripu viadi mo si boka ta hena.

* 14:7 Sa kurukuru sapu ta pozae Hyrax pa zinama English si doño guana keke kurezu nomana. * 14:12-18 Kaiqa votiki kurukuru tapuru, saripu ta pozae bonidi si loke zinama Roviana, ke koa sari na pozadi pa zinama English pa kinubekubere hie: na falcon, buzzard, vulture, crow, ostrich, stork, pelican, hoopoes. Kaiqa tie si balabala ia sapu bonidi si arini sina gani rini sari na tiñitona bonidi kekeñoño sari na tomate na ehara.

²¹ Sari na kurukuru matedi si lopu kaqu henai gamu. Koari na tie karovodi pu koadi mo koa gamu, boka va malumu lani gamu pude henai, babe la holuholuni gamu koari kaiqa tie karovodi, ba gamu na tie ta vizatamia koe Zihova sa mia Tamasa, si lopu kaqu henai, ura Nana tinoni Sa si gamu. *

Keke tuna qoti babe na tuna sipi sapu korapa susu pa tinana, si mi lopu raro turaⁿae nia gamu koasa meleke tanisa tinana.

Vina Tumatumaena sa Keke pa Manege

²² Koasa mia vineko pa inuma si mi veko vata kalea si keke koari ka manege puta, saripu vagi gamu, koari doduru hopeke vuaheni.* ²³ Beto asa, mi paleke lani koa sa vasina sapu kaqu vizatia Sa pude koa si Asa pude tavahesi; meke vasina, pa kenuna e Zihova si kaqu henai gamu sari mia keke pa manege koari na huiti, vaeni, oela olive, meke sari na mua bulumakao na sipi ta podo kenudi. Kaqu tavetia gamu sapu gua asa, pude kaqu va nonoga ia gamu pude pamaⁿa nia se Zihova sa mia Tamasa doduru totoso. ²⁴ Be seu hola sa vasina sapu vizatia Zihova pude tavahesi, meke sari doduru keke pa manege saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa si soku sisigiti si mi tavete guahe: ²⁵ mi vata holu betoni sari doduru mia vinagi, mi paleke lani sari na poata koasa vasina sapu vizatia e Zihova. ²⁶ Beto, mi holui gua sapu hivani gamu koari na poata: bulumakao, sipi, vaeni, na bia. Koasa vasina pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa, si mi hena qetuqetu ni gamu meke sari doduru mia tatamana si arini.

²⁷ Ba sari na tie Livae saripu korapa koa koa gamu pa korapa mia vasileana nomana, si lopu kaqu muliⁿini gamu; sina loke dia tinago hokara si tagoa rini. ²⁸ Pa vina betodi

* 14:21 Ekd 23:19, 34:26 * 14:22 Liv 27:30-33; Nab 18:21

ri doduru vina neta vuaheni, si kaqu paleke varigara lani gamu sari doduru mia vuvua keke pa manege, mi la vekoi pa mia vasileana. ²⁹ Sari na ginani hire si tadi na tie Livae, na loke dia tinago si tagoa rini, meke gua tugo sari na tie karovodi na eapadi meke saripu nabonabokodi pu koa koari na mia vasileana. Kaqu mae si arini meke henahena va dena. Mi tavetia sapu gua asa, meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete pu taveti gamu.

15

Sa Vina Zuapa Vuaheni (Livitikasi 25:1-7)

¹ Koari doduru vina betobeto zuapa vuaheni, si kaqu veko pani gamu sari na gale tadirini pu veko gale koa gamu. ² Guahe si kaqu tavetia gamu: Gamu doduru sapu ade paki nia poata si keke tie Izireli turaⁿamia, si kaqu veko pania sa nana gale. Lopu kaqu podekia sa pude la vagia sa poata, ura e Zihova tu telena zama nia pude veko pania sa gale. ³ Kote boka vagia gamu sa mia poata koasa tie karovona pu veko gale koa gamu, ba lopu kaqu boka vagia gamu sa poata koa keke turaⁿamia soti pu veko gale koa gamu.

⁴ Lopu keke koa gamu Nana tinoni soti si kaqu koa malaⁿa, ura kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu, koasa popoa sapu kaqu ponini gamu Sa, ⁵ be va tabei na kopuni gamu pa korapa bulomia sari doduru tinⁱtona saripu va tumatumaeni gamu rau pa rane ninoroi. ⁶ Kaqu manani gamu Sa, gua si va tatara nia e Zihova koa gamu, meke sokudi ri na butubutu si kaqu ta adei paki poata koa gamu. Ba lopu kaqu keke koari na butubutu sara, si kaqu ade pakini gamu poata. Kaqu baⁿara ni gamu pa mia

n̄nirana sari soku butubutu, ba loke butubutu si kaqu banarani gamu si gamu.

⁷ Be koa nana si keke tie Izireli turaⁿamia soti, sapu malamalaⁿana, meke koa si asa pa keke vasileana koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi lopu puhi nia keketoⁿa koasa, ba mi ponina na toka nia si asa.* ⁸ Mi poni moka va sokusoku nia sa tie malamalaⁿana sana. ⁹ Lopu hekiheki ba mi variponi, lopu kiluna be tata kamo sa toso pude taleosae sari na gale. Mi lopu va malumi sari na binalabala kaleadi gua arini pude nuquru pa mia binalabala. Be lopu va egoa gamu pude ponina poata si asa, si kote kebokeboni gamu sa koe Zihova, meke lopu kaqu ta qetue koe Zihova si gamu, meke kote ta poho sa mia sinea. ¹⁰ Lopu puhi, ba mi poni mokaia sa tie malamalaⁿana, meke kaqu manani gamu e Zihova koari doduru tiⁿitoⁿa sapu tavetia gamu. ¹¹ Kaqu koadia tugo si kaiqa tie Izireli habahualadi na malamalaⁿadi, gua asa ke tozini gamu rau, mi poni mokai sari na tasimia.*

*Tokani sari na Pinausu
(Ekisidasi 21:1-11)*

¹² Be keke tie babe barikaleqe Izireli tasimia, si vata holu pule nia, pude na pinausu koa goi, mamu vata rupahia goi si asa sipu va hokotia sa sa nana ninabulu koa goi koari ka onomo vuaheni dodurudi, meke koasa sa vina zuapa vuaheni, si kaqu vata rupahia goi meke taloa si asa.* ¹³ Pana vata rupahia goi si lopu kaqu kokobana limana meke va taloa ia goi si asa. ¹⁴ Ele tamanae hola koe Zihova si goi ke mamu poni moka nia, sipi, huiti, meke na vaeni goi si asa. ¹⁵ Mi balabala pulea sapu na pinausu mo si gamu pa popoa Izipi pukerane, meke e Zihova sa mia Tamasa

* 15:7 Liv 25:35 * 15:11 Mt 26:11; Mk 14:7; Zn 12:8 * 15:12 Liv 25:39-46

Diutironomi 15:1652Diutironomi 15:23

vata rupaha gamu; gua asa ke tozini gamu rau sa vina tumatumae hie kamahire.

¹⁶ Ba be lopu hiva taluarae sa mua pinausu koa goi; gina kote tataru nigo sa meke sari na mua tatamana, meke kote hiva koa hola si asa. ¹⁷ Pana gua asa, si mamu turaña la nia pa sasadana sa mua vetu, mamu lopa ia taliñana vasina; meke kaqu na mua pinausu si asa ninae rane. Mu tavete kekenoño gunia tugo sa mua pinausu vineki. ¹⁸ Mu lopu balabala va tasuna ia pana vata rupahia goi si keke pinausu, ura ele nabulu nigo sa koari ka onomo vuaheni dodurudi, meke sa poata sapu holu nia goi si asa tatasana si kukuruna mo sa tinabarana sa tie tavetavete. Tavetia sapu gua asa meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete.

Tinarae koari na Kurukuru Ta Podo Kekenu

¹⁹ Sari na bulumakao na sipi kokoreo podo kenudi si kaqu ta vala koe Zihova sa mia Tamasa. Kaqu ta vizata vata kale si arini. Lopu kaqu tavetaveteni gamu sari na bulumakao podo kenudi meke lopu kaqu kotoi gamu sari na sipi podo kenudi.* ²⁰ Koari hopeke vuaheni si kaqu henai gamu, meke sari na mia tatamana pa kenuna e Zihova si arini, pa vasina sapu vizatia Zihova pude varigara meke vahesia. ²¹ Ba be kaiqa toña si sea koari na kurukuru, gina ike va kaleana nenedi, babe behu, si lopu kaqu va vukivukihi lani gamu koe Zihova sa mia Tamasa si arini. Ba kaqu va vukivukihi lani gamu sarini pu loke ari kisakisa tinidia. ²² Kote boka henai mo gamu sari na kurukuru gua arini pa mia vetu. Gamu pu via mia babe lopu via mia koasa tinarae te Zihova, si kaqu henai si arini. Kaqu henai kekenoño guni gamu sari na kurukuru saripu ta pozae dia meke anitelopi. ²³ Ba lopu kaqu henai

* 15:19 Ekd 13:12

babe napoi gamu eharadi, ba zoropo guni mo na kolo pa pepeso.*

16

Sa Inevana Pasova

(*Ekisidasi 12:1-20*)

¹ Mi va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi tavetia sa Inevana Pasova^d koasa sidara Abibi. Pana boni koasa sidara sana, si ele turaⁿa vurani gamu Sa pa popoa Izipi.

* ² La koasa vasina vahesihesiana sapu ta vizatana koe Zihova, mi la va matea si keke koari na mia sipi babe na bulumakao, tana Inevana Pasova, pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa. ³ Pana hena ia gamu sa ginani hie, si lopu kaqu hena ia gamu sa palava sapu ta henie isiti. Ura koari ka zuapa rane si kaqu hena ia gamu sa bereti sapu lopu ta henie isiti, kekenonoⁿo gua sapu evania gamu, sipu tuturei taluarae pa popoa Izipi si gamu. Kaqu hena ia gamu sa bereti hie, sapu sa bereti sapu ta pozae na tinasigiti. Pana be ve seunae gua sari na mia tinoa, si kaqu balabala pulea gamu sa rane sapu taluarae ia gamu pa popoa Izipi, sa vasina tana tinasigiti. ⁴ Ura koari ka zuapa rane si namu loke tie pa popoa si kaqu va naqitia si keke isiti^d pa korapa nana vetu; meke sa masana sa kurukuru sapu tava mate koasa veluveluna sa rane kekenoⁿo asa, si kaqu ta hena beto tugo koasa bonina asa.

⁵⁻⁶ Mi va matei sari na kurukuru tanisa Inevana Pasova koasa vasina vahesihesiana sapu vizata poni gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke loke vasina pule koasa popoa. Mi tavetia pana veluvelu lodu rimata koasa rane, sipu ele taluarae gamu pa popoa Izipi. ⁷ Mi va kina ia sa masa, mi hena ia tugo koasa vasina hopena tana vinahesina e

* 15:23 Zen 9:4; Liv 7:26-27, 17:10-14, 19:26; Diut 12:16,23 * 16:1 Liv 23:5-8; Nab 28:16-25

Zihova sapu ta vizatana koe Zihova; meke pa koivugona si mi pule la pa vetu. ⁸ Ura koari ka onomo rane dodurudi, si kaqu hena ia gamu sa bereti loke isitina, meke koasa rane vina zuapa si kaqu varigara meke vahesia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke loke tie si kaqu tavetavete koasa rane sana.

Sa Inevana Pakepakete

(Ekisidasi 34:22; Livitikasi 23:15-21)

⁹ Naei sari ka zuapa vuiki, podalae koasa totošo sipu podalae ta pakete sari na huiti, ^{*} ¹⁰ beto asa, si mi tavetia sa inevana pakepakete, pude va lavatia se Zihova sa mia Tamasa koari na mia vineko vinariponi moka, koasa padana sa Nana minana sapu ponini gamu Sa. ¹¹ Mi koa qetuqetu somanae koari na mia koburu meke sari na mia nabulu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu vizatia Sa; gamu meke sari na tumia, na mia nabulu, meke sari na tie Livae, na tie karovodi, na eapadi, meke saripu nabonabokodi, pu koadi koari mia vasileana. ¹² Mi kopu totokoni pude va tabei gamu sari doduru vina tumatumae hire: Mi balabala pulea doduru totošo sapu na pinausu si gamu pa popoa Izipi pukerane.

Sa Inevana Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega

(Livitikasi 23:33-43)

¹³ Pa mudina sipu ta vagi beto sari na mia kiko huiti koari na vasina pu neti varipaqahini gamu sari na kiko koari na qaqałotodi, meke ta munala beto sari doduru mia vua qurepi meke ta vagi sa kolo vaeni meke ta veko pa korapa ipi, si kaqu ta tavete sa Inevana Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega koari ka zuapa rane. ^{*} ¹⁴ Mi koa qetuqetu koasa Inevana hie turañi sari na tumia, na

* 16:9 Nab 28:26-31 * 16:13 Nab 29:12-38

mia nabulu, meke sari tie Livae, na tie karovodi, na eapadi, meke saripu nabonabokodi pu koa koari na mia vasileana nomadi. ¹⁵ Mi va lavatia se Zihova sa mia Tamasa, mi tavetia sa inevaⁿa hie koari ka zuapa rane koasa vasina vahesihesiana sapu vizatia e Zihova. Mi koa qetuqetu, ura kaqu manani gamu e Zihova koari na mia pinakepakete na tinavetavete.

¹⁶ Doduru tiena sa mia butubutu si kaqu varigara mae meke vahesia se Zihova ka ⁿeta totošo koari hopeke vuaheni, koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu vizatia Sa: pa totošo Pasova, na Inevaⁿa Pakepakete, meke na Inevaⁿa Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega. Doduru hopeke tie si kaqu paleke mae vinariponi, ¹⁷ koasa padana gua sapu bokaia sa koasa tinamanae sapu ponina e Zihova sa mia Tamasa koa sa.

Sa Vinilasa Toⁿotona

¹⁸ Kaqu vizati gamu sari na tie varipitui, meke kaiqa koimata na palabatu nomadi, koari doduru vasileana, pu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. Sari na tie arini si pude varipitui pa tinoⁿoto koari na tinoni. ¹⁹ Sari na tie hire si lopu tozi vura nia sapu seana pude huaria sa vinilasa toⁿotona babe toka kale pa tie pa dia tinavete varipitui, meke lopu kaqu va egoa rini sa tinabaradi pude tavete poni vinizata kokohadi. Sari na vinariponi gugua arini si hoke va behui matadi rina tie varipitui, sina lopu kaqu hinokara sari dia vinizata.* ²⁰ Kaqu na tinoⁿoto mo si zama vura nia gamu doduru totošo, pude boka la, koa ia gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke lopu kaqu kokoi sa mia kinoa vasina.

²¹ Pana tavetia gamu sa hope te Zihova sa mia Tamasa, si lopu kaqu turu kapae nia koasa si keke huda sapu ta tavete guana kinehana Asera, sa tamasa barikaleqe.* ²² Meke

* 16:19 Ekd 23:6-8; Liv 19:15

* 16:21 Ekd 34:13

lopu va turu sagea si keke dedegere patu sapu ta tavetae beku pude tavahesi; ura etuli e Zihova si arini.*

17

¹ Kaqu va vukivukihi lani gamu koe Zihova sa nada Tamasa sari na bulumakao na sipi saripu loke ari kisakisadi tinidi; gua asa si qetu sisigiti nia e Zihova.

² Be avoso nia gamu koa keke ri na mia vasileana sari kaiqa tie babe barikaleqe sapu lopu lulia se Zihova, meke va karia tu rini sa Nana vinariva egoi, ³ meke vahesia na nabulu ni rini si kaiqa tamasa kokohadi, babe na rimata na sidara, babe sari na pinopino saripu lopu ta hivae koasa tinarae te Tamasa, gua,* ⁴ be avosi gamu sari na inavoso gua arini, si mi viliti valeani. Meke be hinokara sa kinaleana hie sapu ta evana pa popoa Izireli, ⁵ si mi tuqea sa tie, mi turana la nia pa sadana sa vasileana, mi gona va mate nia patu gana. ⁶ Kaqu karua babe soku tie va sosode si kaqu vivinei vura nia, sapu sea sa tie, meke kaqu tava mate si asa, ba lopu kaqu tava mate si asa be kekeke mo sa tie va sosode si tozia sapu sea si asa.* ⁷ Sari na tie va sosode, si kaqu gona kenu nia patu si asa. Meke tiqe doduru tie; pa sirana gua asa si kaqu tava beto sa tinavete kaleana pa korapa mia gamu.*

⁸ Koari kaiqa tinasuna pa vinaripitui si hoke tasuna sisigiti koari na tie varipitui pa popoa pude vizatia sa hinokara meke sapu kokoha, sapu guari na tinasuna guana tinago pepeso na linetelete, babe na vinari seke va bakorai, babe na vinotikaena pa vari korapana sa vina mate tie pa kinuhana, meke sapu lopu rovea ba tava mate hoboro. Pana ta evana sapu gua asa, si mamu la koasa

* 16:22 Liv 26:1 * 17:3 Ekd 22:20 * 17:6 Nab 35:30; Diut 19:15; Mt 18:16; 2 Kor 13:1; 1 Tim 5:19; Hib 10:28 * 17:7 1 Kor 5:13

vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu ta vizata koe Zihova sa nada Tamasa; ⁹ mi paleke la nia sa ginugua koari na hiamā koasa butubutu Livae. La koasa tie varipitui sapu tavetavete pa toতোসা sana, pude vilitia sa mia ginugua. ¹⁰ Kote poni gamu rini sa dia vinizata, meke gamu si kaqu tavete kekeṅono gua puta tugo sapu tozini gamu rini. ¹¹ Gamu si kaqu va tabei sari na dia vinizata meke luli betoi sari doduru dia vina tumatumae. ¹² Asa sapu va karia sa tie varipitui babe sa hiamā sapu turu pa kenuna Zihova sa nada Tamasa koasa nana tinavete, si kaqu tava mate; pa siraṅa gua asa si lopu kaqu koa sa kinaleana hie pa popoa Izireli. ¹³ Pana avoso nia ri doduru tie sapu gua asa, si kote matagutu si arini, meke loke tie pule si kaqu hiva tavete gua asa.

Vina Tumatumae pa Guguana sa Baṅara

¹⁴ Pana vagia meke koa ia gamu sa popoa sapu kaqu poni gamu e Zihova sa nada Tamasa, si kote okoro hiva vizatia gamu si keke nada baṅara, kekeṅono gugua ri doduru butubutu pa vari likohaeda.* ¹⁵ Kaqu balabala valeania gamu, pude sa tie vizatia gamu pude nada baṅara, si gua putaputa tugo asa sapu ele vizatia Zihova. Kaqu na turaṅada soti si asa; lopu kaqu keke tie karovona si kaqu va baṅaria gamu. ¹⁶ Lopu kaqu vagi va soku hose sa baṅara, meke lopu kaqu garunu pule la tie pa popoa Izipi si asa pude holu va soku hose. Ura ele zama nia Zihova, sapu namu lopu kaqu pule la vasina sari Nana tinoni, gua.* ¹⁷ Meke lopu kaqu vagi va soku barikaleqe sa baṅara, ura koasa hahanana gua asa, si kote paqaha taloa koe Zihova sa bulona sa baṅara; meke lopu kaqu vagi va soku siliva na qolo si asa.* ¹⁸ Pana habotu si asa koasa nana habotuana

* 17:14 1 Samuela 8:5 * 17:16 1 Baṅ 10:28; 2 Koron 1:16, 9:28

* 17:17 1 Baṅ 10:14-22,27, 11:1-8; 2 Koron 1:15, 9:27

baṅara, si kaqu kuberia sa si keke nana buka tinarae te Tamasa, sapu koa koari na kinubekubere kekenu sapu ta kopue koari na hiamā pa butubutu Livae*. ¹⁹ Kaqu veko kapae nia sa koasa sa buka meke tiroa sa pa doduru nana tinoa, meke kaqu tumae nia sa pude pamaṅa nia se Zihova sa nana Tamasa, meke va tabei na kopu valeana ni sari doduru tinarae na vina tumatumae tanisa. ²⁰ Lopu kaqu balabala ia sa sapu asa si leana holani sari na tie Izireli turaṅana, meke lopu kaqu makudo va tabea sa sa vina tumatumae na tinarae te Zihova. Meke kaqu koa baṅara pa soku vuaheni si asa, meke sari na tutina si kaqu koa baṅara nia sa popoa Izireli koari na sinage na sage.

18

Sari na Hinia tadi na Hiamā

¹ Sari na hiamā, sa butubutu Livae, si lopu kaqu vagi hinia pepeso pa popoa Izireli; ba kaqu toa mo koari na vinariponi na vina vukivukihi, sapu ponini rina tinoni koe Zihova si arini. ² Lopu kaqu kekeṅoṅo gua ri kaiqa butubutu sapu tago pepeso si arini. E Zihova mo sa dia tinago. Asa mo sa dia hinia sapu kaqu tagoa rini, pude nabulu nia mo si Asa ninae rane ka rane, gua sapu va tatara nia e Zihova koa rini.*

³ Pana va vukivukihi bulumakao na sipi si gamu, si mamu poni sari na hiamā; kaqu poni avaradi na paparadi meke sari na kukuru tini leanadi pa korapadi, koari na hiamā pude hena si arini. ⁴ Sari na mia vinagi kekenu koari na huiti, vaeni, oela olive, na vulu, si kaqu va hia kenu lani gamu koari na hiamā. ⁵ Ele vizata vagi e Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia butubutu Izireli sa butubutu

* 17:18 Sa buka tinarae hie si ari ka lima buka tinarae te Mosese. * 18:2 Nab 18:20

Livae, pude nabulu nia pa tinavete hiama si Asa ninae rane ka rane.

⁶ Be keke tie Livae si hiva mae koa pa keke vasileana pa popoa Izireli, meke la koasa vasina hopena tana vinahesina e Zihova sapu ta vizatana koa Sa, ⁷ meke la nabulu nia sa se Zihova sa nana Tamasa, si boka somana koari na hiama koasa butubutu Livae pu koa tavetavete vasina si asa. ⁸ Kaqu vagi hinia koari na ginani kekenoŋo gua tugo pu vagi ri kaiqa hiama pule vasina; meke sari na poata saripu poni nia ri nana tatamana soti, si kaqu va naqiti vekoi sa.

Vina Balaudi ri na Tinavete Kaleadi

⁹ Pana kamoā gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi lopu luli sari na tinavete kaleadi hola tadi na tie huporo pu koadi vasina. ¹⁰ Lopu kaqu va vukivukihi ni gamu pa nika sari na mia koburu koari na mia hope. Mi lopu tavetavete potana, babe hata ia sa tinokae koari na tomate, babe vakuvakutae, ¹¹ babe kaiqa toŋa pude va okoro tie meke taveti, meke sabusabukae pude nanasi sari na maqomaqo tadi pu matedi. ¹² Ura hakohako sisigitini e Zihova sa mia Tamasa, sari na tie pu taveti sari na tinitoŋa kaleadi hola gugua arini. Koa gua koari na tinavete kaleadi arini, si kaqu hadu va taloa va kenue i e Zihova pa popoa, sari na butubutu tie pa kenu mia koasa mia inene. ¹³ Kaqu na tie ta rupaha mia si gamu pa kenuna e Zihova,” gua se Mosesese.

Sa Vina Tatara pude Garunu Mae nia si Keke Poropita sapu Gugua e Mosesese

¹⁴ Beto asa si zama se Mosesese, “Koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu, si hoke va avosi na luli rina tie sari na tie korokorotae na tie donodoŋo va kenue. Ba gamu si lopu tava malumu koe Zihova sa mia Tamasa pude tavete gua asa. ¹⁵ Ba kaqu va turua e Zihova sa mia Tamasa si

keke poropita gugua arau pa korapana sa mia butubutu soti meke kaqu avosia gamu si asa.

¹⁶ Ura asa sapu tepa ia gamu koe Zihova sa mia Tamasa pa toqere Saenai, koasa rane sapu varigara gamu meke zama guahe si gamu: ‘Lopu hiva avoso pulea gami sa mamalainina e Zihova sa mami Tamasa meke dogoro pulea sa nika lavata, ura hako mate nia mami.’ ¹⁷ Meke zama mae koa rau se Zihova, ‘Gua sapu zama nia rini koa Rau si leana mo. ¹⁸ Kaqu garunu la nia Rau koa rini si keke poropita kekenoŋo gua agoi, sapu mae guana koari na dia tinoni soti meke kaqu totozi nia Rau koa sa sapu gua kote zama nia sa, meke kaqu tozi koari na tinoni sari doduru gua pu zamani Rau koasa.’ ¹⁹ Kaqu zama pa pozaqu Rau si asa meke kaqu va kilasia Rau sa tie sapu korona va tabea si asa.’ ²⁰ Ba be keke poropita si hiva tozia si keke inavoso pa pozaqu Rau, ba lopu tozi nia Rau pude tavete gua asa, si garona pude kaqu tava mate si asa. Kekenoŋo gua tugo si asa pu zama pa pozadi ri kaiqa tamasa kokohadi.’

²¹ Kote balabala si gamu, sapu vegua meke kote boka tozi vura nia gamu sapu lopu maena koe Zihova sa inavoso asa. ²² Be keke poropita si zama pa korapa pozana e Zihova, meke lopu gorevura sapu gua zama nia sa, si lopu mae guana koe Zihova si asa, ke ta gilana mo sapu na zama mo pa nana niniraŋira soti sa poropita asa, ke mi lopu matagutu nia.”

19

*Sari na Vasileana pude Govete La sari Tie Va Mate Tie
(Ninaedi rina Tinoni 35:9-28; Zosua 20:1-9)*

¹ Pana va matei e Zihova sa mia Tamasa sari na tinoni meke ponini gamu sari na dia popoa, meke pana vagi

* 18:18 Sa poropita hie si e Zisu. * 18:19 TTA 3:23

gamu sari na vasidi arini, ²⁻³ si mi paqaha neta ia sa popoa tadi na tie Izireli, meke koari hopeke ka neta si mi vizatia keke vasileana pa kokorapana koari hopeke popoa arini. Meke be va mate tie si keke tie, si lopu sana kaqu govete kamo sa tie hie si keke koari ka neta vasileana sara pude boka tava sare nana. ⁴ Be keke tie si va mate hola ia si keke tie sapu lopu kana ia sa, si kaqu govete la koa koari keke ri na vasileana sara si asa, pude ta harupu nana. ⁵ Keke no no sapu guahe: Be karua tie si la pa hiqohiqo meke maho va hoqaia si keke huda, meke unusu sa batuna sa maho, meke la raza koa keke ri karua, meke mate to noto si asa, sa tie hie si boka govete la koa koari keke ri ka neta vasileana sara, pude ta harupu nana. ⁶ Be guana kekeke mo sa vasileana nomana, si kote koa va seu sisigiti si asa, meke sa tura nana sa tie mate sana, si kote tuture la tuqe vagia sa tie sapu va mate hola ia sa tie sana. Koasa nana binugoro si kaqu va matea sa sa tie sapu loke nana ginugua, sina mumudi tu si kote gilania sa, sapu lopu kana ia sa sa tie meke va mate hoboria sa. ⁷ Gua asa ke, tozini gamu rau pude mi vizata vata kalei sari ka neta vasileana nomadi.

⁸ Ego, pana va nomaia e Zihova sa mia Tamasa sa mia kali popoa, gua sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamamia pukerane, meke poni gamu Sa sa doduruna sa pepeso sana, ⁹ si kaqu vizati gamu ka neta vasileana pule. Kaqu poni gamu Sa sa doduruna sa pepeso asa, pana va tabei gamu sari doduru tinarae pu va tumatumaeni gamu rau pa rane ninoroi, sapu be tataru nia gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke luli sari Nana vina tumatumae doduru toso. ¹⁰ Mi taveti saripu gua hire pude lopu kaqu tava mate hoboro sari na tie, meke agoi ba lopu kaqu sea nia tugo sa minate tadirini, koasa popoa sapu ta poni nia gamu koe Zihova.

¹¹ Be keke tie si kukiti nia meke pequ aqa nia sa sa

turaṇana meke va matea sa pa kinuhana, beto hoi si govete la si asa koa keke koari na vasileana sara pude ta kopue nana gua, ¹² si pa ginugua sana, sari na koimata koasa nana vasileana soti, si kaqu garunu la nia tie si asa, meke la tuqe vagia. Kaqu turaṇa la nia rini koari na turaṇana soti sa tie pu va matea sa, pude tubehe hobea meke kaqu tava mate si asa. ¹³ Lopu tataru nia na taleoso nia gamu si asa; mamu va murimuri taloa hokaria sa tie va mate tie sana pa popoa Izireli, meke kaqu koa valeana si gamu.

Lopu Rizui sari Voloso Tinago Pepeso

¹⁴ Lopu kaqu va rizui gamu sari na volosodi ri na tinago pepeso tadi na turaṇamia, sina sari na tie koadi pukerane si va turui sari na volosodi koari na pepeso sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.*

Guguadi rina Vina Sosode

¹⁵ “Keke tie va sosode si lopu garona pude tozi va sosodea sa sinea tanisa sapu ta zutuna. Ba ta hivae karua babe ṇeta pude va sosode valeania sapu hinokara tugo sa sinea tanisa keke tie ta zutuna.* ¹⁶ Be turu si keke tie va sosode seana meke zutu nia sea sa si keke tie, ¹⁷ ego, sari karua tie sapu somana nia sa vinari zamazamai si kaqu turu pa kenuna e Zihova, meke sari na tie varipitui meke sari na hiama saripu tavetavete pa toতোসা. ¹⁸ Sari na tie varipitui si kaqu viliti va hitekia sa ginugua hie, meke be ta gilana sapu kokoha sa vina sosode, sapu zutu kokoha nia sa sa tasina, ¹⁹ si kaqu vagia sa sa vina kilasa sapu kekenoṇo gua sapu kote vagia sa tie ta gilana be hinokara sapu tavete sea si asa. Pa ginugua asa si boka vagi taloa koa gamu sa kinaleana. ²⁰ Beto asa si kote avosia

* 19:14 Diut 27:17 * 19:15 Nab 35:30; Diut 17:6; Mt 18:16; Zn 8:17; 2 Kor 13:1; 1 Tim 5:19; Hib 10:28

ri na tie sapu gua ta evana, meke kote matagutu si arini, meke loke tie kaqu boka evana pulei sari na kinaleana gugua asa. ²¹ Koari na ginugua gua arini si namu loke tataru variva taleosae si kaqu ta dogoro koa gamu, ba na vinariva kilasi mo, tinoa pa tinoa, mata pa mata, livo pa livo, lima pa lima, meke nene pa nene, gua.”*

20

Guguana sa Vinaripera

¹ “Pana vura la si gamu meke la varipera koari na mia kana pa votiki butubutu, meke dogori gamu sari na totopili varipera na hose, meke gua tugo sa qeto minate lavata si soku holani gamu, si mi lopu matagutu ni si arini. E Zihova sa mia Tamasa sapu harupu gamu pa popoa Izipi, si koa somana koa gamu. ² Sipu lopu ele podalae varipera si gamu, si kaqu mae pa kekenu sa hiama meke zama koasa qeto minate, ³ ‘Gamu na tie Izireli, mi va avoso mae! Ninoroi si kaqu la pa vinaripera si gamu. Lopu kaqu matagutuni gamu sari na mia kana, babe holoqoru na govete si gamu. ⁴ Ura e Zihova sa mia Tamasa si kaqu somana atu koa gamu, meke kaqu ponía Sa koa gamu sa minataqara,’ gua.

⁵ Meke kaqu zama la koa sa qeto minate sari na koimata varipera, ‘Esei gamu tani si tiqe kuria sa nana vetu meke lopu ele tava madi? Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke keke votiki tie si kaqu va madia sa vetu. ⁶ Esei gamu tani si tiqe letea sa nana inuma vaeni, meke lopu ele vagi totosu pude paketi vuana? Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke votiki tie tu kote paketi sari na vuana. ⁷ Esei gamu

* 19:21 Ekd 21:23-25; Liv 24:19,20; Mt 5:38

tani si tiqe veko pinirovetu, pude kaqu varihaba. Be gua asa, si kaqu pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke mate si asa pa vinaripera, meke keke votiki tie tu haba ia sa barikaleqe sapu tiqe ta veko pinirovetuna,' gua.

⁸ Beto asa, si kaqu zama gua tugo he koari na tie sari na koimata tadi na tie varipera, 'Esei gamu tani sapu ta dua^{na} ziziziri va kaleana pa minatagutu? Be gua asa, si mani pule la pa nana vetu si asa. Meke gua meke va tarazuzui pule sa si kaiqa,' gua. ⁹ Pana beto zama koa sa qeto minate sari na koimata varipera, si kaqu ta vizata sari na koimata tadi hopeke pukuna.

¹⁰ Pana la rapata si gamu koasa vasileana nomana; kekenu si kaqu ponini totošo gamu sari na tie pude tepa ia sa binule koa gamu. ¹¹ Be tukeli rini sari na sasada bara meke va egoa rini sa binule koa gamu, si kaqu ta eva^{nae} na mia pinausu si arini, meke kaqu tavetavete va ni^{nira} si arini koa gamu. ¹² Ba be lopu tepa ia ri na tie koasa vasileana nomana sana sa binule koa gamu, ba hiva varipera si arini, si kaqu vari likohae ni ri na mia tie varipera si arini. ¹³ Meke pana va kilasa vatua e Zihova sa mia Tamasa sa vasileana nomana sana, si mamu va mate betoi sari doduru tie vasina. ¹⁴ Kote boka vagi betoi gamu sari na koburu na barikaleqe, sari na bulumakao, meke doduru likakalae pule koasa vasileana nomana. Kote boka vagi betoi gamu sari doduru likakalae tadi na mia kana, saripu ponini gamu e Zihova. ¹⁵ Gua tugo asa si kaqu tavetia gamu koari na vasileana nomadi saripu koa va seu sisigiti koari na popoa sapu kaqu la koai gamu.

¹⁶ Ba pana varipera meke vagi gamu sari na vasileana nomadi saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude na mia tinago soti, si mamu va mate betoi gamu sari doduru tie. ¹⁷ Sari na tinoni pa popoa hire si kaqu va mate betoi gamu: sari na tie Hitaiti, Amoraiti, Kenanaiti,

Perizaiti, Hivaiti, meke Zebusaiti. Arini sari na tie na popoa saripu garununi gamu e Zihova pude va matei na huara va inete betoi gamu. ¹⁸ Meke be lopu gua si kaqu va tumatumaeni gamu rini sari na dia tinavete pu hoke taveti rini koari na dia tamasa kokohadi. Meke pana taveti gamu sari na tinavete kaleadi sisigiti gua arini, si kote sea ni gamu sari na tinarae te Zihova sa mia Tamasa.

¹⁹ Pana varipera si gamu, meke be seunae hola koa vari likohae nia gamu si keke vasileana nomana, meke podeke sisigitia gamu pude vagia, lopu kaqu mahoi gamu sari na hudu pu hoke ari vuadi, sina lopu na mia kana si arini. Ba na gemi ginani si arini pude henai. ²⁰ Ba sari na votiki hudu pu lopu hoke ta hena vuadi si kaqu mahoi gamu, mamu tavetaveteni koasa mia vinaripera, osolae vagia gamu sa vasileana nomana sana.

21

Tie Lopu Ta Gilana Nana Minate

¹ Be dogoria gamu si keke tie matena pa korapana keke inuma koasa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke lopu gilania gamu sapu esei va matea si asa, ² sari na mia koimata meke sari na tie varipitui si kaqu la pada ia sa vasina asa podalae koasa vasina ta dogoro sa tinina, meke kamo la gua koari na vasileana pu hopeke koa tata vasina. ³ Meke sari na koimata koasa vasileana, pu tata koasa vasina ta dogoro sa tinina sa tie matena, si kaqu vizatia si keke bulumakao mamaqota vaqurana, sapu lopu ele tavetavete nia ri na tie pa tinavete. ⁴ Kaqu tura^{na} gore la nia rini si asa koasa vasina tata koa keke tototolo kolo sapu lopu hite ari popana, meke pepeso sapu lopu hite ta gelina babe ta letena, meke vasina tu si kaqu lilo^{ho} nota rini ruana. ⁵ Sari na hiama koasa butubutu Livae si kaqu la tugo vasina, sina ta vizata si arini koe Zihova pude nabulu

nia meke zama vura nia sa tinamanae pa pozana e Zihova sa mia Tamasa, meke pude vilasia pa tinarae gua sapu evania rina tie koasa ninovanovala meke na vinaritokei. ⁶Sari doduru koimata saripu mae guadi koari na vasileana, sapu tata sisigiti koasa vasina ta dogoro sa tie tava matena, si kaqu mae meke pezaku va via i limadia panaulu, koasa ruana sa bulumakao bakorana, ⁷ meke kaqu zama guahe: 'Lopu gami va matea sa tie, meke lopu gilania tugo gami sapu esei va matea si asa. ⁸ Ke, Zihova Mu taleosoni sari na Mua tinoni Izireli, saripu ele harupi Goi pa popoa Izipi. Mu taleosoni gami, Mamu lopu zutu gami meke va kilasa gami Goi koasa vina matena sa tie sapu loke nana ginugua sea hie, 'gua. ⁹ Meke koa gua sapu evania gamu sapu gua si tonoto pa dinono te Zihova, si lopu kaqu ta zutu nia gamu sa minate hie.

Guguadi ri na Barikaleqe Ta Pusidi pa Vinaripera

¹⁰ Pana poni gamu e Zihova sa mia Tamasa sa minataqara pa vinaripera meke vagi gamu si kaiqa tie ta pusidi, ¹¹ meke be dogoria keke tie koa gamu si keke vineki tolavaena sapu somanae koarini meke okoro hiva haba ia sa, ¹² si mani turana la nia pa nana vetu, mani tozi nia pude neri va herodalo ia batuna vasina meke pakoi tugo visuvisu pa kakarutu limana. ¹³ Mani hobei tugo sari nana poko meke kaqu koa si asa pa vetu koasa tie pu hiva haba ia meke kaqu kaboi sa sari tiatamana pa keke sidara; meke pana hokoto sapu gua asa si kaqu haba ia sa tie si asa. ¹⁴ Mumudi, be lopu hiva nia sa tie si asa, si kaqu vata rupahia sa meke va taloa ia sa si asa pude la pa vasina sapu hiva nia sa barikaleqe. Lopu kaqu va pinausu ia pude na barikaleqe tavetavete, babe holuholu nia sa si asa koa ke votiki tie, sina ele va kurekurea sa si asa.

Guguana sa Tinago tanisa Koreo Podo Kenuna

¹⁵ Be keke tie si karua nana barikaleqe, meke podoi ri karua sari hopeke tudia koreo, ba sa koreo podo kenuna si lopu tuna sa barikaleqe sapu ta tatarue hola koasa dia palabatu. ¹⁶ Ego, pana va hia ia sa palabatu sa nana tinago koari nana koburu, si lopu kaqu tomo rua ia sa koasa tuna sa barikaleqe sapu tataru sisigiti nia sa, sa hinia sapu sa nana tinago sapu tanisa tuna kenuna sa barikaleqe pu lopu tataru nia sa. ¹⁷ Kaqu tomo rua ia sa sa nana tinago gua sapu padana sa hinia tanisa tuna koreo kenuna meke ponia sa koasa tuna sa barikaleqe sapu lopu tataru sisigiti nia sa. Sa tuna kenuna si na vina gilagilana sa *ninira*nira tanisa tamana, meke sa hinia tanisa tuna kenuna si tanisa tugo.

Guguana sa Tuna Koreo Va Karikari

¹⁸ Be guana tagoa keke tie si keke tuna koreo sapu va gugue na va karikari. Lopu hiva va tabei sa sari tiatamana. Be va kilasia ri ba lopu hoke avosi sa. ¹⁹ Kaqu tura*na* la nia ri tiatamana si asa koari na koimata koasa vasileana vasina koa sa, meke va turua pa kenudia pude turu pa vinaripitui. ²⁰ Kaqu zama sari na tiatamana koa rini, 'Sa tumami koreo hie si va gugue na va karikari meke korona va tabe gami sa. Na tie doa, meke na tie naponapo si asa.' ²¹ Meke sipu avosia rina tie pa vasileana sapu gua asa si kaqu gona va mate nia patu rini si asa, pude kaqu murimuri taloa sa kinaleana asa. Meke kaqu avosia ri doduru tie Izireli sapu ta eva*na* meke kaqu matagutu si arini.

Kaiqa Tinarae Pule

²² Be keke tie si seke tinarae meke huqi va matea rini koa keke dedegere huda, ²³ si lopu kaqu koa hola sa tie huqina pa dedegere kamo*a boni* si asa. Ba kaqu ta pomunae koasa rane tugo asa, sina sa tie sapu tava sigoto gua asa si ta levei koe Tamasa. Mi lopu va boni nia koasa tie ta leveina sa

pepeso sapu Zihova sa mia Tamasa si ponini gamu pude tagoa.*

22

¹ Be dogoria goi si keke bulumakao babe keke sipi tanisa keke tie Izireli turana^u sapu muliun^u, si mamu galagala nia, mamu turana^a pule la nia koasa tie ari nana.* ² Ba be sa tie pu ari nana si lopu koa tata, ba be lopu gilania goi sa tie pu ari nana, si mamu vagia goi, mamu turana^a la nia pa mua vetu. Pana mae hata ia sa tie pu ari nana si asa, si mamu vala nia goi koasa si asa. ³ Mamu tavete kekenono^o gunia tugo asa, be dogoria goi si keke don[']ki, keke poko gele, babe keke ton^a pule tanisa keke tie Izireli sapu muliun^u. ⁴ Be dogoria goi si keke don[']ki babe keke bulumakao tanisa keke tie Izireli si hoqa turana^a pinaleke mamata pa siraⁿa, si mamu toka nia pude va turu pulea. ⁵ Sari na barikaleqe si lopu kaqu va sagei sari na poko tadi tie, meke sari na tie ba lopu kaqu va sagei sari na poko tadi barikaleqe. Se Zihova sa mia Tamasa si lopu qetuni sari na tie pu tavete gua asa.

⁶ Be ta evana^a sapu dogoria goi si keke vori kurukuru tapuru pa batuna keke huda babe pa pepeso, meke korapa opoi sa tinadia sari na vovoto babe sari na tuna, si mamu lopu vagia sa tinadia be guana vagi goi sari na tuna. ⁷ Kote boka vagi goi sari na tuna kurukuru, ba kaqu va tapuru taloa ia goi sa tinadia, meke kaqu koa va seunae na mamutu sa mua tinoa.

⁸ Pana kuria goi sa mua vetu vaqura, si kaqu va balau pude mamu tavete nia barabara goi pa hukihukirina sa vari likohaena sa batu vetu, meke lopu kaqu ta zutu nia goi, be hoqa vasina si keke tie meke mate.

* 21:23 Qal 3:13 * 22:1 Ekd 23:4-5

⁹ Lopu kaqu lete variheni ni goi koasa mua inuma vaeni sari kaiqa linetelete pule; be gua asa, si lopu kaqu tava malumu pude vagi goi vuadi sari na vaeni meke kaiqa linetelete pule.*

¹⁰ Lopu pusi varigara nia si keke bulumakao meke keke don'ki pude geli va malohoria sa pepeso.

¹¹ Lopu va sagea sa poko sapu ta piti tura^{na}ae vulu meke na lineni.

¹² Kaqu pitini vina sari gamu sari ka made hukihukiridi ri na mia poko. *

Guguana sa Kinoa Tamaloana

¹³ Be keke tie si haba ia sa si keke vineki, meke mumudi si lopu hiva nia pule sa si asa. ¹⁴ Ke zutu kokoha nia sa si asa; zutu nia sa, na ele enene hoborona meke koa tura^{na} tie, sipu lopu ele haba ia sa gua.

¹⁵ Be ta eva^{na} sapu gua asa, si kaqu paleke la vina sosode sari na tiatamana sa vineki koari na koimata tanisa vasileana sana, pude va sosodea sapu viana sa tudia vineki totošo varihaba si asa, meke kaqu va dogoro nia koarini sa poko ivara teqe pa bo^{na}ina sa rane varihaba. ¹⁶ Meke kaqu zama la koa rini sa tamana sa vineki, 'Ele ponía rau koasa tie hie sa tuqu vineki pude haba ia, meke lopu hiva nia sa kamahire si asa. ¹⁷ Namu kokohana sa zínutu sapu zutu nia sa koasa. Zama si asa sapu enene hoborona sa vineki, sipu lopu ele haba ia sa gua. Ba hie sa mami vina sosode sapu lopu enene hoborona sa tumami vineki hie; mi dogoria koasa poko ivara teqe keoro sa vina sosode tana tamaloana hie!' ¹⁸ Meke sipu dogoria rini si kaqu tuqe vagia ri na koimatana sa vasileana sana sa loana sa barikaleqe meke komitia. ¹⁹ Meke kaqu va tabara nia keke gogoto poata siliva sa sa vinaripitui, meke ponía sa poata

* 22:9 Liv 19:19 * 22:12 Nab 15:37-41

koasa tamana sa vineki, sina ele va ene hoboria sa tie hie, sa kinurekurena sa vineki Izireli. Meke lopu kaqu luara pania sa sa barikaleqe pa vinariluari pa doduruna sa dia tinoa.

²⁰ Ba be sa tinazutuna si hinokara, meke loke vina sosode, sapu lopu enene hoborona sa vineki, ²¹ si kaqu mae turaⁿa vura nia rini si asa pa sadana sa vetu tanisa tamana, meke kaqu gona va mate nia patu ri na tie pa nana vasileana si asa. Ura va kurekurei sa sari doduru turaⁿana sipu enene hoboro paki nana, toroso korapa koa pa vetu tanisa tamana si asa, meke lopu ele varihaba si asa. Pa siraⁿa gua asa si kote boka tava murimuri palae sa kinaleana hie.

²² Be keke tie si eko turaⁿia sa barikaleqe tanisa votiki tie meke ta poho si arini, si kaqu tava mate beto sari karua. Pa siraⁿa gua asa si kaqu tava murimuri palae sa kinaleana asa.

²³ Be keke tie koasa vasileana si eko turaⁿia si keke vineki sapu ele ta veko pinirovetuna koa keke tie meke ta poho, ²⁴ si kaqu turaⁿa lani gamu pa sadana sa vasileana nomana, meke gona va mate betoni patu si arini. Tava mate sa vineki sina lopu gagaemana hata tinokae si asa. Koanana mo pa korapa vasileana nomana si asa meke kote boka ta avoso nana mo. Sa tie si kaqu tava mate tugo sina eko turaⁿia sa sa vineki sapu ele ta veko pinirovetu vekona. Pa siraⁿa gua asa, si kaqu tava murimuri palae sa kinaleana pa kinoa tie.

²⁵ Be vura la pa sadana sa popoa si keke tie, meke tuqe ososo nia sa si keke vineki, sapu ele ta veko pinirovetuna koa keke tie; ego, sa tie mo si kaqu tava mate, ²⁶ ba lopu sa vineki, sina lopu tavetia sa si keke sinea sapu padana pude kaqu tava mate si asa. Sa tinazutu asa, si tata kekeⁿono gua tugo, pana sekea keke tie sa turaⁿana, meke va matea sa si asa, ²⁷ ura sa tie si tuqe ososo nia si keke vineki sapu

ele ta pinirovetu vekona pude eko tura^ñia pa sadana sa vasileana, meke gagaemana hata tinokae tugo sa vineki, ba namu loke tie toka nia.

²⁸ Ego, be keke tie si ta poho sapu tuqe ososo nia si keke vineki, sapu lopu ta pinirovetu vekona,* ²⁹ kaqu here nia lima ^ñavulu puta poata siliva sa sa tamana sa vineki koasa hinoluna; meke kaqu ta eva^ñae nana barikaleqe si asa, sina ososo nia sa pude va qetu pule nia. Meke lopu kaqu luara pania sa pa doduru dia tinoa.

³⁰ Loke tie si kaqu eko tura^ñia babe haba ia sa barikaleqe tanisa tamana soti, ura kote va kurekurea sa sa tamana.*

23

Sari na Tie pu Lopu Kaqu Somana pa Puku Tie te Zihova

¹ Loke tie ta puzalana babe ta magu palae totona si kaqu koa somanae koari na tinoni te Zihova. ² Loke tie sapu podo hoboro pa sira^ña* babe podo gore mae koasa tie gua asa si kaqu koa somanae koari na tinoni te Zihova, be kamo a ka manege puta sinage, ba lopu kaqu somanae tugo koari na tinoni te Zihova. ³ Loke tie Amoni babe Moabi babe kaiqa pule tutidia, be kamo a ka manege puta sinage, ba lopu kaqu somanae koari na tinoni te Zihova.* ⁴ Ura lopu galagalani gamu rini pude poni gamu ginani na kolo, koasa mia inene sipu taluarae si gamu pa popoa Izipi; meke tabaria tu rini se Belami sa tuna koreo e Beoro, koasa vasileana lavata pa Petoro pa popoa Mesopotemia pude leveni gamu.* ⁵ Ba korona avosia e Zihova sa mia

* 22:28 Ekd 22:16-17 * 22:30 Liv 18:8, 20:11; Diut 27:20 * 23:2 Sa ginuana hie si lopu bakala. Sa zinama pa Hiburu hie sa ginuana sina tie sapu sari na tiatamana si lopu varihaba, babe sa koburu podo mae guana koari na maqota tadi na vinahesidi rina tamasa huporodi. * 23:3 Nehe 13:1-2

* 23:4 Nab 22:1-6

Tamasa se Belami, ba iliri nia tinamanae tu Sa sa tinalevei, ura tataru va sisigitini gamu Sa. ⁶ Namu lopu kaqu toka ni gamu sari na butubutu hire pude koa valeana babe vata eva^unae ni na mia baere si arini ninae rane ka rane. ⁷ Lopu kaqu etuli na va kari gamu sari na tinoni Edomu. Na tura^unamia mo si arini, meke gua tugo sari na tinoni pa popoa Izipi. Ura koa gua mo na tie karokarovo mia pa dia popoa si gamu. ⁸ Sari na dia pinodopodo podalae koasa vina ^umeta sinage meke hola la, si boka koa somanae koari na tinoni te Zihova.

Loke Boni si Kaqu Koa koari na Tie

⁹ Pana koa varigara pa keke vasina si gamu pa totošo variperu si lopu kaqu va malumia gamu keketona pude va boni puleni gamu pa dino^uo te Zihova. ¹⁰ Be va kolo hola sa tie pa nana pinutagita pana boni, meke boni si asa, si kaqu vura taloa si asa pa sadana sa vasina koa varigara gamu meke kaqu koa paki vasina. ¹¹ Pana veluvelu si kaqu huve va via si asa, meke pa totošo lodu rimata si kaqu pule mae vasina koa varigara gamu si asa.

¹² Kaqu koa nana si keke vasina, pa sadana sa vasina sapu koa varigara gamu, vasina si boka la turu vale si gamu. ¹³ Kaqu palekia goi si keke huda tava nagona, meke pana hiva turu vale goi si mamu gelia si keke pou, beto asa si mamu tamunia. ¹⁴ Mamu kopu nia pude via sa vasina koa varigara gamu, ura na madina si asa. Se Zihova sa mia Tamasa si korapa koa somanae koa gamu koasa vasina asa, meke korapa kopuni gamu Sa. Kaqu va kilasi Sa sari na mia kana meke poni gamu sa minataqara. Lopu va boni puleni gamu koa keke hahanana kaleana, pude gua asa si kote hiva luara pani gamu Zihova si gamu.

Kaiqa Tinarae Pule

¹⁵ Be govete atu koa gamu si keke pinausu tanisa nana palabatu pude ta kopue nana gua, si mi lopu garunu pule nia. ¹⁶ Kaqu koa si asa koa keke rina mia vasileana sapu vizatia sa. Lopu kaqu nonovalia gamu si asa.

¹⁷ Loke tie, barikaleqe, babe vineki Izireli si tava malumu pude holuholuni tinidia pude vagi poata koasa inokoro sea pa zelepade tadi na tamasa huporo.* ¹⁸ Meke loke poata sapu ta vagi koasa sirana gua asa, si kaqu ta paleke la pa korapa Zelepade te Zihova sa mia Tamasa, pude va gorevura ia si keke vina tatara nabuna. Hakohako ni e Zihova sa mia Tamasa sari na hahanana vagi poata koasa tinavete inokoro sea pa vinahesi beku.

¹⁹ Pana ponía poata babe ginani babe kaiqa tona goi si keke tie Izireli turanamu, si lopu tepa tomo nia goi gua sapu ele ta poni nia sa koa goi.* ²⁰ Koasa tie karovona tu si kote boka tepa nia goi pude tomoa gua sapu poni nia goi koasa, ba lopu koasa tie Izireli sapu ponía goi. Kaqu lulia gamu sa tinarae hie, meke kaqu koa tamanae si gamu koe Zihova sa mia Tamasa koari doduru mia tinavete koa sa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.

²¹ Pana va tatara si gamu koe Zihova sa mia Tamasa, si mamu tavete gua sapu ele va tatara ni gamu; meke kaqu kopuni gamu Sa koari na mia vina tatara. Be lopu taveti gamu, si na mia sinea si asa.* ²² Be lopu va tatara si gamu koe Zihova si lopu kaqu evanaia gamu sa sinea. ²³ Ba be va tatara si goi pa mua hiniva soti, si mu va balau; mamu tavetia si asa.

²⁴ Pana enea goi sa sirana sapu la gua pa korapa inuma vaeni tadi na turanaamia, si boka vagi meke henai gua sapu bokaia goi, ba lopu kaqu voi i goi si kaiqa pa mua vovoina meke paleke taloani. ²⁵ Pana enea goi si keke sirana sapu

* 23:17 Liv 19:29 * 23:19 Ekd 22:25; Liv 25:36-37; Diut 15:7-11 * 23:21 Nab 30:1-16; Mt 5:33

la gua pa korapa inuma huiti tadi kaiqa tie, si boka rarusu vagi goi si kaiqa vua huiti pa limamu; mamu henai gua sapu bokaia goi, ba lopu kaqu kotoa goi pa kotokotoana sa nana inuma huiti.

24

Sa Vinari Luari meke Vinari Haba Pule

¹ Be varihaba si keke tie meke mudina sa nana vinar-ihaba si lopu qetu nia sa sa nana barikaleqe, sina kaiqa toŋa si taveti sa sapu variva kurekuredi koasa; ke kubere la nia sa koasa si keke pepa vinariluari, meke la vala nia sa koasa, meke hitu taloa nia sa pa nana vetu si asa.* ² Meke pa mudina sipu taluarae si asa koasa nana vetu si la vagi hobea pule sa barikaleqe hie si keke tie meke ta evaŋae na loana pule sa tie hie sa barikaleqe sana. ³ Beto asa si lopu hiva nia pule sa palabatu vina rua si asa, ke kuberia pule sa si keke pepa vinariluari meke la vala nia sa koasa barikaleqe hie, meke tiqe hitu taloa nia sa koasa nana vetu, babe guana mate sa nana palabatu vina rua hie. ⁴ Be ta evaŋa si keke koari karua ginugua hire, si lopu kaqu haba pulea sa nana palabatu kekenu sa barikaleqe hie, sina kaqu balabala ia sa sapu ele boni si asa pa dinonŋo te Zihova. Ba be haba pulea sa si va maledere ia sa se Zihova, meke kote tavetia sa si keke sinea kaleana koasa popoa sapu ponini gamu Zihova sa mia Tamasa.

Sari Kaiqa Tinarae Pule

⁵ Pana tiqe varihaba vaqura si keke koreo, si lopu kaqu ta garunu la pude somana pa vinaripera babe va tupitia pa kaiqa tinavete si asa. Ba kaqu ta rupaha pa keke vuaheni doduruna si asa pude koa mo pa nana vasileana meke koa getugetu turaŋia mo sa nana barikaleqe sapu tiqe haba ia sa.

* 24:1 Mt 5:31, 19:7; Mk 10:4

⁶ Pana vala nia goi si keketona koa ke tie si mamu lopu vagi sari karua patu munamunalana ginani tanisa pude na kinopuna sa nana gale koa goi, sina kote ta hena palae mo sa tiniona tavetaveteana ginani sapu boka toania sa tatamana.

⁷ Be ta poho si keke tie sapu korapa tuqe vagia si keke tie Izireli tasina meke vata evanae nia nana pinausu sa babe holuholu nia sa, si garona pude kaqu tava mate si asa. Pa sirana gua mo asa si kaqu boka tava beto sa kinaleana asa.*

⁸ Pana raza gamu sa minoho popoqu si mamu kopu sisigiti nia pude va tabei sapu gua zamani gamu na va tumatumaeni gamu rina hiamapa butubutu Livae, kaqu luli va hiteki gamu gua sapu ele zama la nia rau koa rini.* ⁹ Mi balabala pulea sapu gua evania e Zihova sa mia Tamasa koe Miriami koasa mia inene pa mudina sipu ele taluarae pa popoa Izipi si gamu.*

¹⁰ Pana vala nia goi si keketona koa ke tie, si mu lopu nuquru la pa nana vetu pude vagia sa poko sapu korapa hiva vatu nia sa pude na kinopuna sa nana gale koa goi.*

¹¹ Kaqu aqa mo pa sada si goi, meke telena kaqu paleke vatu nia koa goi si asa. ¹² Be na tie habahualana si asa, si mu lopu va hola nia keke boni sa nana tiniona vina sosodena sa gale koa goi. ¹³ Totoso lodu rimata si mamu va pulea sa nana koti pude ni va sagea meke puta nia. Beto hoi si kote zama leana nigo sa, meke kaqu qetu nigo e Zihova sa mua Tamasa si goi.

¹⁴ Mu lopu nonovalia goi si keke nabulu ta tabarana sapu habahualana na malaana, babe keke tasimu babe na tie karovona pu koa turana gamu pa mia vasileana.*

* 24:7 Ekd 21:16 * 24:8 Liv 13:1 kamo hinia 14:54 * 24:9 Nab 12:10

* 24:10 Ekd 22:26-27 * 24:14 Liv 19:13

¹⁵ Koari hopeke rane si mamu tabaria sa nana rane tave-tavete sipu lopu ele lodu sa rimata. Ura na habahuala si asa, ke ta hivae hola koasa sa poata, pude meke mani kebokebo nigo sa koe Zihova, meke ta eva^{nae} sea si goi.

¹⁶ Sari na tiatamadia rina koburu si lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tudia meke sari na tudia ba lopu kaqu tava mate koari na sinea tadi na tiatamadia. Ba hopeke tie si kaqu tava mate koari nana sinea sapu tavete sotia sa telena.*

¹⁷ Mu lopu ^{no}novali goi sari na tie karovodi meke sari na tie eapadi, mu lopu vagia sa koti tanisa nabonaboko meke hobe nia koasa mua gale.* ¹⁸ Mi balabala ia sapu na pinausu mia si gamu pa popoa Izipi, meke vata rupaha gamu e Zihova sa mia Tamasa, gua asa ke ponini gamu rau sa tinarae hie.

¹⁹ Pana paleke varigarani gamu sari na mia iqoso huiti saripu ta pusidi, meke ta muli^{nae} si kaiqa iqoso pa mudimia si mu lopu kekere pule la vagi, ba mi veko valani koari na tie karovodi, na eapadi, meke na tie nabonabokodi pude di vagi, pude boka mana nigo e Zihova si goi koari na tinavete pa limamu.* ²⁰ Pana zoru va hoqai goi sari na vuana sa huda olive, si mu lopu zoru karua toতোসা ia. Ba mi vekoi si kaiqa tadi na tie karovodi, na tie eapadi, meke na tie nabonabokodi. ²¹ Pana paleke varigarani gamu sari na vua vaeni koari na mia inuma vaeni, si mu lopu kekere pule la i sari na vaeni pa vina rua toতোসা. Veko vala i koari na tie karovodi, na tie eapadi, meke na tie nabonabokodi saripu koa hola pa mudimia. ²² Mi balabala ia sapu gamu ba na pinausu mia mo pa popoa Izipi. Gua asa ke tozini gamu rau pude tavetia sapu gua asa.

* 24:16 2 Ba^{na} 14:6; 2 Koron 25:4; Izk 18:20 * 24:17 Ekd 23:9;
Liv 19:33-34; Diut 27:19 * 24:19 Liv 19:9-10, 23:22

25

¹ Be karua tie si vari nominomie, meke ta turana la pa vinaripitui koasa tie varipitui pude vilasa poni sa ginugua asa. Meke ta tozi vurae sapu keke ri kara si hinokara meke sapu keke si kokoha, gua. ² Meke be ta garunu pude ta seke sa tie sapu kokoha, meke va eko oporapahia sa tie varipitui si asa, meke va seke nia sa si asa koa ke nana tie. Sa sinokuna sa sineke si koa gua mo koasa sinea sapu tavetia sa. ³ Kote boka sekea ka made navulu puta sineke, ba lopu hola la, be sari na sineke si hola nia sapu ele ta vala si kote ta dono va kari koari na tie si asa.*

⁴ Mu lopu pusi kumuhia sa nuzuna sa bulumakao totoso neti sa kapudi sari na huiti.* *

Sa Tinavete Vina Leana tanisa Turana, sa Tie Matena

⁵ Be koa varigara sari na tamatasi, meke keke koari kasa si loke tuna koreo meke mate. Ke sa nabokona sa si lopu kaqu haba ia sa si keke tie votikaena koa keke votiki tatamana. Ba sa tasina mo sa loana si kaqu vagia sa meke haba ia, pude va gorevura i sari na tinavete tana roana koasa.* ⁶ Meke sa tudia koreo kenuna sapu podoa sa si kaqu vagi hobeia sa pozana sapu mate, pude lopu kaqu ta busa palae pa Izireli sa pozana. ⁷ Babe lopu hiva haba ia sa tasina sa palabatu sapu mate si asa, si kaqu la koari na koimata pa sadana sa vasileana nomana si asa meke zama, 'Sa tasina sa qua palabatu si korona va gorevura i sari na tinavete tana roana koa rau meke gua tugo koasa butubutu Izireli,' gua.* ⁸ Meke kaqu tiokia rina koimata koasa vasileana si asa, meke zama ia, meke be korona hiva haba ia tugo gua si asa, ⁹ si kaqu ene tata la ia sa barikaleqe

* 25:3 2 Kor 11:24 * 25:4 Sari na bulumakao si neti sari na kiko huiti pude va vurai sari na kiko meke va viai. * 25:4 1 Kor 9:9; 1 Tim 5:18 * 25:5 Mt 22:24; Mk 12:19; Lk 20:28 * 25:7 Rt 4:7-8

tanisa tasina pu mate si asa, pa kenudia meke unusu va taloa ia sa nana sadolo, meke loroa sa sa isumatana, meke zama, ‘Guahe sapu kaqu ta evaⁿa koasa tie sapu korona hodaia sa pinodopodo tanisa tasina,’ gua. ¹⁰ Meke kaqu ta gilana koasa butubutu Izireli sa nana tatamana, sapu ele ta unusu taloa sa sadolo. ¹¹ Be karua tie si variperai, meke toka nia sa barikaleqe keke ri karua sapu sa loana, meke harupu tuqea sa barikaleqe hie sa kikikolona sa keke tie, ¹² si lopu kaqu tataru nia gamu sa barikaleqe hie; ba mamu seke gomu pania limana. ¹³⁻¹⁴ Lopu kokoha pana padai gamu sari na pada mamata.* ¹⁵ Mamu pada va hinokari gamu padadi sari na pada mamata, pude kaqu gelenaena sa mia kinoa koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ¹⁶ Etuli na va kari e Zihova sari na tie kokoha gua arini.

Tinarae pude Va Matei sari na Tie Amaleki

¹⁷ Mi balabala pulea gua sapu tavetia ri na tinoni Amaleki^d koasa mia inene sipu taluarae mae gua pa popoa Izipi si gamu.* ¹⁸ Loke dia rinaⁿerane na kinalavarae hinokara koe Tamasa, gua asa ke podalae rapatani tu rini pa mumudi sipu korapa naⁿaha na mabo meke va mate betoi rini sarini pu mazoporo beto pa dia inene. ¹⁹ Ke gua asa, pana poni gamu e Zihova sa mia Tamasa sa popoa, meke va sare gamu Sa si gamu doduru koari na mia kana, pu koa vari likohaeni gamu, si meke mi mulinae, mamu va mate betoi sari doduru tie Amaleki, pude loke tie kaqu balabala pulei si arini. Mi balabala valeana si gamu!

26

Sari na Tinaraena sa Keke pa Manege

* 25:13-14 Liv 19:35-36 * 25:17 Ekd 17:8-14; 1 Samuela 15:2-9

¹ Pana kamoā gamu sa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude tamugamu, meke koa vasina si gamu, ² si mamu vagi sari kaiqa vua kenuna sa pepeso, saripu paketi gamu koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, mamu voi i pa pili, mamu paleke lani koasa vasina vahesihesiana sapu kaqu vizatia e Zihova.*

³ Mu la koasa hiama sapu tavetavete koasa totoaso, mamu la zama guahe: 'Tozi vura nia rau ninoroi koe Zihova sa qua Tamasa sapu ele kamoā rau sa popoa sapu ele va tatara nia Sa koari na tiatamada pude tadigita,' gua.

⁴ Meke kaqu ade vagia sa sa pili meke veko gore la nia sa pa kenuna sa hope te Zihova sa mua Tamasa. ⁵ Beto asa si kaqu zama si goi pa kenuna e Zihova sa mua Tamasa, 'Na tie Aramea sa tamaqu, na tie tetepe la mae, meke ari ka visavisa tinoni mo si gore la pa Izipi, meke la koa vasina osolae ta evanae na butubutu lavata meke ninira hola na soku hola tugo. ⁶ Ba nonovala gami ri na tinoni Izipi meke garunu ososoni gami rini pude tavetavete va ninira gua ri na pinausu. ⁷ Gua asa ke tepa la tinokae koe Zihova sa Tamasa tadi na tiatamamami si gami, meke avosi e Zihova sari na mamalaini mami, meke dogori Sa sari na mami tinasuna, na tinavete mamatadi meke sari na mami tinasigiti. ⁸ Ke koasa lima heheda te Zihova sapu nadoria sa; meke pa hinoloqoru lavata, na tinavete variva magasadi, meke na vina gilagila si turana vurani gami sa pa popoa Izipi. ⁹ Meke turana maeni gami sa koasa vasina hie meke ponini gami sa sa popoa hie, na popoa masuruna sapu soku na ginani na zipale. ¹⁰ Ego, gua asa ke paleke maeni rau sari na vua kenuna sa pepeso sapu poni nau e Zihova.'

Mamu vekoa sa egeqi pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa, mamu todono pa kenuna Sa. ¹¹ Meke gamu meke

* 26:2 Ekd 23:19

sari na mia tatamana, meke sari na tie Livae, meke sari na tie karovodi saripu koa paki koa gamu si kaqu qetuqetuni sari doduru likakalae saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa.

¹² Pana ele beto vekoi gamu sari na mia keke pa manege koari doduru mia vinagi pa vina neta vuaheni, sapu sa vuaheni sapu ta vagi sa keke pa manege, si mamu valani koa rina tie Livae, na tie karovodi saripu koa paki koa gamu, meke saripu eapadi, na nabonabokodi, pude madi henahena va dena si arini koari na mia vasileana.*

¹³ Beto asa, mamu zama guahe pa kenuna Zihova sa mia Tamasa: 'Ele va vura betoi gami pa mami vetu, meke valani gami koari na tie Livae, na tie karovodi, na tie eapadi, meke sari na naboko, sari doduru gua pu tozini gami Goi pude taveti. Namu lopu hite va kari gami sari na Mua zinama, meke lopu hite mulini nia gami si keke koarini. ¹⁴ Lopu hite hena ia gami sa keke pa manege, totošo besu si gami, babe va rizu taloai gami si kaiqa, totošo va bonibonie si gami, babe poni rau koari pu mate si kaiqa. Ele va tabego gami si Goi Zihova doduru gua pu ele tozini gami Goi. ¹⁵ Mamu dono gore mae pa manauru koasa Mua habotuana hopena, mamu manani sari na Mua tinoni Izireli, meke sa popoa sapu ele tava tatarana meke ponini gami Goi, koasa Mua zinama tokotokoro koari na tiatamamami, sapu sa popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale,' gua.

Va Tabei sari na Tinarae te Zihova

¹⁶ Pa rane ninoroi si tozini gamu e Zihova sa mia Tamasa pude mi va tabei sari doduru Nana tinarae. Ke mamu kopuni na va tabei si arini pa doduru bulomia, meke pa doduru maqomaqo mia. ¹⁷ Pa rane ninoroi si gilana va sosodea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke

* 26:12 Diut 14:28-29

kaqu ene pa Nana siraⁿa si gamu, meke kaqu kopuni sari Nana zinama na tinarae, meke kaqu va tabea gamu si Asa. ¹⁸ Meke pa rane ⁿinoroi si zama nia e Zihova sapu gamu sari Nana tie soti, guana Nana tinago gua sapu ele va tatara nia Sa, meke kaqu kopuni gamu sari doduru Nana tinarae.* ¹⁹ Meke kaqu ovulu sageni gamu e Zihova, meke ululu hola ni gamu sari doduru butubutu saripu taveti Sa pa vinalesi koasa pozana Sa, meke kaqu na tie madi mia koe Zihova sa mia Tamasa si gamu, gua tugo sapu ele va tatara nia Sa koa gamu.”

27

Tinarae te Tamasa Ta Kubere koari na Patu

¹ Mosese meke sari na koimata pa Izireli si zama koari na tinoni, “Mi va tabei gamu doduru sari na vina tumatuma^e pu va tumatuma^eni gamu rau pa rane ⁿinoroi. ²⁻⁴ Meke sipu karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke ele nuquria gamu sa popoa masuruna sapu sokua na ginani na zipale, sapu va tatara nia e Zihova, sa Tamasa tadi na tiatamamia pukerane; meke sipu ele nuquria gamu sa popoa sapu kaqu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, si mi varihakehakei ni gamu si kaiqa patu lavata pa toqere Ebali, mamu tiqe va napiti nia palasita; mi kuberi vasina sari doduru tinarae na vina tumatuma^e hire.* ⁵ Beto asa, si mamu tavetia keke hope, ba loke aeana si kaqu tavetavete ni gamu pude peqoi sari na patu.* ⁶ Ura sa hope te Zihova sa mia Tamasa, sapu kaqu tavetia gamu, si kaqu tavete nia patu lopu ta peqodi gamu. Vasina si kaqu taveti gamu sari na vina vukivukihi va uququ. ⁷ Taveti sari na vina vukivukihi hinenahena binaere vasina tugo, meke kaqu henahena qetuqetu si gamu pa kenuna e Zihova sa

* 26:18 Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; 1 Pit 2:9 * 27:2-4 Zos 8:30-32

* 27:5 Ekd 20:25

mia Tamasa. ⁸ Koari na patu lavata saripu napiti nia gamu sa palasita, si mamu kubere va bakali sari doduru tinarae koasa buka hie te Zihova,” gua si arini. ⁹ Beto asa si zama se Mosese meke sari na hiama tanisa butubutu Livae koari na tie Izireli, “Gamu doduru tinoni Izireli, mi va avoso mae! Pa rane ninoroi si ta evanae na tinoni te Zihova sa mia Tamasa si gamu, ¹⁰ ke mi va tabea na luli gamu sari na tinarae sapu ta poni koa gamu pa rane ninoroi,” gua si arini.

Sa Tina Levei koari pu Va Karikari

¹¹ Beto asa si zama se Mosese koari na tinoni Izireli, ¹² “Sipu karovia gamu sa Ovuku Zodani, sari na tinoni koari na butubutu hire si kaqu turu koasa toqere Qerizimi, meke kaqu zama vurani sari na minana koari na tinoni: Simione, Livae, Ziuda, Isaka, Zosepa meke Benisimane.* ¹³ Sari na butubutu tie hire si kaqu turu koasa toqere Ebali, meke kaqu zama vurani sari na tinalevei koari na tinoni: Rubeni, Qadi, Asa, Zeboloni, Dani, meke Napitalai.

¹⁴ Sari na tie Livae si kaqu velavela va ululae ni koari na tie Izireli sari na zinama hire: ¹⁵ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu tavetia si keke beku patu, huda, babe na qolo na siliva na gua, meke vahesi golomia; ura etulia e Zihova sapu gua asa,’ gua.

Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’** ¹⁶ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu lopu va lavatia sa tamana meke tinana.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ¹⁷ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu va rizua sa voloso tinago tanisa turanana.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’ ¹⁸ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu turana va sea ia pa sirana sa tie behuna.’ Meke kaqu olana

* 27:12 Diut 11:29; Zos 8:33-35 * 27:15 Emeni sa ginuana si “Uve gua tugo!” * 27:15 Ekd 20:4, 34:17; Liv 19:4, 26:1; Diut 4:15-18, 5:8 * 27:16 Ekd 20:12; Diut 5:16

sari doduru tie, ‘Emeni!’* ¹⁹ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu nonovalia sa tie karovona, na tie eapana na tie nabonabokona koasa nana kinopuna sa tinonoto.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²⁰ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turania sa sa barikaleqe tanisa tamana, ura na va kurekurea sa sa tamana.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²¹ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu papaia si keke kurukuru made nenena.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²² ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turania sa tasina vineki sapu votiki tinana, babe votiki tamana.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²³ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu eko turania sa tinana hopehopena.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²⁴ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu va mate golomia sa turanana.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²⁵ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu ade vagia sa poata pude va matea si keke tie sapu loke nana ginugua sea.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’* ²⁶ ‘Kaqu ta levei koe Zihova sa tie sapu lopu va tabei babe taveti sari doduru tinarae na vina tumatumae te Zihova.’ Meke kaqu olana sari doduru tie, ‘Emeni!’*

28

Sari na Minana koari pu Va Tabe

(Livitikasi 26:3-13; Diutironomi 7:12-24)

¹ Be va tabe ia gamu se Zihova sa mia Tamasa meke kopu valeana ni sari nana tinarae na vina tumatumae saripu ponini gamu rau pa rane ninoroi, si kaqu ovulu sageni

* 27:18 Liv 19:14 * 27:19 Ekd 22:21, 23:9; Liv 19:33-34; Diut 24:17-18

* 27:20 Liv 18:8, 20:11; Diut 22:30 * 27:21 Ekd 22:19; Liv 18:23, 20:15

* 27:22 Liv 18:9, 20:17 * 27:23 Liv 18:17, 20:14 * 27:26 Qal 3:10

gamu Sa holani sari doduru butubutu pa popoa pepeso.*

² Be guana va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, si kaqu koa tamanae si gamu koari doduru tinamanae hire:

³ Kaqu tamanae koe Zihova sari na mia vasileana na inuma.

⁴ Kaqu tamanae koe Zihova si gamu, meke kaqu va sokui Sa sari na mia koburu, na va masuri sari na mia linetelete pa inuma, meke sari na mia bulumakao na sipi si kaqu soku sisigiti tugo.

⁵ Kaqu tamanae koe Zihova sari doduru mia pinakepakete meke sari na ginani pu va namai gamu.

⁶ Kaqu tamanae koe Zihova si gamu koari doduru mia kinokoa.

⁷ Kaqu va kilasi e Zihova sari doduru mia kana, pana mae rapatani gamu rini. Kaqu raza mae gua koa gamu pa keke siraṅa, ba kote talahuarae meke govete si arini koari doduru vasina.

⁸ Kaqu tamanae koe Zihova sari na mia tinavete, meke sari na mia vetu ginani, meke kaqu siṅi ta luluapae sari na mia vetu vekovekoana huiti. Kaqu manani gamu Sa koa sa popoa sapu ponini gamu Sa.

⁹ Be va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa meke taveti sari doduru Nana tinarae na vina tumatumae, si kaqu Nana tinoni soti madimia si gamu, gua sapu ele va tatara nia Sa. ¹⁰ Meke kaqu gilania ri doduru tinoni pa popoa pepeso, sapu e Zihova vizata gamu pude Nana tinoni soti, meke kote matagutuni gamu rini. ¹¹ Kaqu soku hola sari na tumia, na bulumakao, meke na linetelete vuvua, saripu kaqu ponini gamu Sa, meke kaqu masuru valeana sa pepeso sapu va tatara nia Sa koari na tiatamamia pude tamugamu. ¹² Kaqu tukelia Sa sa maṅauru sapu ta siṅie minana, meke garunu gore mae nia Sa pa galeglearane sa ruku pa totošo garona koari doduru mia pepeso, meke

* 28:1 Diut 11:13-17

kaqu manani Sa sari doduru mia tinavete. Sokudi ri na butubutu si kaqu ta adei paki poata koa gamu. Ba lopu kaqu keke koari na butubutu sara, si kaqu ade pakini gamu poata. ¹³ Kaqu va koimata gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu koari na butubutu, ba lopu pude koa pa mumudi meke lululi. Kaqu na tie ululumia ba lopu koa va pepekae si gamu, ba taveti na luli valeani sari Nana zinama na vina tumatumae pu ponini gamu rau pa rane *n̄*inoroi. ¹⁴ Namu lopu kaqu va karia gamu si keketona koari na tinarae pu ponini gamu rau pa rane *n̄*inoroi, babe vahesia na nabulu nia si keke tamasa kokohana.

Tina Levei pa Vina Karikari
(*Livitikasi 26:14-46*)

¹⁵ Ba be lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke lopu kopuni na taveti gamu pa mia rina*n̄*erane nabudi sari doduru nana zinama na tinarae, saripu ponini gamu rau pa rane *n̄*inoroi, si kaqu ta levei si gamu koari na tina levei saripu gua hire:

¹⁶ Kaqu leveni e Zihova sari na mia vasileana meke sari na mia inuma pa doduruna sa popoa.

¹⁷ Kaqu leveni e Zihova sari doduru mia pinakepakete meke sari gemi ginani pu va namai gamu.

¹⁸ Kaqu leveni gamu e Zihova meke kaqu visavisa sari na tumia pu podoi gamu, meke kaqu ta levei sari na mia linetelete pa inuma meke sari na mia tuna bulumakao na sipi ba gua tugo.

¹⁹ Kaqu leveni e Zihova sari doduru mia tinavete na vina tana pu taveti gamu.

²⁰ Be guana luara pania gamu se Zihova koari doduru mia tinavete kaleadi, si kaqu vata eva*n̄*ae ni e Zihova koa gamu sari doduru tinasuna koari doduru mia tinavete, meke kote nunala si gamu, osolae kamo mae koa gamu sa tinahuara na minate. ²¹ Kaqu vari tetei mae koa gamu sari

na minoho na oza pu garunu maeni Sa koa gamu, osolae ivulu taloa si gamu koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu. ²² Kaqu va razani gamu minoho kaleadi e Zihova, minoho moqomoqo, na nunuare. Kaqu raza koa gamu sa dada na givusu mañini meke sari na mia linetelete si kote ta ñovalala beto. Sari na tinasuna hire guana sonñe sapu kaqu raza koa gamu osolae mate si gamu. ²³ Namu loke ruku si kaqu hoqa gore pa pepeso meke sari na mia pepeso si kaqu ñinñira guana aeana. ²⁴ Sa kavuru si kaqu va hoqa gore mae ia Zihova kekeñono guana ruku osolae moata hola si asa, meke tava mate beto si gamu.

²⁵ Kaqu va mataqari e Zihova sari na mia kana pude va kilasa gamu pana mae rapata gamu rini. Kaqu raza i gamu si arini pa keke sirañna, ba kote talahuarae meke govete koari doduru vasina si gamu. Meke kaqu tarazuzu beto sari doduru tie pa popoa pepeso sipu dogoria rini gua sapu ta evañna koa gamu. ²⁶ Sari na tinimia pu mate si kaqu na gedi ginani ri na kukukuru tapuru na kurukuru ñame, meke loke tie si kaqu hadu va seui si arini. ²⁷ Kaqu va vurai e Zihova pa tinimia sari na moqo, gua sapu evañnia Sa koari na tinoni pa popoa Izipi. Kote va vurai Sa sari na tubu, na minoho pa kapu, meke kote ñaloso beto sari doduru tinimia, meke lopu kaqu boka ta salañna si gamu. ²⁸ Kaqu va razani gamu pinekipeki, binehu, meke ninunala e Zihova si gamu. ²⁹ Meke pana korapa rane si kaqu ene vilovilorae guana tie behuna si gamu, meke lopu kaqu boka dogoria gamu sa mia sirañna; mia tinavete ba lopu kaqu toñoto tugo. Kaqu ta ñonovalala meke ta hiko si gamu meke loke tie kaqu boka tokani gamu.

³⁰ Kaqu ta pinirovetu veko si keke vineki koa goi, ba keke votiki tie tu kaqu haba ia si asa. Kaqu kuria goi si keke vetu, ba namu lopu kaqu koa ia goi si asa. Kaqu letea goi si keke inuma vaeni, ba namu lopu kaqu napoa goi sa vuana.

³¹ Kaqu tava mate pa kenumu goi sa mua bulumakao, ba lopu kaqu hena ia goi vasi masana si asa. Kaqu ta vagi taloa sari na mua don'ki pa kenumu pana dono toto la mua mo, meke lopu kaqu mae vatu puleni rini koa goi. Kaqu ta poni koari na mua kana sari na mua rovana sipi meke namu loke tie si kaqu boka toka nigo. ³² Totoso dono toto la mia mo, si kaqu ta vala sari na tumia koreo na vineki koari na tie karovodi, pude na dia pinausu, meke kote hakehakei na kopu lamo si gamu doduru rane, ba lopu kaqu boka tava pule mae sari na tumia. ³³ Kaqu vagi rina votiki butubutu sari na gemi ginani saripu mabo sisigiti letei gamu koari na mia tinavete, ba sa ninovanovala si lopu kaqu makudo, meke loketona hokara si kaqu vagi gamu ba na ninovanovala meke na tinasuna mo. ³⁴ Sa tinasigiti sapu ta dogoro si kaqu va duviduvilia sa mia binalabala. ³⁵ Kaqu soku hola moqo, na tubu, si kaqu va razani gamu e Zihova, podalae pa batumia kamo a nenemia, meke lopu kaqu boka ta salana si arini.

³⁶ Kaqu ta hena taloa la koari na votiki popoa si gamu meke sa mia banara, koe Zihova, vasina sapu loke tiatamamia meke gamu ba lopu ele koai pukerane. Vasina kaqu vahesi gamu sari na huda na patu pu taveteni beku gamu. ³⁷ Koari na popoa vasina pu kaqu va hurakatae lani gamu e Zihova, si kaqu hodahodakani gamu ri na tinoni vasina, totoso dogoria rini gua sapu ta evana koa gamu, meke kaqu va sisireni gamu rina mia kana si gamu.

³⁸ Soku hola kiko linetelete sapu kaqu letei gamu koari na mia inuma, ba lopu kaqu soku ginani si kaqu vagi gamu, ura sari na kupokupo si kaqu gani betoi sari na mia linetelete. ³⁹ Kaqu letei gamu sari na mia inuma vaeni pude kopu tokotokoni, ba namu lopu kaqu vagi gamu vuadi babe napoi kolodi, sina kaqu la ri na nokinoki gani sari na vuadi. ⁴⁰ Doduruna sa mia popoa si kaqu toqoli

na huda olive, ba namu loketonā oela olive si kaqu vagini gamu; ura kote lomu taloa beto koasa huda olive sari na vuana. ⁴¹ Kaqu podoi gamu sari na tumia koreo na vineki, ba kote sianani gamu si arini, sina kote ta vagi taloa pa tinapusi pa vinaripera si arini. ⁴² Sari doduru mia linetelete si kaqu ta novala beto koari na nokinoki, kupokupo, pepele, meke soku pule.

⁴³ Sari na tie karovodi pu koa pa mia popoa si kaqu bokaboka na ninira laladia, ba gamu si kote goregore hitehite meke malohoro lala mia. ⁴⁴ Kaqu ta ade paki poata koa rini si gamu, ba gamu si namu loketonā kaqu ade paki lani koa rini, meke kaqu koimatani gamu rini.

⁴⁵ Sari na tina levei gugua arini si kaqu kamo koa gamu, meke lopu kaqu taluarae si arini koa gamu, osolae kaqu mate beto si gamu, ura lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa, meke lopu tavete luli gamu sari doduru tinarae saripu ponini gamu Sa. ⁴⁶ Sari na tinasuna pu mae guadi koari na tinalevei arini si kaqu guana vina gilagila koa gamu, meke sari na mia sinage na sage ninae rane saripu ta pitu ni gamu koe Tamasa. ⁴⁷ Ura kaqu tamanae koe Zihova si gamu koari doduru ginugua, ba lopu hiva nabulu va hinokara nia gamu si Asa pa qinetuqetu hinokara. ⁴⁸ Gua asa ke, kaqu nabulu ni gamu sari na mia kana, pu kaqu garunu atuni e Zihova koa gamu. Kaqu koa malaṅa, ovia, memeha, dododohomia, meke kaqu ehaka ni gamu sari doduru tinitonā. Kaqu va palekeni gamu pinaleke mamata e Zihova, osolae mate beto si gamu. ⁴⁹ Kaqu turaṅa atunia e Zihova si keke butubutu sapu kana gamu sapu kaqu mae gua pa vina betona sa popoa pepeso; meke lopu kaqu gilania gamu nana vinekala. Kaqu tedoro gore guana atata si asa. ⁵⁰ Kaqu variva matagutu na variva mate si arini meke loke dia tataru koari na koburu hitekedi meke loke dia pinamaṅa koari na tie koadi. ⁵¹ Kaqu hena

betoi rini sari na mia bulumakao na mia linetelete, meke kote agoso mate si gamu. Lopu kaqu veko hola i rini si kaiqa ginani: huiti, napo vaeni, oela olive, bulumakao, babe na sipi tamugamu osolae kaqu mate si gamu. ⁵² Kaqu rapata, meke huara betoi rini sari doduru vasileana koasa popoa sapu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa, meke sari na vetu ululudi na bara niniradi saripu ra^{ne}i gamu, si kaqu hoqa ta huara inete beto pa pepeso.

⁵³ Pana koa vari likohae ni ri na mia kana sari na mia vasileana nomadi si kaqu kamo koa gamu sa inovia, meke kaqu henai mo gamu sari na tumia saripu ponini gamu e Zihova sa mia Tamasa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Be na tie noⁿona na gilaena hola sa tie koa gamu, ba kaqu loke nana tataru koari na tasina soti, na nana barikaleqe, meke sari na tuna saripu koa hola. Koasa totoo sipu kaqu koa vari likohaeni gamu ri na kana, si namu loke vasi masadi ri pu henai sa, si kaqu hite va hia lani sa koa rini. ⁵⁶⁻⁵⁷ Sa barikaleqe noⁿona na gilaena, tagotagona sapu lopu hite ene pa seu, ba kote keke^{noⁿo} gua tugo asa. Pana koa vari likohae nia ri na kana sa nana vasileana, pude ososo vagia gua, si kote ovia sisigiti si asa, meke kote hena golomia mo sa sa tuna soti sapu tiqe podoa sa, meke sapu luli mudi mae koasa pu podoa sa. Namu lopu kaqu udakia sa sa loana, sapu tataru hola nia sa, meke gua tugo sari na tuna soti pu koa hola.*

⁵⁸ Be lopu va tabei na kopu valeana ni gamu sari doduru tinarae na vina tumatumae te Tamasa, saripu ta kubere koasa buka hie, meke loke mia vina lavata koasa pozana e Zihova sa mia Tamasa sapu variva matagutu hola, ⁵⁹ si kote va razani gamu minoho kalekaleadi Sa, saripu lopu boka ta sala^{na}; minoho enena, sapu kaleana hola, meke lopu kaqu boka tava noso. ⁶⁰ Sari doduru minoho kaleadi hola saripu variva matagutudi gua sapu ele ta kamoe ni gamu

* ^{28:56-57} 2 Baⁿ 6:28-29; KTZ 4:10

pa popoa Izipi, si kaqu va raza puleni gamu Sa, meke lopu kaqu boka ta salaṅa pule si gamu. ⁶¹ Meke gua tugo sari doduru minoho, meke sari na minoho enedi, saripu lopu ta tozi koasa buka tinarae na vina tumatumaē hie, si kaqu garunu atuni tugo Tamasa koa gamu, meke kaqu mate beto si gamu. ⁶² Be soku hola si gamu guari na pinopino pa galegalearane, ba kaqu ari ka visavisa mo si kaqu koa hola; ura lopu va tabea gamu se Zihova sa mia Tamasa. ⁶³ Gua puta tugo sapu hiva ponini gamu e Zihova sari doduru ginugua arilaedi meke va nomaia sa mia butubutu, si kaqu hiva sisigiti nia Sa pude kaqu tava mate beto si gamu, meke kaqu ta huara va inete sa mia popoa. Kaqu ta raovo taloa si gamu koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.

⁶⁴ Kaqu ta hurakatae si gamu pa doduruna sa kasia popoa, podalae pa pinodalaena meke kamoā vina betona, meke kaqu la koa si gamu koari doduru butubutu tie na popoa. Vasina si kaqu vahesi gamu sari na beku pu ta tavete pa huda na patu. Arini sari na tamasa saripu lopu hite hoke vahesi gamu meke sari na tiatamamia pukerane. ⁶⁵ Loke binule na minagogoso si kaqu koa koa gamu, meke loke mia vasina soti tugo. Kote va kulusi Sa sari na mia binalabala, meke balabala mamata, meke loke mia rinaṅerane, meke sari na maqomaqo mia ba kote moho beto. ⁶⁶ Kaqu koa pa tinasuna si gamu doduru totošo, kaqu matagutu si gamu boṅi na rane, meke lopu kaqu makudo matagutu nia gamu sa minate. ⁶⁷ Kote ta mamata holani gamu pa korapa bulomia sari na minatagutudi ri doduru ginugua saripu dogori gamu pa mata mia. Kote zama si gamu doduru veluvelu, 'Kara, leana be guana munumunu sa popoa' gua. Doduru munumunu si kote zama si gamu, 'Kara, leana be guana veluvelu sa popoa,' gua. ⁶⁸ Ele tozini gamu Zihova sapu lopu hite garunu pule lani gamu Sa pa popoa Izipi, ba kaqu garunu puleni gamu e Zihova vasina

koari na vaka. Vasina si kaqu podekia gamu pude vata holu puleni gamu koari na mia kana, ba loke tie kaqu hiva holu gamu,” gua se Mosese.

29

Sa Vinariva Egoi te Zihova koari na Tie Izireli pa Popoa Moabi

¹ Arini sari na tinarae na vina tumatumaena sa vinariva egoi, sapu tozi nia Zihova se Mosese pude tavetia koari na tinoni Izireli pa popoa Moabi. Doduru hire si tomo la koa sa vinariva egoi sapu tavetia e Zihova koa rini pa toqere Saenai. ² Tioko varigara ni e Mosese sari doduru tinoni Izireli meke zamai sa, “Ele dogoro valeania mo gamu, sapu gua evaⁿia e Zihova koasa baⁿara pa popoa Izipi, meke sari nana palabatu nomadi, meke koasa popoa lavata. ³ Ele dogoro soti gamu sari na oza kaleadi hola, na tinavete variva magasadi, na ⁿiⁿiradi, saripu taveti e Zihova. ⁴ Ba kamo tu pa rane ⁿinoroi si lopu ele poni gamu Sa sa binalabala, pude tumae nia gamu gua sapu ele dogoria meke avosia gamu. ⁵ Ura koari ka made ⁿavulu puta vuaheni sipu turaⁿa gamu e Zihova pa korapa qega, sari na mia poko na sadolo si namu loke lulutudi hokara. ⁶ Loke gemi bereti na vaeni babe na bia tana napo, ba e Zihova si poni gamu pude lopu ehaka nia keketona, pude mi tumae nia sapu Asa tugo sa mia Tamasa. ⁷ Meke sipu kamo gita sa popoa hie, se Sihoni sa baⁿara pa popoa Hesiboni, meke se Oqo, sa baⁿara pa popoa Basani si raza mae meke varipera koa gamu. Ba la gita meke va kilasi si arini,* ⁸ meke vagia gita sa dia popoa, meke variva hia nia koari na butubutu te Rubeni, Qadi, meke kukuruna sa butubutu te Manase.

* 29:7 Nab 21:21-35

⁹ Ego, mi va tabea na kopu valeana nia sa vinariva egoi sapu ta tavete pa rane **ṅinoroi** pude kaqu bokaboka si gamu koari doduru mia tinavete. ¹⁰ Pa rane **ṅinoroi** si turu si gamu pa kenuna e Zihova sa mia Tamasa; gamu doduru, sari na mia koimata, na mia palabatu nomadi, sari na mia tie, ¹¹ na barikaleqe, sari na tumia, meke sari na tie karovodi saripu koadi koa gamu saripu soko poni huda gamu na paleke poni kolo gamu. ¹² Mae si gamu pa rane **ṅinoroi** pude somana nia sa vinariva egoi hie, sapu tavetia e Zihova sa mia Tamasa koa gamu, meke na vina nabuna sa mia zinama tokotokoro koa Sa, ¹³ pude kaqu va nabu valeania e Zihova kamahire koa gamu, sapu gamu si Nana tinoni soti meke Asa sa mia Tamasa, gua sapu ele va tatara nia Sa koa gamu meke sari na tiatamamia, se Ebarahami, Aisake, meke Zekopi. ¹⁴ Ba lopu koa gamu mo si tavetia e Zihova sa vinariva egoi tanisa vina tatara hie. ¹⁵ Koa gita doduru mo, sapu turu pa kenuna Sa pa rane **ṅinoroi**, si tavete mae nia Sa, meke gua tugo koari nada sinage na sage, saripu lopu ele podo vura mae.

¹⁶ Mi balabala pulea gamu sa nada tinoa, totosoa koa si gita pa popoa Izipi, meke gua sapu ta eva^ṅna koa gita totosoa ene karovo mae gita koari na popoa tadi na votiki butubutu osolae kamo si gita koasa popoa hie. ¹⁷ Dogori gamu sari na dia beku saripu ta tavete pa huda, patu, siliva, na qolo, saripu lopu qetu sisigiti ni Sa. ¹⁸ Mi balau, pude loke tie na barikaleqe, tatamana babe na butubutu saripu turu tani pa rane **ṅinoroi**, si kaqu veko pania se Zihova sa nada Tamasa, meke vahesi sari na tamasa huporodi tadi kaiqa butubutu tie. Sa vinahesi beku si keke^{ṅoṅo} guana dadaga huda variva matena sapu toqolo sage pa vari korapa mia gamu.* ¹⁹ Mi balau, pude loke tie koa gamu pu turu tani pa rane **ṅinoroi** meke avosi sari

* 29:18 Hib 12:15

na tinarae niniradi, meke zama va hinokara nia sa, sapu doduru si leadi beto mo koasa gua, ba hiva lulia mo sa sa nana hiniva soti, lopu sapu te Zihova. Sa tie gua asa si kote vata evania sa ninovanovala koa gamu doduru, saripu leadi babe kaleadi. ²⁰ Namu lopu kaqu taleoso nia e Zihova sa tie sapu gua asa; ba sa binugoro te Zihova sapu hurunu sage guana nika, si kaqu va kilasia si asa, meke sari doduru tina levei saripu ta kubere koasa buka hie, si kaqu raza koasa, osolae tava murimuri palae sa pozana pa kauruna sa Manauru. ²¹ Kaqu paqaha vagia e Zihova si asa koari doduru butubutu Izireli, pude ta levei ni sa sari doduru tinalevei saripu ele ta kubere koasa buka tinarae hie.

²² Sari na tudia rina tumia saripu kaqu podo mae vugo repere, meke sari na tie karovodi koari na popoa pa seu, si kaqu dogori sari na tinalevei na tinasigiti, arini pu garununi e Zihova koasa Nana popoa. ²³ Sari na popoa si ta sulu palae pa nika, meke ta evanae na soloti meke na nai beto si arini. Lopu boka ta lete, meke sari duduli ba lopu boka toqolo vasina.* ²⁴ Meke sa doduruna sa kasia popoa si kote nanasa, ‘Na vegua ke tavetia e Zihova sapu guahe koasa popoa hie? Na sa sa ginuana sa Nana binugoro lavata?’ gua. ²⁵ Meke kaqu guahe sa inolana, ‘Ura sari na tinoni te Zihova si va karia sa vinariva egoi sapu tavetia rini koa Sa, sa Tamasa tadi na tiatamadia sapu turana vurani si arini pa popoa Izipi. ²⁶ Vahesi rini sari kaiqa tamasa huporodi saripu lopu hoke hite vahesi rini pukerane. Arini sari na tamasa saripu lopu hivani e Zihova pude vahesi rini. ²⁷ Gua asa ke bugoroni e Zihova sari Nana tinoni, ke va razani tinalevei Sa sa dia popoa, meke sari doduru tinalevei saripu ta kubere koasa buka hie. ²⁸ Meke bugoro sisigitini e Zihova si arini, meke

* 29:23 Zen 19:24-25

koasa Nana binugoro lavata, si rabutu sageni Sa koari na dia popoa soti, meke vata raovo lani koari na votiki popoa, meke vasina si korapa koa si arini pa rane ninoroi, gua. ²⁹ Koadia si kaiqa tinona sapu lopu vata gilanani e Zihova, ba sa Nana tinarae si vata dogoro nia Sa, meke gita meke sari na tudia ri na tuda si kaqu va tabei si arini ninae rane ka rane.

30

Sari na Tinoa Ravutuna tadirini pu Kekere Pule La koe Zihova

¹ Ego, pana ta evana koa gamu sari doduru ginugua hire: Sa minana meke sa tinalevei sapu ele veko va namai rau pa kenumia gamu meke va balabala puleni gamu si gamu pa korapadi rina butubutu vasina pu hadu lani gamu e Zihova sa mia Tamasa. ² Meke pana kekere pule mae si gamu, meke sari na tumia koe Zihova sa mia Tamasa, meke va tabea si Asa pa doduru bulomia meke pa doduru maqomaqo mia, gua sapu zama atuni rau koa gamu pa rane ninoroi, ³ si kaqu tiqe tataruni gamu na taleosoni gamu e Zihova sa mia Tamasa si gamu. Meke kaqu tura na puleni gamu Sa koari na butubutu vasina pu hopeke ta hurakatae la gua gamu, meke kote tiqe valeana pulei Sa sari na mia tinoa. ⁴ Be guana ta hurakatae va seu la koari na hukihukirina sa popoa pepeso si gamu, ba kaqu varigara puleni gamu e Zihova sa mia Tamasa meke tura na puleni gamu Sa si gamu. ⁵ Meke kaqu koa pulea gamu sa popoa sapu koa ia ri na tiatamamia pukerane, meke kaqu va koa valeana gamu Sa, na va soku hola gamu, hola nia sipu koa vasina sari na tiatamamia pukerane. ⁶ Meke kaqu poni gamu bulomia pude va tabea se Zihova sa mia Tamasa, meke sari na tudia ri na tumia, pude tataru nia gamu si Asa pa doduru bulomia, meke pa doduru

maqomaqo mia pude mamu toa. ⁷ Meke kaqu va gore lani e Zihova sa mia Tamasa sari doduru lineveleve hire koari na mia kana sapu *no*novala gamu si gamu. ⁸ Beto meke tiqe kaqu va tabea gamu si Asa, meke kaqu kopu ni gamu sari doduru Nana tinarae saripu ponini gamu rau pa rane *ni*noroi. ⁹ Kaqu manani gamu e Zihova koari doduru mia tinavete pa limamia, meke kaqu poni va sokusokuni gamu koburu Sa, meke kaqu sokudi sari na mia bulumakao, meke kaqu vua katakata sari na mia linetelete koa rina mia inuma. Meke kaqu qetuni gamu Sa, meke va koa valeana gamu gua tugo sapu va koa valeani Sa, sari na tiatamamia pukerane. ¹⁰ Ba kaqu va tabea gamu si Asa, meke kaqu kopuni gamu sari Nana tinarae, sapu ta kubere koasa Nana buka tinarae na vina tumatumae hie. Meke kaqu kekere la koa Sa si gamu, pa doduru bulomia, meke pa doduru maqomaqo mia.

Sa Tinoa Babe sa Minate

¹¹ Ego, gua sapu zamani rau koa gamu kamahire pa rane *ni*noroi, si lopu tasuna koa gamu pude taveti. ¹² Na lopu koa panaulu pa galegaleane si asa, pude nanasa si gamu, ‘Esei si kaqu sage la meke paleke gore mae nia koa gita sa inavoso pureda avosia na va tabea?’ gua.* ¹³ Meke lopu koa pa kalina la sa hubi lamana lavata meke kaqu nanasa nia gamu, ‘Esei kaqu hebala karovia sa lamana meke kaqu vagi mae nia koa gita si asa, pureda avosia na va tabea gita si asa,’ gua. ¹⁴ Lokari hokara, sa zinama si koa nana mo hie koa gamu. Koanana mo pa korapa *nu*zumia meke pa korapa bulomia, ke mamu va tabea mo gamu si asa.

¹⁵ Dotu, ele ponini gamu rau pa rane *ni*noroi sa tinoa meke sa lineana, sa minate meke sa kinaleana. ¹⁶ Be va tabei gamu sari na tinarae te Zihova sa mia Tamasa, sapu ponini gamu rau pa rane *ni*noroi, meke be tataru nia, na

* 30:12 Rom 10:6-8

lulia gamu si asa, meke kopuni gamu sari doduru Nana tinarae, si kaqu koa valeana na podopodo va soku si gamu meke kaqu manani gamu e Zihova sa mia Tamasa koasa popoa sapu koa ia gamu. ¹⁷ Ba be va karia na koromia avosia gamu si Asa, meke vahesi gamu sari kaiqa tamasa pule, ¹⁸ si maqu tozini gamu pa rane ninoroi, sapu kaqu mate hinokara si gamu. Namu lopu kaqu koa va gelenae si gamu koasa popoa pana karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke vagia sa popoa asa. ¹⁹ Ego, kamahire si poni gamu totoso rau, pude mi vizatia sa tinoa babe sa minate, meke sa minana babe sa tinalevei te Tamasa, meke tiokia rau sa manauru meke sa popoa pepeso, pude va sosodea sa mia vinizata sapu tavetia gamu. Gua asa ke, mamu vizatia sa tinoa. ²⁰ Mamu tataru nia se Zihova sa mia Tamasa, mamu lulia, meke soto va nabuni sari na mia rina nerane koa Sa. Ura e Zihova mo sa mia tinoa, meke kaqu koa va gelenae si gamu meke sari na tudia ri na tumia koasa popoa sapu ele va tatara nia Sa pude vala nia koari na tiatamamia, sapu sari Ebarahami, Aisake, meke e Zekopi.”*

31

*Zosua sa Hinobena e Mosese
(Ninaedi rina Tinoni 27:12-23)*

¹ Meke sipu beto zamani e Mosese sari doduru zinama hire koari doduru tinoni Izireli, ² si zama guahe si asa koa rini, “Kamahire si keke gogoto hiokona puta vuaheniqu si rau meke lopu kaqu boka koimatani gamu rau si gamu, meke tozi nau tugo e Zihova, sapu lopu kaqu karovia rau sa Ovuku Zodani! gua.* ³ Se Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu meke karovia gamu sa Ovuku Zodani, meke kaqu va matei Sa sari na tinoni saripu koadi vasina, pude kaqu koa ia gamu sa popoa asa, meke se Zosua sa mia

* 30:20 Zen 12:7, 26:3, 28:13

* 31:2 Nab 20:12

koimata gua sapu ele zama nia Sa. ⁴ Meke kaqu evaⁿia e Zihova sapu gua evaⁿia Sa koari Sihoni, e Oqo, sari karua baⁿara tadi na tie Amoraiti, meke koasa dia popoa sapu huaria Sa.* ⁵ Meke kaqu vatuni e Zihova koa gamu si arini, meke sari doduru si kaqu tavete gunini tugo gamu gua sapu ele tozini gamu rau. ⁶ Kaqu koa ⁿiⁿi^ra meke varane si gamu. Lopu kaqu matagutu babe tarazuzu ni gamu si arini, sina e Zihova sa mia Tamasa si kaqu koimatani gamu, lopu kaqu luara pani gamu na veko pani gamu Sa si gamu.”

⁷ Meke tiokia Mosese se Zosua, meke zama guahe si asa koasa pa kenudia ri na tinoni Izireli, “Mu koa va ⁿiⁿi^ra na varane, sina kaqu koimatani goi sari na tinoni hire koasa popoa sapu ele va tatara nia e Zihova koari na tiatamada pude tadirini; meke kaqu va koai goi vasina si arini. ⁸ E Zihova mo si kaqu koa koa gamu meke koimatani gamu si gamu; meke lopu kaqu luara pani gamu na veko pani gamu Sa si gamu. Ke mi lopu matagutu na koa kulusu si gamu.”*

Ta Tiro sa Tinarae te Tamasa

⁹ Meke kubere goreni Mosese sari na tinarae hire, meke poni sa koari na hiama tudia ri na tie Livae pu kopuna sa Bokese Vinariva Egoi te Tamasa, meke gua tugo koari doduru koimata tadi na tinoni Izireli. ¹⁰ Beto asa si zama guahe se Mosese koa rini, “Koari doduru vina betobeto zuapa vuaheni, koasa vuaheni sapu tava maluara sari na gale, koasa Inevaⁿa Vina Balabaladi rina Dia Ipi pa Qega,* ¹¹ pana mae varigara si gamu doduru tinoni Izireli pa kenuna Zihova sa mia Tamasa, koasa vasina sapu vizatia e Tamasa, si kaqu tiroa gamu sa tinarae hie pa kenudia ri doduru tinoni pude avosia rini. ¹² Mi varigarani sari na

* 31:4 Nab 21:21-35 * 31:8 Zos 1:5; Hib 13:5 * 31:10 Diut 15:1, 16:13-15

tinoni: sari na palabatu na barikaleqe meke sari na koburu hitehite meke sari na tie karovodi pu koa paki koari na mia vasivasileana, pude madi va avoso meke koa manavasa pude pamaña nia se Zihova sa mia Tamasa, meke luli va hiteki sari doduru zinama tanisa tinarae hie. ¹³ Meke sari na dia koburu pu lopu gilania sa tinarae hie, si madi va avosia na va nonoga ia pude pamaña nia se Zihova sa mia Tamasa, doduru totošo sapu koa si gamu koasa popoa sapu korapa karovo la ia gamu pa kali karovona sa Ovuku Zodani, koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu.”

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto te Zihova koe Mosese

¹⁴ Beto asa si zama la koe Mosese se Zihova, “Kamahire si lopu kaqu koa va seunae si goi. Mu tiokia se Zosua, mamu la koasa ipi varivarigarana, pude Maqu ponia nana vina tumatumae.” Meke topue la koasa ipi varivarigarana sari karua. ¹⁵ Meke vura somanae koasa lei pa ipi se Zihova, meke turu kapae Nana pa sasadana sa ipi.

¹⁶ Meke zama la koe Mosese se Zihova, “Lopu seunae meke kaqu mate si goi, meke pa mudina sa mua minate si kaqu luara pani Au ri na tinoni Izireli si Rau, meke kote sekea rini sa Qua vinariva egoi sapu tavetia Rau koa rini, meke vahesi sari na tamasa tadi na tie huporodi pu koa vasina. ¹⁷ Meke pana ta evaña sapu gua sara, koasa rane sana si kaqu bugoro sisigitini Rau si arini; meke kaqu veko pani na lopu kaqu va dogoro nia Rau koarini sa Isumataqu, meke kaqu ta huara va inete si arini. Kaqu razai soku tinasuna kaleadi si arini, osolae kaqu tiqe gilania rini sapu sari na tinõtona hire si ta evaña koa rini, sina lopu koa koa rini si Rau sapu sa dia Tamasa. ¹⁸ Namu lopu kaqu hite va dogoro nia Rau sa Isumataqu koarini koasa rane sana, sina kaleana hola sa tinavete sapu tavetia rini meke vahesi rini sari na votiki tamasa.

¹⁹ Ego mamu kubere gore nia sa kinera hie kamahire, mamu va tumatumae nia koari na tinoni Izireli, mamu va kerani, pude na hinelahelaena sa dia kinukiti koa Rau. ²⁰ Kaqu tura^{na} lani Rau koasa popoa sapu ele va tatara veko nia Rau koari na tiatamadia si arini. Sa popoa sapu sokua ginani na meleke meke kote koa valeana si arini. Meke pana henahena valeana si arini si kote kekere la i rini sari kaiqa tamasa meke vahesi rini, meke kilu pani Au na va kari rini sari na Qua tinarae. ²¹ Meke pana kamo mae koa rini sari na oza na tinasuna kalekaleadi, sa kinera si kaqu helahelae vurani sari na dia kinukiti. Sina lopu kaqu ta muli^{nae} koari na tudia ri na tudia si asa. Ura ele gilani Qua tu sapu gua hiva tavetia rini, sipu lopu ele tura^{na} lani Rau koasa popoa tava tatarana si arini.”

²² Ke kubere gore nia tugo Mosese koasa rane sana sa kinera asa, meke va tumatumae nia tugo sa koari na tinoni Izireli si asa.

²³ Beto asa si tiokia e Zihova se Zosua tuna e Nani meke tozi nia Sa, “Mu turu va ni^{nira} na koa varane, sina kote tura^{na} va kamoi goi sari na tinoni Izireli, koasa popoa tava tatarana, meke kaqu koa koa gamu si Rau,” gua si Asa.*

²⁴ Meke sipu beto kubere gorenii Mosese sari na zina-mana sa tinarae hie koasa buka, podalae pa pinodalaena meke kamo sa vinabetona, ²⁵ si vala nia sa koari na tie Livae sa tinarae hie, sarini sapu palekena sa Bokese Vinariva Egoi te Zihova. ²⁶ “Mi vagia sa buka tinarae hie, mamu veko kapae nia koasa Bokese Vinariva Egoi te Zihova sa mia Tamasa, pude koa na vina sosode koarini vasina si asa. ²⁷ Sina gilania rau sapu tole^{ne} gua va gugue meke tasuna mia si gamu. Dotu sipu korapa koa qua mo rau pa rane hie koa gamu, ba varipera lamo koe Zihova sa mia Tamasa si gamu, vegua beka, hokara kote tole^{ne} gua lalamia si gamu pa mudina sa qua minate.

* 31:23 Nab 27:23; Zos 1:6

²⁸ Mi varigara maeni koa rau sari doduru koimata tadi na butubutu, meke sari doduru nati palabatu pude maqu zamani koarini sari na zinama hire pa talinadia, meke kaqu tiokia rau sa manauru na pepeso, pude koa na vina sosode koa rini. ²⁹ Sina gilania rau sapu pa mudina sa qua minate sari na tinoni si kote taveti rini sari na tinavete kaleadi sisigiti meke kote kekere taloa si arini koa sa tinarae sapu ele tozini rau. Meke koari na rane saripu mae pa kenudia si kote raza mae sari na oza koa rini, sina kote taveti rini sari na tinavete sapu kaleadi hola pa kenuna e Zihova, meke va bugoria gamu si Asa koari na tinavetedi ri na beku pa limamia.”

Sa Kinera te Mosese

³⁰ Beto asa si zama vura nia e Mosese sa doduruna sa kinera, sipu totosona va avoso sari doduru tinoni Izireli.

32

- ¹ “Ke gamu na manauru, mi va avoso mae, maqu zama si rau,
ke agoi na pepeso, mamu avavoso koari na zinama pa nuzuqu.
- ² Mani hoqa guana ruku sa qua vina tumatumae,
meke sari na qua zinama si vura sage guana puni,
meke guana remiremisi ruku koari na duduli vaqura,
meke hoqa guana ruku koari na linetelete.
- ³ Kaqu tozi vura nia rau sa pozana e Zihova,
meke kaqu tozi vura nia ri na tie sa vina lavatana Sa.
- ⁴ Asa tugo sa patu, meke kotokotopo sari Nana tinavete,
meke sari doduru Nana tinavete si tonoto beto.
Meke loke Nana vina ririunae na sinea si Asa,
ba tonoto meke gotogoto si Asa.
- ⁵ Ba gamu si lopu na tie ta rane mia,
meke lopu garomia pude Nana tie soti,

na butubutu va sesea mia na kokoha mia si gamu.

⁶ Pa sira^{na} asa si kaqu tubehia gamu se Zihova?

Ke gamu na tie duviduvili mia na pekipeki mia,
ura Asa mo sa Tamamia, sapu tavete gamu
meke vata eva^{na}eni gamu keke butubutu.

⁷ Mi balabala pulei sari na rane saripu ele holadi,
meke sari na totošo pukerane.

Mi nanasi sari na tiatamamia
pude tozini gamu sapu ele ta eva^{na}.

Mi nanasi sari na barogoso
pude tozini gamu saripu ele holadi.

⁸ Sipu poni lani sa Tamasa Ululuna Hola koari na butubutu

sari na dia tinago pepeso,*

meke sipu varipaqahani Sa sari doduru tiena ka
tiena,
si vizata va gotoi Sa sari na voloso tadi na tie
koasa padadi ri na tuna Izireli.

⁹ Ura sa tinago te Zihova si sari Nana tinoni tugo,
meke se Zekopi tugo sa Nana tinago pepeso ta miz-
ina.

¹⁰ Dogori Sa si arini korapa ene vilorae la mae pa korapa
popoa qega,

koasa vasina popana meke ivuluna.

Ba kopuni na lavelave hukatani Sa si arini,
gua puta tugo sapu kopu pule nia si Asa.

¹¹ Kekenono gua puta tugo sa atata sapu va tumatumaeni
tapuru sa sari na tuna,

meke repahi sa sari na tatapuruna pude halo vagi si
arini.

E Zihova si kopu gunia tugo se Izireli pudeni lopu
hoqa mate.

* 32:8 TTA 17:26

- 12 E Zihova mo telena turani sari Nana tinoni Izireli
loke votiki tamasa pule.
- 13 Meke va malumi Sa pude kopuni sari na vasidi, ululudi,
meke henahena si arini koari na linetelete saripu
toqolo pa dia inuma.
Meke vagi gedi zipale pinomodi koari na patu,
meke na oela koari na huda olive saripu toqolo koari
na pepeso patupatu.
- 14 Meke soku meleke vagini rini sari na dia bulumakao na
qoti,
noboko valeana sari na sipi, qoti, meke sari na dia
bulumakao,
meke toa valeana sari na huiti meke sari na vaeni
sapu lomosohola.
- 15 Meke koa tagotago, na henahena valeana,
meke noboko hola sari na tinoni Izireli,
meke va karia rini se Zihova sapu tavetedi si arini,
meke kilua rini si Asa sapu kekenono guana Patu
nirana sapu harupudi si arini.
- 16 Meke va kono ia rini si Asa koari na dia tamasa karovodi
saripu vahesi rini,
meke va bugoria rini koari na dia tinavete kaleadi
saripu evani rini.
- 17 Meke va vukivukihila i rini sari tomate kaleadi sapu sari
na tamasa kokohadi,
sari na tamasa saripu lopu hite ta gilana koari na
tiatamadia pukerane,*
meke saripu lopu hite hoke va tabei rina tinoni
Izireli.
- 18 Mulini nia rini sa dia Tamasa sapu sa Patu marilaena pu
harupudi si arini,

* 32:17 1 Kor 10:20

meke poni nia koarini sa tinoa.

19 Sipu dogoria e Zihova sapu gua asa, si bugoro sisigiti si
Asa,
meke kilu pani Sa sari na tuna.

20 Zama se Zihova, 'Namu lopu kaqu hite tokani Rau si
arini.
Maqu dogoro paki, sapu nasa beka si kaqu ta evana
koa rini?
Na tinoni va guguedi, meke loke dia vina hinokara pa
dia tinoa.

21 Ele va bugoro Au na va kono Au rini koari na dia tamasa
hoborodi.*

Ego, ele va bugoro Nau beku rini,
ke kote va bugoro ni butubutu hoborodi na duviduvi-
lidi Rau si arini.

22 Sa Qua binugoro si kaqu hurunu sage guana nika,
meke kaqu sulu va mate betoi sari doduru likakalae
pa popoa pepeso,
meke kaqu kamo la gua pa popoa tana minate pa
kauruna sa popoa pepeso,
pude sului sari na sinokiraedi ri na toqere.

23 Meke kaqu tomo lani tinasuna na gonani tupi Rau si
arini.

24 Kaqu mate pa inovia na minoho,
meke kaqu razai na oza variva mate si arini.

Meke kaqu garunu lani kurukuru pinomo Rau
pude va matei meke na noki variva mate pude garati
si arini.

25 Kaqu mate pa vinaripera pa ninae sirana sari na tie,
meke kaqu matagutu tarazuzu sari doduru tie pa
ninae popoa.

Sari doduru tie na barikaleqe vaquradi si kaqu mate,

* 32:21 1 Kor 10:22; Rom 10:19

meke kaqu loke haha hitekedi meke barogoso na kaleqe si kaqu koa hola.

26 Ele zama nia Rau sapu kaqu va hurakatae la i Rau pa ninae vasina,
meke namu loke tie hokara kaqu balabala pulei si arini.

27 Ba lopu boka tavete gunini Rau si arini.
Zama hoboro guni mo Rau he sari na dia kana,
sina kaqu zama si arini sapu va kilasi rini sari na Qua tinoni, gua;
ura Arau mo evaⁿia koa rini sapu guahe.'

28 Pupuhu sisigiti sa butubutu Izireli
meke namu loke nana tinumatumae hokara.

29 Be tumae nia rini si kote ele gilania rini sapu gua asa,
meke kote boka doⁿo gilania mo rini sa vinabetodi rini.

30 Na vegua meke boka hadua keke tie sari keke tina tie;
babe va goveti ri karua tie sari ka manege puta tina tie?

Ura ele holuholu pani e Zihova sa dia Tamasa ⁿiⁿi^ra si arini,
meke luara veko pani Sa si arini.

31 Ura ele gilania ri na dia kana sapu lopu ⁿiⁿi^ra sari na dia tamasa,
lopu ⁿiⁿi^ra gua sa Tamasa tadi na tinoni Izireli.

32 Ura dia ⁿa^ti vaeni si mae guana pa Sodomu,
meke sari na dia inuma si kekeⁿoⁿo gua pa Qomora;
gua rina vaeni sapu pasa meke variva mate,

³³ guana vaeni sapu ta tavete koari na lorodi rina noki variva mate.

34 Kaqu balabala pulei e Zihova sapu gua ele tavetia rina dia kana,

- meke kaqu aqania Sa sa totošo garona pude va kilasi
si arini,
- 35 meke zama si Asa, 'Arau si kote tubehi; kote hobei Rau
si arini,' gua;*
- meke tata sa totošo sapu kaqu gulazoro ni nenedia
koasa ranena sa dia tinasuna sapu ele tata mae;
meke kaqu kamo va hodaka mae koa rini si asa.
- 36 Kaqu va dogoro nia e Zihova sa tinonoto koari Nana
tinoni.*
- Meke tataruni sari Nana nabulu.
Pana dogoro gilania Sa sapu ele taloa sa dia niniranira.
Meke loke tie si koa hola, pinausu babe na tie soti.
- 37 Meke kaqu zama guahe si Asa,
'Ai, avei sari na mia tamasa, saripu raniei gamu?
- 38 Ele ponini ginani leana na kolo napo vaeni gamu si arini
koari na mia vina vukivukihi.
Madi turu mae kamahire pude tokani gamu!
Madi lavelaveni gamu.
- 39 Ura Arau, Arau mo telequ si na Tamasa;
loke Tamasa pule si hinokara.
Arau tugo si va mate meke va toa.
Va bakobakora meke sasalanā.
Meke loke tie si va mate na va toa.
Va bakobakora meke sasalanā.
Meke loke tie si boka vagi pania sapu taninia Rau pa
Limaqu.
- 40 Ovulu sage nia Rau pa manauru sa Limaqu meke zama,
guahe:
- Hinokara sapu Toaqu si Rau ninae rane ka rane.
41 Pana ovulia Rau sa Qua magu sapu malakapina
meke saputu vagia Rau pa limaqu sa tinonoto si kaqu
tubehi Rau sari na Qua kana,

* 32:35 Rom 12:19; Hib 10:30 * 32:36 Sam 135:14

meke lipui si arini pu kukiti Nau si Rau.

- ⁴² Babe, kaqu honihoni gore koari na Qua tupi sari na eharadi;
meke kaqu va mate betoi sa Qua magu sari doduru pu kana Au si Rau
meke loke tie koa rini pu varipera mae koa Rau si kaqu koa hola,
kamo koarini pu bakoradi na ta pusidi si kaqu mate.’

- ⁴³ Gamu na butubutu, mi va lavati sari na tinoni te Zihova.*
Ura va kilasi Sa sari doduru pu va matei si arini.

Meke tubehi Sa sari Nana kana,
meke taleosoni Sa sari na sinea tadi Nana tie soti.”

- ⁴⁴ Mae koarini sari Mosese e Zosua tuna Nani, meke zamani koarini sari doduru zinamana sa kinera hie pude di avosia ri na tinoni.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto te Mosese

- ⁴⁵ Meke sipu beto totozini e Mosese sari na zinama te Tamasa koari na tinoni Izireli, ⁴⁶ si zama guahe si asa koa rini, “Kaqu va tabe na kopu valeana ni gamu sari na tinarae sapu ponini gamu Rau pa rane ŋinoroi, pude mi totozi ni sari na tumia, meke kaqu va tabei rini sari doduru zinamana sa tinarae hie. ⁴⁷ Sari na vina tumatumae hire, si loqu na zinama kokohadi si arini, ba na tinoa tamugamu si arini. Kaqu va tabei gamu si arini, pude mi koa va gelenae koasa popoa sapu kaqu la koa ia gamu pa kali karovona sa Ovuku Zodani.”

- ⁴⁸ Meke koasa ranena tugo asa si zama guahe se Zihova koe Mosese.* ⁴⁹ “Mu ene sage la koasa toqere Abarimi pa popoa Moabi, pa kalina sa vasileana lavata pa Zeriko; mamu haele sage la koasa toqere Nebo, mamu doŋo hola

* 32:43 Rom 15:10; Rev 19:2 * 32:48 Nab 27:12-14; Diut 3:23-27

la koasa popoa Kenani sapu kaqu ponini Rau koari na tinoni Izireli. ⁵⁰ Meke kaqu mate si goi koasa toqere asa, kekeno^ono gua tugo sa tasimu Eroni sapu mate pa Toqere Horo. ⁵¹ Ura gamu kara beto sapu va kari Au si Rau pa kenudia rina tinoni Izireli, sipu koa pa kolo Meriba si gamu tata koasa vasileana nomana pa Kadesi, pa korapa qega sapu ta pozae Zini, meke loke mia pinama^una pa kenudia rina tinoni Izireli si gamu. ⁵² Kaqu koa pa seu, meke do^ono la ia mo goi sa popoa, ba lopu kaqu la kamo ia goi sa popoa asa, sapu kaqu poni nia Rau koari na tinoni Izireli.”

33

Manani e Mosese sari na Tinoni Izireli

¹ Hire sari na zinama tinamanae saripu zamani e Mosese sa nabulu te Tamasa koari na tinoni Izireli sipu lopu ele mate si asa. ² Meke zama si asa,

“Gore mae guana pa toqere Saenai se Zihova;
meke gasa mae koarini pa Seira,
sapu nedala vura pa toqere Parani;
meke somana mae koari ka manege puta vuro mateana si
Asa.

Meke taⁿinia Nana pa kali lima mataona, sa nika
hurun^una.

³ Tataruni e Zihova sari Nana tinoni
meke kopuni Sa saripu tanisa.
Gua asa ke kokotuⁿu pa nenena Sa si gita,
meke va tabei sari Nana tinarae.

⁴ Meke va tabei gami sari na tinarae saripu ponini gami e
Mosese,
sapu sa tinago tanisa mami butubutu Izireli.

⁵ Meke va baⁿaria rini se Zihova pa Zesuruni,*

* 33:5 Sa ginuana Zesuruni si na butubutu Izireli.

sipu varigara sari doduru koimata tadi na tinoni
koari doduru butubutu Izireli.”

⁶ Meke zama guahe koasa butubutu te Rubeni se
Mosese:

“Be guana lopu soku sari nana tinoni,
mani lopu mate taloa hokara sa butubutu te Rubeni.”

⁷ Meke zama guahe koasa butubutu te Ziuda si asa,
“Ke Zihova Mu avosia goi sa mamalainina e Ziuda Mamu
toka nia,
Mamu va keke pulei Goi sarini koari kaiqa votiki
butubutu.
Mamu varipera tokani na lavelave hukatani Goi Zihova si
arini koari na dia kana.”

⁸ Meke zama guahe koasa butubutu te Livae si asa:*

“Ele ta poni koe Livae sa Mua Tumimi meke Urimi*.
Ta podeke si asa koasa popoa sapu ta pozae Ma'asa,
meke va sosodea Goi pa kolo Meriba.

⁹ Meke zamani sa sari na tiatamana,
‘Namu lopu tataruni rau si arini,’ gua.
Namu lopu gilani sa sari na tasina koreo
meke sari na tuna.

Ba sari na Mua zinama mo si kopuni sa
meke kopu totoli nia sa sa Mua vinariva egoi.

¹⁰ Kaqu totozini rini sari na Mua tinoni
pude di va tabei sari na Mua tinarae
meke kaqu va vukivukihi si arini koasa Mua hope.

¹¹ Zihova, Mu toka nia Goi sa dia butubutu pude toa va
ninira,
Mamu qetuni sari na tinavete saripu taveti rini.

* 33:8 Ekd 17:7, 28:30; Nab 20:13 * 33:8 Mi dono la pa Ekd 28:30
sa vinabakala pa hubina ele pepa.

Mamu huara va inete pani Goi sari na dia kana.
Mamu lopu va turu pulei Goi si arini.”

¹² Koasa butubutu te Benisimane si zama guahe si asa:
“Hie sa butubutu te Zihova sapu kopu nia na tataru nia Sa.
Va tonoti Sa si arini doduru rane,
meke koa pa varikorapadia rini si Asa.”

¹³ Meke koasa butubutu te Zosepa si zama guahe si asa:
“Mani mana nia e Zihova sa dia popoa koasa ruku,
meke sa kolo pa kauruna sa pepeso.

¹⁴ Gua tugo sari vua huda saganadi pa korapa rimata pa
dia pepeso,
sapu ta siⁿⁱie na vua huda leadi koari doduru hopeke
totoso pakepakete.

¹⁵ Meke sari na toqetoqere koadi si kaqu ta siⁿⁱie na vua
huda lomosodi.

¹⁶ Meke doduru tiⁿⁱtona leadi mo si kaqu ta omunae sage
koari na dia pepeso,
sapu ta poni mae koe Zihova.
Asa tugo sapu zama mae pa korapa nika pa popoa
qega.

Sari doduru minana hire si kaqu ta eva^{na} koe Zosepa,
sina keke koimata si asa koari na tasina.

¹⁷ Tolavaena guana bulumakao kokoreo podo kenuna se
Zosepa,
meke sa nana niⁿⁱniraⁿⁱnira si kekeⁿⁱonoⁿⁱo gua sari karua
kikihona sa bulumakao pinomona,
meke kaqu va kilasi sa sari na butubutu pa doduru ia ka ia,
kekeⁿⁱonoⁿⁱo gua sapu hoke hoata va mate tie sa bu-
lumakao.

Gua tugo sari ka manege puta vuro tie te Iparemi,
meke sari na vuro tie te Manase.”

¹⁸ Meke gua pule hie si zama nia sa koasa butubutu te Zeboloni meke se Isaka:

“Mani koa mamutu nana se Zeboloni koari doduru gin-
ugua pa sada.

Meke agoi Isaka si kaqu toqolo sage sa mua tinagotago pa
mua popoa soti.

¹⁹ Kaqu tioko sage lani rini pa dia toqere sari na tinoni,
meke va vukivukihi lani rini sari na vina vukivukihi
toꞛotodi.

Kote vagia rini sa dia tinagotago pa kolo hokara,
meke gua tugo pa korapana sa dia popoa soti tata pa
raratana onone.”

²⁰ Meke koasa butubutu te Qadi si zama guahe si asa:
“Mani tavahesi sa Tamasa sapu poni va noma nia popoa si
asa,

meke koa guana laione se Qadi sapu garata va luraia sa
limana babe batuna sa nana boso.

²¹ Telenā mo vizatia sa sa pepeso masuruna
meke ta kopue sa hinia tanisa koimata pude tanisa.

Totoso varigara sari na koimata tadi na tinoni,
si va tabei sa sari na tinarae na hiniva toꞛotodi te
Zihova,

meke tiqe ta tavete vura sari na vinari pitui toꞛotodi
koasa butubutu Izireli.”

²² Meke zama guahe si asa koasa butubutu te Dani:
“Agoi Dani si guana tuna laione sapu horuhoru vura pa
popoa Basani.”

²³ Meke koasa butubutu te Napitalai si zama guahe si
asa:

“Ke agoi Napitalai, mamu qetuqetu nia sa vinaleana sapu
ta siꞛie minana te Zihova,
kaqu tagoa goi sa pepeso pa kalina la

meke kamo la gua koasa kopi Qaleli.”

- ²⁴ Meke koasa butubutu te Asa si zama guahe si asa:
 “Agoi Asa si tamanae hola koari kaiqa butubutu;
 kaqu ta qetue hola koari na tasimu,
 meke kaqu toa valeana pa mua popoa sari na huda
 olive.
- ²⁵ Meke sa vari likohaena sa mua vasileana lavata si kaqu
 ta bara vari likohae aeana,
 meke doduru toso si kaqu ta kopu totoko valeana si asa.
- ²⁶ Ke gamu na tinoni Izireli,
 namu loke tamasa pule si kekeno^ono^o gua sa mua
 Tamasa,
 sapu ene mae gua koari na man^oauru pude tokani
 gamu,
 meke pa korapa galegalearane koasa Nana ^oninedala
 variva magasa.
- ²⁷ Koe Tamasa toa holana sa mua aqoroana,
 kaqu ovulu sage nigo Sa ninae rane ka rane,
 meke kaqu zukuru pania Sa pa kenumu sa mua kana.
 Meke zama, ‘Mu huarial’ gua.
- ²⁸ Meke kaqu koa valeana sari na tutina e Zekopi,
 meke ta kopue valeana koasa popoa masuruna sapu
 si^onia na huiti na huda vaeni,
 meke hoqa gore mae pa galegalearane sari na puni,
 meke gua tugo sari na kolo, sapu vura mae pa
 kauruna sa pepeso.
- ²⁹ Ke Izireli, tamanae si goi; Esei si kekeno^ono^o gua agoi pu
 ta harupu koe Zihova?
 E Zihova mo telena sa mua lave,
 meke na mua magu varipera pude lavelave nigo
 meke vatua koa goi sa minataqara.

Sari na mua kana si kaqu mae pude tepa ia sa dia tinale-
osae koa goi,
ba kaqu neti va konekonei goi si arini.”

34

Sa Minate te Mosese

¹ Beto asa si topue ene la koari na pezara pa Moabi, meke tiqe ene sage la pa batuna sa toqere Pisiqa pa kalina sa popoa Zeriko se Mosese; meke vasina si va dogoro nia e Zihova koasa sa doduruna sa popoa pa kali pinaqaha popoa pa Qileadi meke kamo la gua pa Dani; ² meke koasa kali pinaqaha popoa lavata te Napitalai, meke sari na pinaqaha popoa tadi Iparemi meke se Manase, e Ziuda, meke kamo la gua koasa lamana lavata pa Meditareniani sapu koa pa kali lodu rimata. ³ Meke donno kamo la gua koasa popoa Neqevi, meke koasa doduruna sa pezara lavata sapu topue gua koasa lolomo pa Zeriko, sa vasileana lavata sapu koa ia na hudahuda pamu, meke kamo la gua pa Zoara. ⁴ Beto asa si zama koasa se Zihova, “Asa tugo sa popoa sapu ele va tatara nia Rau koasa Qua zinama tokotokoro koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, sipu zama guahe si Arau, ‘Asa sa popoa sapu kaqu poni nia Rau koari na tudia ri na tumu.’ Ele va dogoro nigo Rau kamahire pa matamu soti, ba lopu kaqu kamo la ia goi si asa,” gua si Asa.*

⁵ Meke mate tugo vasina pa popoa Moabi se Mosese sa nabulu te Zihova, gua puta tugo sapu ele zama nia e Zihova koasa. ⁶ Meke ta pomunae tugo si asa koasa lolomo pa popoa Moabi varitotosi pa Betipeoro; ba loke tie gilana sotia sa vasina ta pomunae sa, kamo a ninoroi. ⁷ Keke gogoto hiokona puta vuahenina se Mosese meke

* 34:4 Zen 12:7, 26:3, 28:13

tiqe mate si asa. Ba sari na matana si namu lopu hite ele rida, meke lopu hite malohoro tugo sa tinina. ⁸ Meke kaboa ri na tinoni Izireli se Mosese pa pezara Moabi koari ka tolonavulu puta rane, osolae va hokoti rini sari na rane pu besu nia rini si asa.

⁹ Meke ta sinie nia e Zosua, sa tuna e Nani, sa maqo-maqo ginilae, sina ele va opo nia e Mosese koasa sa limana. Ke va avosia na va tabea ri na tinoni Izireli si asa, meke tavetia rini gua sapu zama nia e Zihova koe Mosese.

¹⁰ Seunae gua pa totoaso asa, si namu lopu hite keke poropita pa popoa Izireli si turu vura mae, sapu kekenono gua Mosese, sapu boka vivinei va tia ia se Zihova.* ¹¹ Meke taveti Sa sari doduru vina gilagila na vinariva magasadi saripu garunu nia e Zihova koasa pude va gorevura i pa popoa Izipi, koe Pero, sa banara, meke koari doduru nana niha na varane koasa nana popoa lavata sana. ¹² Namu loke poropita pule sapu kekenono asa, sapu boka taveti sari na tinavete nomadi na variva holoqorudi, saripu evani Mosese pa matadia ri doduru tinoni Izireli.

* 34:10 Ekd 33:11

Buka Hope

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon Islands

Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 24 Dec 2020 from source files dated 24 Dec 2020

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5